Agenda Binnenstad Leeuwarden 2021-2028

Leeuwarden, 12 oktober 2021

Gemeente Leeuwarden

RO visuals

BBO bureau voor beleidsonderzoek

vosjan

Verantwoording

Vanuit uitvoering van de motie 'Integrale Agenda binnenstad' (november 2020) is in opdracht van gemeente Leeuwarden de Agenda Binnenstad Leeuwarden 2021-2028 opgesteld door BBO in samenwerking met Vosjan Centrum-management. Bij het opstellen van de agenda is samengewerkt met beleidsmedewerkers van de gemeente Leeuwarden, en is gesproken met ondernemers (winkeliers, horeca e.a.), bewoners en andere belanghebbenden. Daarvoor zijn focusgroepen en interviews ingezet. In totaal is met 35 personen die betrokken zijn bij de binnenstad gesproken (zie de bijlagen voor een overzicht).

Ook zijn via de participatiewebsite www.destemvanleeuwarden.nl bijna 100 ideeën en opmerkingen vanuit het publiek opgehaald. Qua "stemmers" gaat het om een diversiteit aan mensen die in de binnenstad wonen, maar ook mensen die van daarbuiten komen en betrokken zijn bij onze binnenstad en mogelijkheden voor verbetering aangeven.

In deze agenda binnenstad zijn op diverse plekken in de tekst impressies van kaart- en straatbeelden opgenomen, gemaakt door RO Visuals. Deze impressies symboliseren de denkrichting in relatie tot de verschillende ambitieniveaus zoals beschreven in de agenda. Impressies van kaart- en straatbeelden dienen daarbij als voorbeeld voor vergelijkbare plaatsen in de binnenstad. De impressies zijn uitdrukkelijk géén uitgewerkte ontwerpplannen, gerelateerd aan het specifieke straatbeeld of deelgebied van de binnenstad.

Management samenvatting

Leeuwarden heeft een aantrekkelijke, veelzijdige en levendige binnenstad. Kenmerkend zijn het historische karakter, de mooie stadsgrachten en de 'oude straatjes'. De binnenstad is veelzijdig met een breed en gevarieerd winkelaanbod en een ruim horeca-aanbod. De binnenstad kent bovendien ook andere functies zoals onderwijs, bestuur, zakelijke diensten, en openbare voorzieningen. De levendigheid komt door evenementen en een goed cultureel aanbod, en door de combinatie van functies. Juist doordat in de binnenstad ook wordt gewoond, is de binnenstad levendig.

Door de ligging van Leeuwarden kent Leeuwarden een groot verzorgingsgebied. Bezoekers van de binnenstad komen uit de gemeente Leeuwarden maar zeker ook van elders binnen en buiten de provincie.

Vanwege de economische en maatschappelijke betekenis van de binnenstad voor Leeuwarden is een vitale binnenstad van groot belang. De afgelopen periode is ook de Leeuwarder binnenstad geraakt door de coronamaatregelen; gelukkig lijkt er een goed economisch herstel op gang te komen. Daarnaast komen er allerlei zaken op de binnenstad af, die de vitaliteit bedreigen. Denk daarbij aan de groei van e-commerce, en daardoor toenemend risico op leegstand. Denk ook aan de verschuiving bij consumenten naar meer beleving, wat betekent dat de binnenstad steeds meer ook een aantrekkelijke verblijfsruimte moet zijn. Verder zijn er tal van ruimtelijke plannen die van invloed zijn op de binnenstad, zoals de plannen rond het Spoordok.

Om een antwoord te vinden op de vragen die de trends oproepen, en om bezoekers te blijven trekken zal ook de Leeuwarder binnenstad moeten blijven investeren in aantrekkingskracht, onderscheidendheid en samenwerking. Leeuwarden heeft ambitie met haar binnenstad. Idealiter zou de binnenstad in de toekomst dé plek zijn voor wonen, werken en ondernemen, een plek met reuring en beleving, sterk klimaatadaptief, duurzaam en groen, en optimaal verbonden met water en de regio.

Opdracht

De Gemeenteraad van Leeuwarden heeft eind 2020 een motie aangenomen waarin het College van B&W wordt verzocht te komen tot een meerjarige integrale agenda voor de binnenstad waarin richting wordt gegeven aan ontwikkelingen in en rond de binnenstad. Met deze rapportage wordt invulling gegeven aan het begrip 'agenda' dat in de motie is genoemd. De agenda 2021-2028 vormt een integraal investeringskader dat leidt tot de versterking van de aantrekkelijkheid van de binnenstad. De agenda betreft niet een geheel nieuwe visie. Er is voortgebouwd op bestaande beleidsdocumenten, plannen en visies op allerlei deelterreinen. De agenda is opgesteld mede in het licht van de effecten van de coronacrisis, maar staat ook in het teken van trends die op de binnenstad afkomen.

Visie en doel

De visie die in deze agenda centraal staat, is dat het economische en maatschappelijke belang van de Leeuwarder binnenstad moet worden versterkt mede op basis van de onderscheidende en 'sterke' kwaliteiten die de binnenstad heeft. Die kwaliteiten hebben te maken met het historische karakter van de binnenstad, met de compactheid van de binnenstad, met de verbinding met de regio, en met het water (zowel in de eigen grachten als in de verbinding met het water in de omliggende regio). De kracht ligt ook in de (beleids)keuze voor 'groen', duurzaamheid en circulariteit. Sterktes hebben verder te maken met veelzijdigheid, diversiteit en het organiserend vermogen van de stad (mienskip).

Met deze visie wordt geen nieuwe beleidsvisie op de binnenstad voorgesteld. Het bestaande beleid op de diverse relevante beleidsterreinen is uitgangspunt. Mocht bij latere uitwerkingen van deelprojecten het betreffende beleid 'belemmerend' zijn, dan kan dat uiteraard tot voorstellen voor beleidswijziging leiden.
Ook het bestemmingsplan binnenstad, uit 2012, is uitgangspunt en zal worden 'herzien' in het licht van een gemeentedekkend omgevingsplan dat er uiterlijk in 2029 moet zijn.

Het streven is een binnenstad die van economische en maatschappelijke betekenis is, met:

1) voldoende bezoekers, klanten en afnemers voor economische vitaliteit,
2) een goede invulling van de functie van multifunctioneel verblijfsgebied, en
3) daarmee voldoende aantrekkelijkheid voor ondernemers, investeerders, bewoners en bezoekers.

Doelgroepen

De binnenstad moet aantrekkelijk zijn voor alle doelgroepen. Daarbij is aandacht voor toegankelijkheid, veiligheid en handhaving een randvoorwaarde.

- Ondernemers moeten er op een rendabele en toekomstbestendige manier kunnen ondernemen.
- Bezoekers moeten een prettig verblijf hebben.
- Voor bewoners moet de binnenstad een aantrekkelijke binnenstedelijke woonplek zijn.
- Investeerders (vastgoed) moeten een rendement kunnen behalen.

Er zijn meerdere functies – wonen, werken, winkelen, uitgaan - en juist in de binnenstad is er wisselwerking tussen die functies. Het is dus van groot belang dat er aandacht is voor de binnenstad als multifunctioneel verblijfsgebied. De functies versterken elkaar, maar er kan ook een spanning zijn tussen functies.

Draagvlak

Er gebeurt al veel in de binnenstad en er zijn veel acties en plannen die op stapel staan. In het kader van deze agenda is met een groot aantal betrokkenen uit de binnenstad gesproken. Een conclusie daaruit is dat er draagvlak is voor veel van de huidige acties en plannen voor de korte termijn en dat die dus zeker moeten worden doorgezet. Denk daarbij aan thema's als autoluw en vergroening.

Lange termijn focus

Kern is dat de koers van het beleid voor de langere termijn wordt vastgelegd op een aantal thema's die passen bij de identiteit van de stad. Die identiteit heeft te maken met:

- Groen en water/verbinding met de regio.
- Circulair/duurzaamheid.
- Beleving en 'reuring' door veelzijdigheid en diversiteit.
- Organisatiekracht van onderop (mienskip).

Ambitieniveaus

In de agenda worden drie ambitieniveaus onderscheiden en concreet uitgewerkt. De keuze voor een bepaald ambitieniveau betekent de keuze voor een bepaald maatregelenpakket. De ambitieniveaus sluiten elkaar overigens niet uit, maar liggen in elkaars verlengde.

Ambitieniveau A: Basis op orde 'PLUS'

Bij dit ambitieniveau ligt de nadruk op het versnellen en intensiveren van maatregelen en acties die al in gang zijn gezet: voer de zaken uit die in de planning staan en versnel en intensiveer op korte termijn acties waar dat mogelijk is. Aan dit ambitieniveau kan op korte termijn worden gewerkt binnen bestaande middelen (2022); er is relatief weinig extra geld en organisatie voor nodig.

Ambitieniveau B: Maximaal benutten van aanwezige sterktes

Hier maakt de binnenstad zoveel mogelijk gebruik maakt van de aanwezige 'rijkdom'. Bij dit ambitieniveau worden als het ware de 'sterke benen' van de binnenstad maximaal benut. Meer dan in ambitieniveau A gaat het om een sterke focus op groen en water/verbinding met de regio, duurzaamheid/circulair, en beleving en 'reuring' door veelzijdigheid en diversiteit. Het gaat om structureel, meer en beter investeren op de eigen identiteit als binnenstad van Leeuwarden. Aan dit ambitieniveau kan ook al relatief snel worden gewerkt, maar vraagt wel om meer investeringen, juist ook in organisatiekracht.

Ambitieniveau C: Groei en onderscheidendheid

Bij deze ambitie wordt gefocust op onderscheidendheid: de binnenstad moet niet alleen 'goed' zijn, maar zich op haar sterke punten ook duidelijk onderscheiden. De stad wil in alle sterke thema's excelleren en uniek zijn. Leeuwarden heeft in dit scenario één van de aantrekkelijkste binnensteden om te wonen, te werken en te ondernemen van het land. Dit ambitieniveau vraagt meer investeringen en organisatie.

Maatregelen voor ambitieus vergezicht

De belangrijkste maatregelen op het ambitieniveau C kunnen worden samengevat als:

Overall maatregelen;

- Gehele binnenstad autoluw (met ontheffingen en parkeervergunningen voor bewoners en bedrijven) in de volgende collegeperiode.
- Uitvoeren maatregelen klimaatadaptatie (wateroverlast, hittestress, vergroening) binnenstad.
- Inzet op top-events (o.a. Triënnales Arcadia) en top-kunst.
- Verbinding met water (stadsgrachten) en met waterrijke regio (o.a. oostelijke vaarroute).

Specifieke maatregelen;

- Optimale, aantrekkelijke en belevingsvolle verbindingen realiseren tussen binnenstad en Prinsentuin.
- Metamorfose gebied Ruiterskwartier-Westerplantage tot culturele stadspoort.
- Groene herinrichting Ruiterskwartier, Waagplein en rond Beurs.
- Groene, belevingsvolle en verkorte verbinding maken tussen westzijde binnenstad en het grensverleggend Spoordok.

Bij de maatregelen is gekeken naar koppelkansen, met name bij ruimtelijke investeringen (bijvoorbeeld rond groot onderhoud, beleid andere overheden, subsidies e.d.). De maatregelen moeten samengaan met investeringen in marketing en organisatie. Met name de marketing zal steviger moeten worden neergezet naarmate de ambities groter zijn.

Leeswijzer

De agenda heeft twee hoofdonderdelen. In het eerste deel gaat het om visie en ambities. In het tweede deel gaat het om de concrete uitvoering. De lezer die vooral geïnteresseerd is in concrete maatregelen kan direct naar dat deel gaan.

Visiedeel

In het eerste deel wordt een analyse gemaakt van de stand van zaken van de binnenstad, en van de trends die op de binnenstad afkomen. Ook wordt een visie beschreven en ambities geformuleerd.

- In hoofdstuk 1 wordt de visie op de binnenstad uiteengezet.
- In hoofdstuk 2 worden de trends beschreven die de investeringen nodig maken.
- Hoofdstuk 3 geeft de ambities aan, en de basiskeuzes die daarin gemaakt kunnen worden.

Uitvoeringsdeel

In het tweede deel gaat het om de concrete maatregelen en acties. Deze zijn mede afhankelijk van het gekozen ambitieniveau in het Visiedeel.

- In hoofdstuk 4 staan de voorgestelde maatregelen per ambitieniveau. Het gaat om maatregelen die te maken hebben met openbare ruimte (inrichting), groen en klimaat, mobiliteit, wonen, en kunst en cultuur.
- In hoofdstuk 5 staan maatregelen die te maken hebben met organisatie en marketing.

Bijlagen

In de bijlagen staat detailinformatie, wordt de aanpak verantwoord (bijlage A), en staat achtergrondinformatie o.a. over de gevolgen van de coronacrisis (bijlagen B en E). In bijlage C zijn de maatregelen meer in detail toegedeeld ('vertaald') naar deelgebieden in de binnenstad. In bijlage D is van de in hoofdstuk 4 genoemde maatregelen een budgetindicatie gegeven. Bijlage F geeft impressies weer van toekomstbeelden voor de binnenstad.

INLEIDING

Opdracht

De Gemeenteraad van Leeuwarden heeft een motie aangenomen waarin het college van B&W wordt verzocht te komen tot een meerjarige integrale agenda voor de binnenstad waarin richting wordt gegeven aan ontwikkelingen in en rond de binnenstad. Met deze rapportage wordt invulling gegeven aan het begrip 'agenda' dat in de motie is genoemd. De agenda 2021-2028 vormt een investeringskader dat leidt tot de versterking van de aantrekkelijkheid van de binnenstad.

Aanleiding en context

De agenda is opgesteld mede in het licht van de coronacrisis, die de detailhandel en horeca relatief hard heeft getroffen – ook in de binnenstad van Leeuwarden. De agenda staat echter niet alleen in het licht van herstel na de coronacrisis. Op de binnenstad komen trends af die om een antwoord vragen. Denk daarbij aan de groei van e-commerce, leegstand, en de verschuiving naar beleving en de binnenstad als verblijfsruimte. Om bezoekers te blijven trekken zal ook de Leeuwarder binnenstad moeten investeren in aantrekkingskracht en onderscheidendheid. Alleen dan kan (economische) vitaliteit en de positie ten opzichte van andere (binnen)steden worden behouden en versterkt.

Doel en afbakening

De agenda geeft een concreet investeringsplan voor de korte en (middel)lange termijn waarmee de aantrekkelijkheid van de Leeuwarder binnenstad voor bezoekers, bewoners en ondernemers van de binnenstad wordt versterkt. Ook moet de agenda de lijnen uitzetten waarlangs de binnenstad zich – ook in een verdere toekomst – zou moeten ontwikkelen. In de verder weg gelegen toekomst zullen er trends zijn waar een antwoord op moet worden gevonden en die mogelijk weer nieuwe investeringen vergen. De agenda is ook aanleiding om regelmatig de stand van zaken te monitoren.

De Binnenstadsagenda 2021-2028 is een investeringsprogramma. Bij de acties en maatregelen ligt de nadruk op investeringen in de openbare ruimte, maar de investeringen in deze agenda kunnen niet los worden gezien van gemeentelijke kaderstelling, vergunningverlening en handhaving. Deze agenda betreft niet een geheel nieuwe visie. Er liggen al veel beleidsdocumenten en gemeentelijke visies op allerlei deelterreinen (zie hoofdstuk 4 voor een overzicht), en die zijn uitgangspunt. Er wordt met deze agenda dus niet nieuw beleid voor de binnenstad voorgesteld. Het vigerende beleid op diverse relevante terreinen is als basis genomen). Voor deze agenda is daaruit geput. Tevens is er gekeken naar de opbrengsten van eerdere SWOT-analyses bijvoorbeeld in het kader van het onderzoek gedaan door Stad&Co (2020, zie bijlage E) en deze zijn verwerkt in de agenda.

Motie gemeenteraad

De gemeenteraad van Leeuwarden vindt een vitale binnenstad van groot belang voor de economie en het welbevinden van de inwoners van Leeuwarden. Daarom is een motie aangenomen (november 2020) met een verzoek aan het college om: "… in kaart te brengen hoe de binnenstad van Leeuwarden er op dit moment voor staat". Het idee is te komen tot een integrale agenda binnenstad voor de komende jaren. Die agenda moet gebaseerd zijn op een analyse van kansen en bedreigingen, en bij voorkeur ook op koppelkansen. De agenda is voor de korte en de (middel)lange termijn. Het gaat nadrukkelijk om een agenda die gedeeld wordt met bewoners en ondernemers.

Inhoudsopgave

1. VISIE EN 'STIP OP DE HORIZON' 7

2. TRENDS EN RUIMTELIJKE PLANNEN 12

3. AMBITIES 23

4. MAATREGELEN EN ACTIES 28

5. ORGANISATIE EN MARKETING 37

Bijlage A: Deelnemers focusgroepen/interviews 39

Bijlage B: Gevolgen coronacrisis 40

Bijlage C: Maatregelen per deelgebied 41

Bijlage D: Maatregelen gehele binnenstad en indicatie budget 55

Bijlage E: Achtergrondinformatie 62

Bijlage F: Impressies toekomstbeelden binnenstad 64

1. VISIE EN ‘STIP OP DE HORIZON’

In dit hoofdstuk gaat het om de visie op de binnenstad. Wat is de functie van de binnenstad en waarom is een vitale en aantrekkelijke binnenstad belangrijk? Er wordt ingegaan op de betekenis van de binnenstad en er wordt aangegeven wat een vitale binnenstad is en welke doelgroepen daarvoor belangrijk zijn. Op basis daarvan wordt een visie gegeven op een aantrekkelijke binnenstad en wat daarvoor nodig is. Ook is aangegeven wat de huidige kwaliteiten en sterktes zijn. Die vormen immers het uitgangspunt voor wat er nodig is om de vitaliteit en aantrekkingskracht te versterken, onder andere in het licht van de coronacrisis, en de trends die op de binnenstad afkomen.

1.1 Economische en maatschappelijke betekenis binnenstad

Economische vitaliteit en maatschappelijke betekenis gaan hand in hand

De Leeuwarder binnenstad heeft een grote economische en maatschappelijke betekenis. De binnenstad als geheel is te beschouwen als een grote werklocatie van de stad, zo niet de grootste. Bijna 20% van de banen in Leeuwarden is gevestigd in de binnenstad (zie het kader hiernaast). De detailhandelssector is een belangrijke werkgever, maar werk komt ook voort uit andere functies, zoals horeca, onderwijs, zakelijke diensten en bestuur. Behalve belangrijk voor de economie, is de binnenstad ook een plek van grote maatschappelijke betekenis. De binnenstad heeft een publiek karakter en is als gevolg van de concentratie van verschillende functies de plek voor diverse vormen van interactie en (maatschappelijke) activiteiten, variërend van festivals tot onder andere demonstraties en sportevenementen De Leeuwarder binnenstad heeft bovendien een rol voor de hele Friese regio in de vorm van voorzieningen en activiteiten die er plaats vinden.

Cijfers april 2020	Banen (15 uur of meer)	Aandeel binnenstad in totaal
Groot- en detailhandel	1.037	17%
Vervoer en opslag	452	35%
Logies-, maaltijd- en drankverstrekking	848	56%
Informatie en communicatie	305	17%
Financiële instellingen	2.969	63%
Advisering, onderzoek, specialistische zakelijke diensten	572	16%
Verhuur, overige zakelijke diensten	1.160	35%
Openbaar bestuur, overheid, sociale verzekeringen	3.101	41%
Cultuur, sport en recreatie	368	26%
Overige	912	3%
Totaal	11.724	19%

Bron: provinciaal werkgelegenheidsregister

Groen en klimaat

De functie van verblijfsgebied wordt steeds belangrijker. De binnenstad wordt steeds meer een plek van ontmoeting en vrijetijdsbeleving. Vergroening speelt daarbij een belangrijke rol. Groene verblijfsplekken, groene pleinen en vergroening van gevels en straten zijn daarbij centrale elementen. Vergroening is ook een actueel thema in verband met klimaatadaptatie (wateroverlast en hittestress).

Economische vitaliteit

Vanwege de economische en maatschappelijke betekenis is een vitale binnenstad van belang. Dat betekent dat er verschillende functies in de binnenstad moeten zijn en dat die functies behouden moeten worden of versterkt. Bij veel functies - met name winkels, horeca en diensten – gaat het juist om economische vitaliteit: bedrijven moeten voldoende bezoekers, klanten en afnemers hebben om economisch gezond te zijn en bij te dragen aan de vitaliteit van de binnenstad.

Multifunctioneel verblijfsgebied

Er zijn meerdere functies – wonen, werken, winkelen, uitgaan - en juist in de binnenstad is er wisselwerking tussen die functies. Functies versterken elkaar. Zo levert de aanwezigheid van onderwijs en zakelijke diensten bezoekers op voor de horeca en winkels. En andersom, de aanwezigheid van winkels en horeca maakt een locatie van onderwijs en zakelijke diensten aantrekkelijk voor

vestiging in de binnenstad. Kunst en cultuur trekken bezoekers, juist ook van buiten de regio, die voor extra omzet in winkels en horeca zorgen. En andersom, liefhebbers van kunst en cultuur en een omgeving met veel historisch karakter zullen eerder naar een stad gaan, als ze weten dat het daar ook goed is om op een terras te zitten of een bijzondere winkel te bezoeken. Het is dus van groot belang dat er aandacht is voor de binnenstad als multifunctioneel verblijfsgebied. De functies versterken elkaar, maar er kan ook een spanning zijn tussen functies, zoals tussen gebieden of straten waar gewoond wordt en uitgaansgelegenheden zijn (zeker als die tot laat open zijn).

Doelgroepen

De crux voor het versterken van de vitaliteit van een binnenstad ligt in het aantrekken (en behouden) van vier kerngroepen: ondernemers, investeerders, bezoekers en bewoners. Dat zijn de groepen die de economische vitaliteit en de multifunctionaliteit van de binnenstad borgen. Daarvoor is een aantrekkelijke binnenstad nodig.

- Voor ondernemers betekent dat in de eerste plaats voldoende bezoekers die voor omzet zorgen en vestigingsvoorwaarden die het ondernemen aantrekkelijk maken.
- Voor investeerders is het van belang dat er voldoende bedrijvigheid in de binnenstad is zodat verhuur tegen rendabele prijzen mogelijk is.
- Voor bezoekers, zowel de eigen bezoekers als die van buiten de stad, gaat het om aantrekkelijke beleving en aangenaam verblijf in een binnenstad, die veilig is en goed bereikbaar.
- Voor bewoners gaat het om aantrekkelijke woningen en woonomgeving in het licht van alles dat wonen in de binnenstad met zich meebrengt.

Bezoekers vormen een doelgroep die weer uit verschillende (deel)doelgroepen bestaat, zoals winkelend publiek (waaronder *funshoppers*), horecabezoekers, toeristen, werknemers enz. In het kader van de *Inclusie Agenda* van Leeuwarden is er aandacht vereist voor de toegankelijkheid van de binnenstad voor bezoekers die minder mobiel zijn of op andere wijze bij een bezoek een beperking ondervinden.

Bij bezoekers en bewoners moet ook rekening worden gehouden met de diverse leeftijdsgroepen. Een leeftijdsgroep die specifiek vermeldenswaard is, zijn jongeren. Jongeren en in het bijzonder studenten maken op hun eigen wijze gebruik van de binnenstad, met name waar het gaat om uitgaan en bijvoorbeeld het gebruik van de Prinsentuin. Die doelgroep geeft 'reuring' en is belangrijk voor de binnenstad, maar diezelfde reuring kan wel op enige spanning staan ten opzichte van andere doelgroepen.
De binnenstad heeft ook een bijzondere functie met locaties voor maatschappelijke opvang in of vlakbij de binnenstad.

Economische vitaliteit, multifunctionaliteit en doelgroepen vormen de bouwstenen voor een visie op de binnenstad.

Doelgroepen en (primaire) belangen:

- Ondernemers: bezoekers en bestedingen.
- Investeerders: rendement vastgoed.
- Bezoekers: goede toegankelijkheid, aantrekkelijk verblijf en een goed aanbod van winkels, horeca en voorzieningen.
- Bewoners: aantrekkelijk, binnenstedelijk wonen.

1.2 Visie en doel

Een aantrekkelijke binnenstad voor economische vitaliteit en aangenaam verblijf voor alle doelgroepen

De visie die in deze agenda 2021-2028 centraal staat is dat het economische en maatschappelijke belang van de Leeuwarder binnenstad moeten worden versterkt mede op basis van de onderscheidende en 'sterke' kwaliteiten die de binnenstad heeft. Die kwaliteiten hebben te maken met het historische karakter van de binnenstad en de 'sfeer' die dat met zich meebrengt, met de compactheid van de binnenstad, met de verbinding met de regio, en met het water (zowel in de eigen grachten als in de verbinding met het water in de omliggende regio). De kracht ligt ook in de (beleids)keuze voor een groen karakter en duurzaamheid en circulariteit. Sterktes hebben verder te maken met de veelzijdige functies (onder andere de regiofunctie) en diversiteit van de stad (bijvoorbeeld de meertaligheid), en ook met de identiteit van de Leeuwarders die zich sterk verbonden voelen met de stad en een eigen stadse cultuur koesteren (met als 'dragers' bijvoorbeeld de Oldehove en Cambuur).

Het streven is een binnenstad die van economische en maatschappelijke betekenis is, met...

1) voldoende bezoekers, klanten en afnemers voor economische vitaliteit,
2) een goede invulling van de functie van multifunctioneel verblijfsgebied, en
3) daarmee voldoende aantrekkelijkheid voor ondernemers, investeerders, bewoners en bezoekers.

Bij de ambitie rond bezoekers moet rekening worden gehouden met autonome ontwikkelingen (zie het volgende hoofdstuk) en met welk type bezoeker vooral gewenst is. Leeuwarden heeft, ondanks de moeilijke (markt)omstandigheden een goede uitgangspositie met een groeiende eigen bevolking.

In de toekomst is de binnenstad:

- Dé plek voor wonen, werken en ondernemen
- Een plek met reuring en beleving
- Sterk klimaatadaptief
- Duurzaam en groen
- Optimaal verbonden met water

Een ontwikkeling die nog wordt versterkt door plannen zoals de Lelylijn, het deltaplan Noord-Nederland en bijvoorbeeld het Spoordok. Die autonome en mogelijke extra groei van de bevolking zal ook in het aantal bezoekers in de binnenstad zichtbaar worden en het aanbod van winkels, horeca en andere verblijfsfuncties in de binnenstad zal daarmee kunnen meegroeien. Daarnaast is het – vanuit economische vitaliteit – van belang dat vooral ook bezoekers worden getrokken die langer verblijven en meer besteden in de winkels, horeca en andere voorzieningen in de binnenstad. Het doel is dus om het groeiend potentieel aan bezoekers te benutten en deze bezoekers langer te laten verblijven en meer te laten besteden.

De multifunctionele verblijfsfunctie moet goed zijn vormgegeven en ingericht en aansluiten op de trends die er zijn in wensen en gedrag van bezoekers. Trends zoals bijvoorbeeld beleving en de verschuiving van *place to buy* naar een mix van *place to buy* en *place to be*. De 'stip op de horizon' is dat er daadwerkelijk en zichtbaar is geïnvesteerd in het versterken van de beleving en van de ontmoetings- en verblijfsfunctie van de binnenstad. Dat kan door investeringen in een aantrekkelijke inrichting die uitnodigt tot ontmoeting en (langer) verblijf, meer vergroening en verbinding met water, een goede bereikbaarheid en een autoluwe binnenstad, en meer beleving en 'reuring'. Ook investeringen in goed onderhoud van aantrekkelijk erfgoed en/ of de gebouwde omgeving dragen hieraan bij.

De binnenstad moet aantrekkelijk zijn voor alle doelgroepen. Ondernemers moeten er op een rendabele en toekomstbestendige manier kunnen ondernemen, bezoekers moeten een prettig verblijf hebben en voor bewoners moet de binnenstad een aantrekkelijke binnenstedelijke woonplek zijn. Daarbij is aandacht voor toegankelijkheid een randvoorwaarde (zie het kader 'toegankelijkheid').

De 'stip op de horizon' geeft de gewenste toekomst aan. Die kan worden afgezet tegen waar de binnenstad nu staat. De 'stip' is overigens niet een vaststaand einddoel. Een binnenstad is nooit 'af', en ook in de verder weg gelegen toekomst zullen er trends zijn waar een antwoord op moet worden gevonden en die mogelijk weer nieuwe investeringen vergen. Het gaat dus veel meer om het continue blijven werken aan het waar je naar toe wilt met de binnenstad. Het is dus ook raadzaam om regelmatig de stand van zaken en de trends te monitoren ('de thermometer in de ideeën en plannen voor investeringen steken'). Hierbij valt te denken aan wonen in het centrum waarvoor nieuw/aanvullend beleid in de maak is. Zodra dat is vastgesteld wordt de impact ervan verwerkt in het uitvoeringsprogramma rond de binnenstad.

Toegankelijkheid

Bij alle maatregelen, acties en projecten die in deze agenda worden genoemd is toegankelijkheid een belangrijk criterium, dat altijd aandacht vraagt. De mobiliteit in de binnenstad is primair die van fietsers en voetgangers. De toegankelijkheid voor bezoekers met een beperking moet geborgd worden. Leeuwarden heeft een actieve Werkgroep Toegankelijkheid die daarin een belangrijke rol speelt. Leeuwarden heeft bovendien een Inclusie Agenda die mede leidend is voor de maatregelen.

1.3 Huidige kwaliteiten en sterktes

Er is veel moois te vertellen over de Leeuwarder binnenstad

Aantrekkelijk

Leeuwarden heeft een aantrekkelijke, veelzijdige en levendige binnenstad. Kenmerkend zijn het historische karakter met de stadsgrachten en de 'oude straatjes' waar bezoekers in rond kunnen dwalen. En er zijn bijzondere historische plekken en gebouwen zoals de Blokhuispoort, het Stadhouderlijk Hof, de Waag, Princessehof, de Grote of Jacobijnerkerk, en de Oldehove toren. Er zijn straten en pleinen met een bijzondere uitstraling zoals de Eewal, de Tweebaksmarkt en het Zaailand. Met de Prinsentuin is er een nabij gelegen groen verblijfsgebied en groene passantenhaven voor de watersport. De aantrekkelijkheid komt ook doordat het een compacte binnenstad is: vanaf het middelpunt is de hele binnenstad binnen een straal van minder dan 1.000 meter te belopen. Het aanbod van parkeercapaciteit – een belangrijk thema in binnensteden - is in Leeuwarden goed 'op orde' en verhoudt zich goed tot de (verwachte) vraag, ook de komende jaren. De parkeertarieven zijn redelijk in vergelijking met andere, vergelijkbare steden en vormen geen drempel voor bezoekers. De Leeuwarder binnenstad is verbonden met de Friese regio en is daarmee de 'perfecte uitvalsbasis' voor een stedentripje of een korte vakantie in Friesland. De binnenstad geeft de bezoeker stedelijkheid én toegang tot landschappelijke waarden en Friese toeristische *highlights*.

Veelzijdig

De binnenstad is veelzijdig omdat er een breed en gevarieerd winkelaanbod is van landelijke ketens tot aan lokale speciaalzaken. Er is een ruim horeca-aanbod met (zonnige) terrassen. De binnenstad kent bovendien ook andere functies zoals onderwijs, bestuur, zakelijke diensten, en openbare voorzieningen. Onderwijs betreft de hele breedte van onderwijs met locaties in de binnenstad: van de basisschool Olde Nije en het Stedelijk Gymnasium, tot aan NHL Stenden Hogeschool, de mbo's Friese Poort, Friesland College en Nordwin (in de Kanselarij) en de RUG/Campus Fryslân (in de Beurs). Er zijn ook wetenschappelijke instituten in de binnenstad gevestigd zoals de Fryske Akademy en de Waddenacademie. De functie bestuur betreft het stadhuis, het gemeentekantoor en het provinciehuis. Zakelijke diensten betreffen de grote verzekeraars en andere zakelijke dienstverleners aan de Willemskade en de Lange Marktstraat. Openbare voorzieningen zijn onder meer het tegen de binnenstad gelegen station, musea (het Fries museum, Natuurmuseum, de Princessehof, OBE en HCL), de bibliotheek (in de Blokhuispoort) en Stadsschouwburg De Harmonie en Neushoorn. De kunst in de openbare ruimte draagt ook bij aan de veelzijdigheid (zoals bijvoorbeeld graffitikunst op gevels/muren, de 'walvis' (Passage de la Baleine van Giny Vos) in de Oude Lombardsteeg en de beeldengroep 'Love' van Jaume Plensa bij het station.

Levendig

De binnenstad is levendig. Bezoekers van de binnenstad komen uit de gemeente Leeuwarden maar ook van elders. De binnenstad wordt door bezoekers "vrij goed" gewaardeerd, met een relatief hoge waardering voor de kwaliteit van de winkels en het aantal winkels.[1] Op vrijdag is er de weekmarkt. De levendigheid komt ook doordat in de binnenstad wordt gewoond. Binnenstadsbewoners wonen deels in oude straten en hofjes en deels in appartementencomplexen. En er is – vaak boven winkels - woonruimte voor studenten. De binnenstad kent een jonge bevolking (zie het kader 'bevolking naar leeftijd en geslacht 2021-Binnenstad').

De binnenstad was in 2018 mede het toneel van LF2018 – Leeuwarden Fryslân Culturele Hoofdstad van Europa. Zo trokken de reuzen van Royal de Luxe door de binnenstad (400.000 bezoekers) en waren er grote tentoonstellingen in het Fries museum (350.000 bezoekers). Recent is een *street art* project uitgevoerd: op de Voorstreek is door een aantal kunstenaars de straat beschilderd.

Investeringen

Mede door investeringen rond LF2018 is de Leeuwarder binnenstad op veel locaties goed op orde wat betreft 'schoon/heel/veilig'.

1 Bron: Koopstromenonderzoek 2017.

LF2018 economische opbrengsten

Schatting tijdelijke economische effecten LF2018

Type effect	Schatting impact (euro)	Schatting (arbeidsjaren)
Besteding extra bezoekers en toeristen	125-200 miljoen	1.000-1.500
Extra omzet culturele/ creatieve sector	35 miljoen	700
Uitgelokte investeringen	20-25 miljoen	200-250
Afgeleide bestedingseffecten	40-50 miljoen	600-850
Totaal	**220-310 miljoen**	**2.500-3.300**

Bron: BBO

In de openbare ruimte is daarmee een stevige kwaliteitsslag gedaan. Bijvoorbeeld rond het station is de entree van de stad aantrekkelijker gemaakt, en is één van de zogenoemde 11Fountains beelden geplaatst. De investeringen in de Blokhuispoort (bibliotheek, horeca) en de Beurs (RUG/Campus Fryslân) hebben bijgedragen aan een aantrekkelijke uitstraling. LF2018 heeft ook private investeringen uitgelokt in met name horeca en hotelvoorzieningen.[2] Ook is er – al in 2013 - geïnvesteerd in het Zaailand en het nieuwe Fries museum.

2 BBO (2019), ECONOMISCHE IMPACT 2018. Notitie 27 februari 2019. Leeuwarden.

Bevolking binnenstad naar leeftijd en geslacht, 2021.

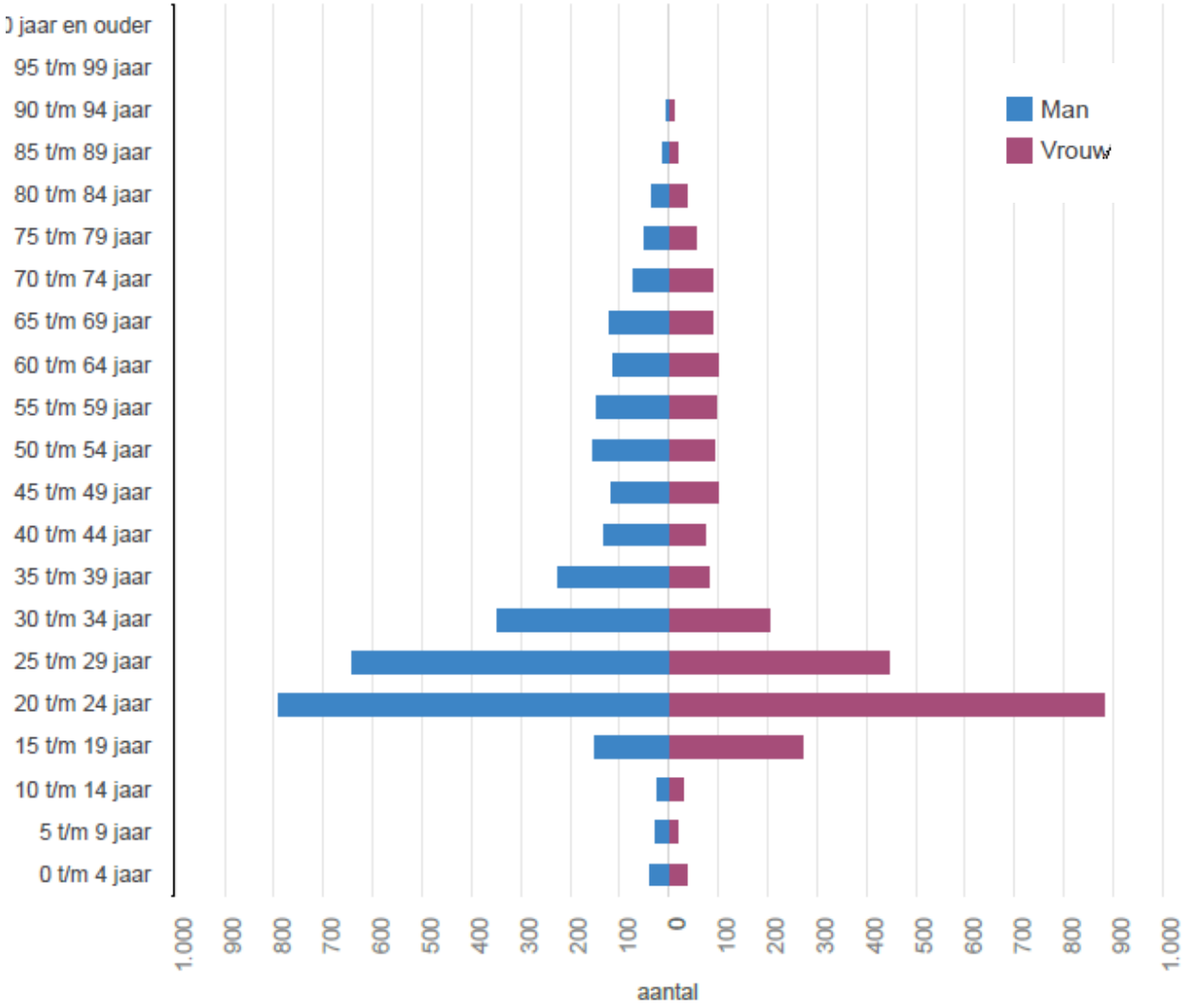

Bron: RSO, Gemeente Leeuwarden

Desondanks zijn er nog deelgebieden en straten die aandachtspunten kennen, ook in termen van 'schoon/heel/veilig'. Om een aantal voorbeelden te noemen:

- niet overal zijn historische gevels gerestaureerd of goed in beeld;
- in sommige straten is sprake van teveel op de stoep geparkeerde fietsen en/of deelscooters, of afval;
- de binnenstad kent nog een prostitutiegebied – de Weaze – waarvoor het voor de niet doelgerichte bezoeker minder prettig vertoeven is;
- de shared space ruimtes roepen soms nog vragen op bij gebruikers;
- het Ruiterskwartier richting Harmonie vraagt om aanpassing van de inrichting;
- de Prinsentuin is soms overbelast met een veelheid van functies: wonen, recreatie en jachthaven.

Verzorgingsgebied

Door de ligging van Leeuwarden kent Leeuwarden een groot verzorgingsgebied. In Friesland is het de enige stad met een zeer compleet aanbod, in combinatie met een levendige en historische binnenstad.[3] De dichtstbijzijnde stad die dat ook heeft, is Groningen op bijna een uur rijden of 35 minuten 'treinen'. Alle dorpen en steden rondom Leeuwarden in combinatie met de reuring in de binnenstad maken het voor veel ondernemers aantrekkelijk om zich in Leeuwarden te vestigen. En daarmee maakt het weer voor veel inwoners, omwonenden en bezoekers een interessante stad. De relatie (binnen)stad-regio is tweeledig: enerzijds komen mensen uit de regio naar de binnenstad, anderzijds lopen er ook veel 'lijnen' (bestuurlijk, toerisme en recreatie, voedsel, natuur) de andere kant op.

De binnenstad van Leeuwarden heeft vele kwaliteiten en sterktes. De uitgangspositie van de Leeuwarder binnenstad is in die zin goed - er is zeker geen sprake van 'groot achterstallig onderhoud'. Er zijn echter ook ontwikkelingen die op de binnenstad afkomen (zie hoofdstuk 2), die om aanpassing, verandering en actie vragen.

3 Leeuwarden wordt wel de 'huiskamer van Fryslân' genoemd.

2. TRENDS EN RUIMTELIJKE PLANNEN

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de ontwikkelingen die op de binnenstad afkomen. Die ontwikkelingen vragen om aanpassing, verandering en extra actie. Er wordt gekeken naar wat de trends zijn die op de binnenstad afkomen, wat de gevolgen daarvan zijn, en welke acties dat vraagt. Onderdeel daarvan zijn ook ruimtelijke plannen die invloed hebben op het draagvlak voor de binnenstad.

2.1 Trends binnenstad

Er zijn trends die op de binnenstad afkomen, die om een antwoord vragen

Corona

Net als alle andere binnensteden maakt de Leeuwarder binnenstad een zware periode door vanwege de Covid-19 pandemie, die de binnensteden relatief zwaar treft.[4] Binnensteden stonden in het algemeen al onder druk van toename van internetverkopen, leegstand, afname van bezoekers e.d. De coronacrisis heeft die trends als het ware nog eens op scherp gesteld en versneld. De uiteindelijke economische neergang als gevolg van de coronacrisis is in Nederland echter relatief beperkt, en inmiddels wijzen prognoses op een goed herstel van de economie.[5] Ook bezoekersaantallen in binnensteden groeien weer richting het niveau van voor de pandemie.

Tegelijkertijd zal er ook een post-coronatijd zijn, waarin achterliggende trends rond retail en leegstand nog steeds opgaan. Over het algemeen wordt verondersteld dat de coronacrisis, doordat veel meer aankopen online werden gedaan, een impuls heeft gegeven aan de al veel langer aanwezige trend van verdere toename van internetverkopen. Dat betekent dat de noodzaak om als binnenstad een goed antwoord te hebben op die ontwikkelingen alleen nog maar urgenter is geworden.
Ook online (thuis)werken heeft door corona een impuls gekregen. Dat beperkt de werkgelegenheid in binnensteden met name bij kantoorbanen (zakelijke diensten).[6] Voor binnensteden is dat relevant omdat banen in de binnenstad ook leiden tot bezoeken van werknemers en omzet voor detailhandel en horeca. Het gebruik en de inrichting van de openbare ruimte zal mogelijk ook te maken krijgen met effecten in de vorm van blijvende of terugkerende corona-maatregelen. Wat precies de effecten zullen zijn van meer thuiswerken en hoe groot deze effecten zullen zijn, is nog niet met zekerheid te zeggen. Digitalisering en thuiswerken betekenen sowieso een andere manier van werken. Leeuwarden volgt om die reden de ontwikkelingen bij het thema Slimme Stad van de Agenda Stad[7].

Beleving

In de afgelopen decennia is de trend van de beleveniseconomie opgekomen en gegroeid. Grondleggers van wat de beleveniseconomie wordt genoemd zijn Pine en Gillmore, die de groei van beleving als onderscheidend vermogen van merken beschreven (zie het kader hiernaast). Beleving komt steeds meer terug in de groeiende aandacht voor de verblijfskwaliteit van binnensteden. Van *place to buy* naar *place to be*. Het gaat dan ook om een positieve beleving van licht, geluid en geur. Een autoluwe binnenstad, 'groen' in de binnenstad, en duurzaamheid (duurzaam transport, duurzame energie) zijn belangrijke voorwaarden voor een prettig verblijfsklimaat. Ook kunst en culturele uitingen in de openbare ruimte dragen bij aan beleving. Ook erfgoed, zowel in de vorm van gebouwen en plekken als immaterieel erfgoed, spelen een belangrijke rol in de beleving; het biedt bezoekers een authentieke ervaring.

Prognoses economie

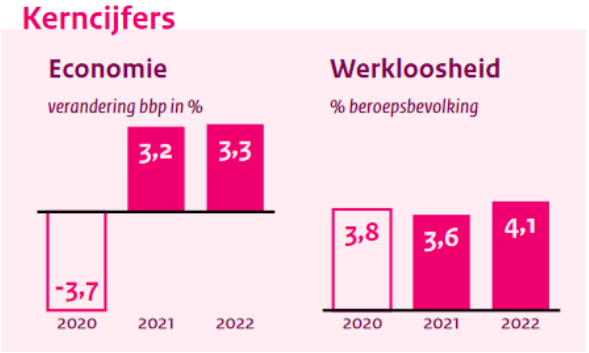

4 Zie de informatieve reeks in de Leeuwarder Courant over winkeliers in de Leeuwarder binnenstad.

5 Zie de bijlagen.

6 Zie de bijlagen.

7 Zie https://agendastad.nl/context-van-deze-city-deal/

Steeds vaker is de totaalbeleving, van thuis op de bank (online oriëntatie) tot het bezoek aan de stad, bepalend voor de klantwaardering. Niet alleen het feitelijke bezoek aan een winkel of restaurant. De vraag verschuift naar een combinatie van fysiek en online. Een stad kan tegenwoordig niet zonder 'Instagrammable' locaties, evenementen en aanbod. De toenemende rol van beleving in binnensteden zien we ook terug in evenementen en bijvoorbeeld ook in de groeiende blurring van functies: de espresso die je in steeds meer winkels krijgt tijdens het passen van je kleding, de huisgemaakte producten die horecaondernemers verkopen, het café/kantoor etc.

Trends retail en horeca

De aantrekkelijkheid van de Leeuwarder binnenstad kan niet los worden gezien van ontwikkelingen in de retail (winkels). Het faillissement van V&D heeft laten zien dat ook de Leeuwarder binnenstad te maken kan krijgen met vertrek van vestigingen van (grote) ketens op zogenoemde A1-locaties en dus met leegstand.[8] Een ander voorbeeld is het overdekte winkelcentrum Zaailand. Momenteel ligt de leegstand in Leeuwarden iets boven het landelijk gemiddelde. Het percentage is daarmee niet direct zorgelijk, maar het risico van leegstand op A1 locatie vraagt wel om blijvende monitoring en waar vervolgens nodig actief beleid om leegstand tegen te gaan.

Veelal wordt gewezen op de noodzaak om juist in randgebieden – de aanloopstraten buiten de A1-locatie - te zorgen voor transformatie of functieverandering daar waar in kernwinkelgebieden de leegstand meestal nog meevalt. In de randgebieden wordt dan gekeken naar een combinatie van horeca, cultuur, diensten, ambachten, onderwijs, wonen en werken.
In de praktijk wordt geconstateerd dat de (vastgoed)markt die functieverandering vaak wel oppakt. De indruk is dat dat ook in Leeuwarden zo is.[9]

Een andere trend is dat met name de retailfunctie minder ruimte in beslag gaat nemen. Centrumgebieden kunnen daardoor sowieso kleiner en compacter worden met meer menging met (andere) functies. Ook op pandniveau is meer en meer menging van functies (horeca, retail, dienstverlening en wonen).

Ook in de horeca speelt beleving een steeds belangrijkere rol. Gasten hebben steeds meer behoefte aan een persoonlijke benadering waarbij ze een unieke ervaring willen hebben en een 'waardevolle herinnering' aan het bezoek willen overhouden.
De horeca moet met haar producten en service inspelen op die trends. De horeca speelt ook een belangrijke rol in het aanbod voor toeristische bezoekers. Daarbij geldt dat de trend is dat toeristische bezoekers steeds meer (hoge) kwaliteit vragen. Voor horeca zijn toeristische bezoekers van belang.[10]

Op het gebied van winkelen is er in dit verband ook de "Friese Retailaanpak". De provincie beoogt daarmee om 71 geselecteerde winkelgebieden in Fryslân toekomstbestendig(er) te maken en tevens aantrekkelijker voor bezoekers. Hierbij wordt specifiek ingezet

Visuele waarneming leegstand per straat (kernwinkelstraten)

	26-aug-19	26-nov-19	*17-nov-20*	1-mrt-2021
	Zomer 2019	*Najaar 2019*	Najaar 2020	*Voorjaar 2021*
Kernwinkelgebied totaal	**50**	**41**	**53**	**57**
Berlikumermarkt	0	0	0	0
Groentemarkt	0	0	0	1
Kelders	5	4	4	4
Kleine Kerkstraat	0	0	1	1
Lombardplein	1	1	0	0
Naauw	0	0	1	2
Nieuwe Oosterstraat	2	0	1	2
Nieuwestad	6	7	7	6
Oude Doelesteeg	0	0	1	1
Oude Oosterstraat	1	0	1	0
Over De Kelders	0	0	0	0
Peperstraat	2	2	2	2
Prins Hendrikstraat	0	0	1	1
Ruiterskwartier	3	2	3	3
Sint Jacobsstraat	0	0	0	0
Tuinen	2	2	2	3
Voorstreek	9	10	12	13
Wilhelminaplein	0	0	0	0
Wirdumerdijk	3	3	6	6
Zaailand	16	10	11	12

Bron: Rapportage, Statistiek en Onderzoek gemeente Leeuwarden

8 Een A-locatie voor detailhandel is een winkelgebied dat aantrekkelijk is voor bedrijven om zich te vestigen omdat er veel winkelend publiek komt. Een A1-locatie bevindt zich in het centrum van een winkelgebied, terwijl een A2-of B1 locatie zich meer aan de rand in de omliggende straten bevindt. Een A1-locatie moet het vooral hebben van de aanwezigheid van (de massa van) veel passerend winkelend publiek.

9 Bron: Focusgroepen.

10 Bijna zeventig procent van de horecaondernemers geeft aan dat toerisme belangrijk is voor hun zaak (bron: https://www.khn.nl/kennis/trendspecial-horeca-de-huiskamer-van-het-toerisme - mei 2021)

Actuele ontwikkelingen
Voorbeelden van enkele actuele en in het oog springende ontwikkelingen in de binnenstad (Nieuwestad) zijn:

- Zara maakte recent bekend dat zij uit Leeuwarden vertrek-ken, waarmee een karakteristiek, groot pand op een zeer prominente plek in het kernwinkelgebied vrij komt; een nieuwe passende invulling is van groot belang.
- Afgelopen jaar is ook het pand van Sikkes vrij gekomen. Dat pand wordt verbouwd en Spellekijn zal er zijn intrek nemen; ook wordt een aantal appartementen gerealiseerd (een voorbeeld van een gedeeltelijke herontwikkeling van werken naar weken en wonen van ook een beeldbepalend pand op een prominente plek.

op versterking en professionalisering van het ondernemerschap, gezamenlijke profilering en verbeteringen in de inrichting van de openbare ruimte die de uitstraling en de beleving ten goede komen.

In sommige steden in Nederland is er sprake van een 'overkill' aan 'air bnb' gebruik van woningen in de binnenstad, waardoor interventies gedaan worden in beleid. In Leeuwarden is er nog geen sprake van dergelijke overmaat.

Andere steden

De positie van de Leeuwarder binnenstad kan niet los worden gezien van wat er in andere steden gebeurt. In Friesland er een zekere gelaagdheid met binnensteden in kleine en middelgrote plaatsen met een bij het ruimtelijk niveau passend lokaal of regionaal winkelaanbod. Leeuwarden heeft als grootste stad een duidelijke (boven)regionale functie (zie bijlage E). Over het algemeen kan worden gesteld dat er daardoor een hoge mate van complementariteit is tussen de Friese plaatsen, die elk hun eigen verzorgingsgebied en niveau van winkelaanbod hebben.

De regionale en bovenregionale functie van Leeuwarden blijkt ook uit

Herkomst bestedingen binnenstad Leeuwarden (in %)

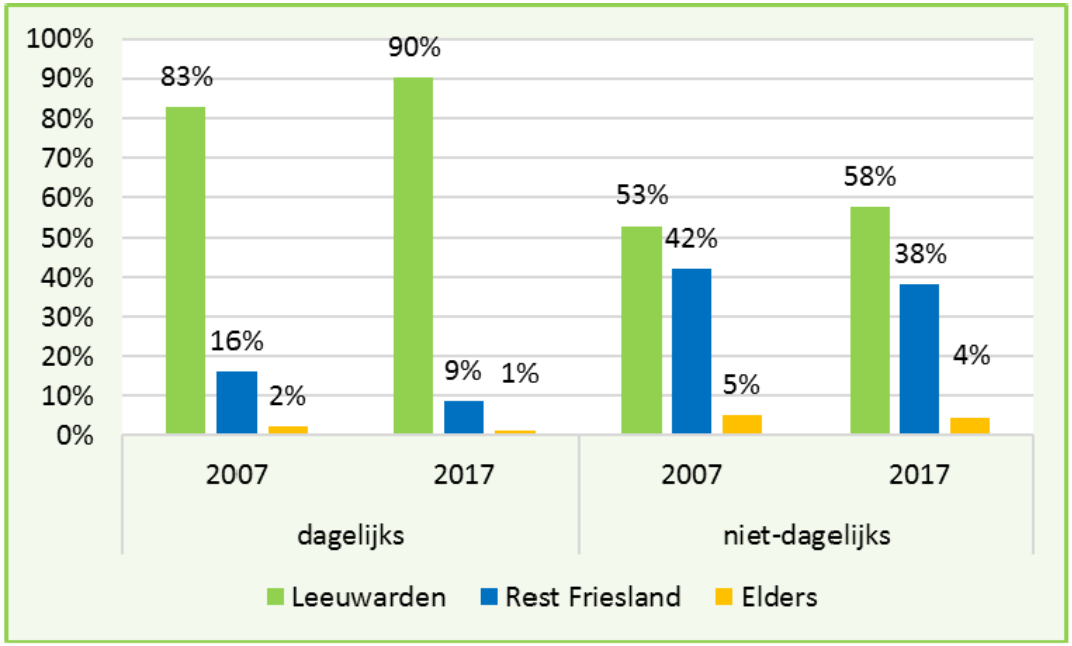

Bron: Broekhuis Rijs Advisering

bestedingscijfers. Van de niet-dagelijkse bestedingen in de binnenstad kwam 58% uit Leeuwarden, 38% uit de regio en 4% van buiten de regio (zie het kader " herkomst bestedingen Leeuwarden").[11] Leeuwarden zal juist ook zichtbaar moeten zijn en blijven voor de bezoeker van buiten de Friese regio. Op dat vlak concurreert Leeuwarden met andere steden, zeker die in het noorden van het land. Alle grotere steden doen investeringen in hun binnensteden (denk aan het Forum in Groningen, en het Broerenkwartier in Zwolle). De kunst is om ten opzichte van andere steden onderscheidend te zijn en op te vallen als een stad waar je terecht kan voor bijzondere winkels, een bijzondere sfeer en een bijzondere beleving.

Voor de binnenstad betekent dat dat de agenda niet los kan worden gezien van trends die in het algemeen in binnensteden spelen. De gevolgen van de coronacrisis zullen voelbaar zijn, maar er is nog veel onzekerheid over de lange-termijngevolgen. Retailtrends en de trend naar meer beleving (van place-to-buy naar place-to-buy-and-be) zijn belangrijk voor de toekomst van de binnenstad.

11 Bron: Koopstromenonderzoek 2017.

2.2 Ruimtelijke plannen en economisch draagvlak

Veranderingen in de ruimtelijke omgeving hebben invloed op de binnenstad

De binnenstad kan niet los worden gezien van ontwikkelingen die de binnenstad niet zelf direct aangaan. De binnenstad ontwikkelt zich in een omgeving die verandert. Zowel op nationaal niveau als regionaal en lokaal niveau zijn er (beleids)plannen en ruimtelijke projecten die van invloed zijn op de binnenstad. Vaak liggen achter die plannen en projecten algemene trends die de toekomst mede bepalen, zoals demografische trends of bijvoorbeeld klimaatverandering.

Beleidsplannen en ruimtelijke projecten hebben invloed op de binnenstad omdat ze het draagvlak van de binnenstad mede bepalen. Draagvlak kan worden opgevat als de grootte van het verzorgingsgebied (in relatie tot de bereikbaarheid), de omvang van de bevolking, en het inkomen in een stad of regio.[12]

Duurzaamheid en klimaat: nationale en gemeentelijke doelen en beleid

Op nationaal niveau zijn er doelen vastgesteld in het nationale Klimaatakkoord. Rijk en decentrale overheden streven gezamenlijk de doelstelling na om te komen tot 49% CO2–reductie van broeikasgassen in 2030 (ten opzichte van 1990); in 2050 moet de uitstoot met 95% afgenomen zijn.[13]
Voor duurzame energie is de nieuwe Leeuwarder Energieagenda opgesteld. In die agenda staat de doelstelling voor Leeuwarden dat in 2024 38% van de eigen energie duurzaam wordt opgewekt,

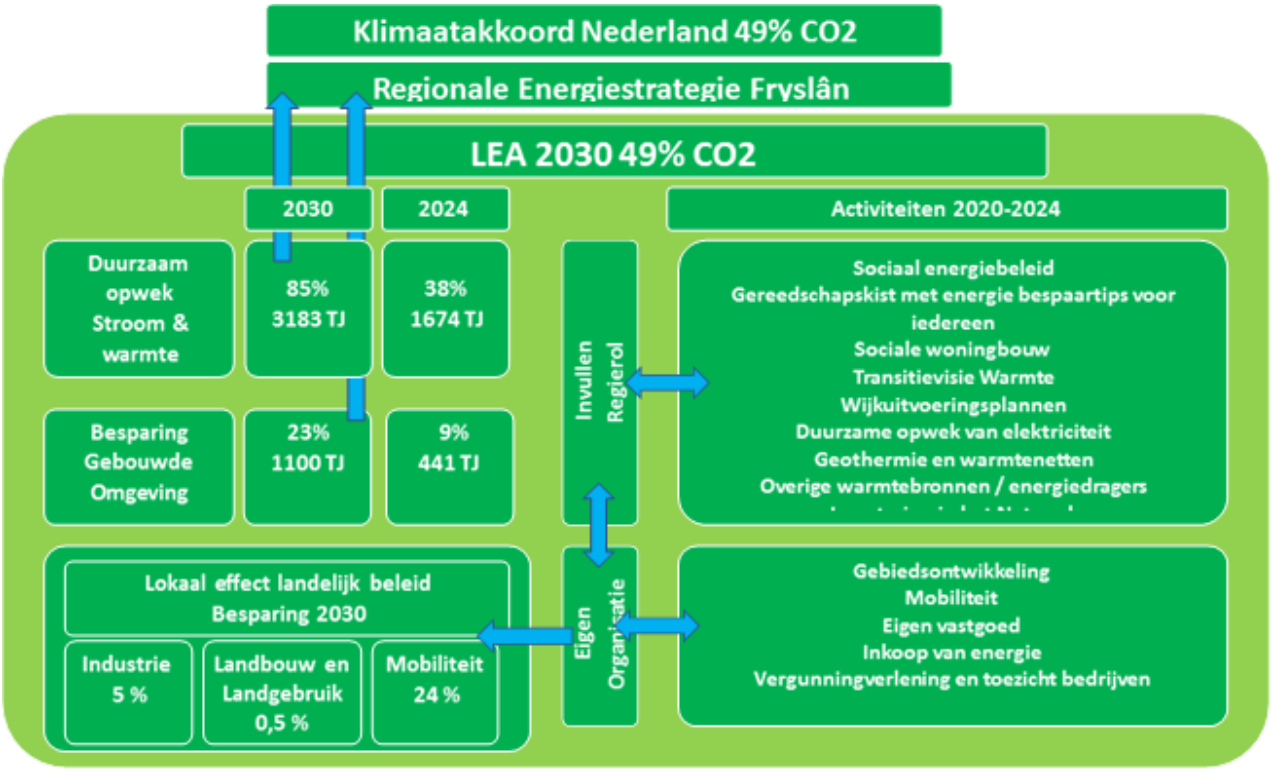

waarvan 23% duurzame stroom (zon en wind) en 15% duurzame warmte en dat 9% energie wordt bespaard.[14] De doelstellingen haken aan op de Regionale Energie Strategie (RES). De gemeente wordt vaak gezien als een voorloper in de energietransitie in Fryslân.

Ook op het thema circulaire economie zijn er nationale doelstellingen. De Nederlandse regering streeft er naar dat Nederland volledig circulair is in 2050. De transitieagenda circulaire economie moet worden uitgevoerd om te komen tot een circulair Nederland in 2050.[15] De gemeente Leeuwarden ziet zichzelf op het gebied van circulair (samen met de provincie Fryslân) als een proeftuin en experimenteer-ruimte. De gemeente trekt daarin samen op met bijvoorbeeld de vereniging Circulair Friesland.
De gemeente Leeuwarden wordt vaak gezien als één van de koplopers in Fryslân wat betreft circulair beleid.

Nederland dient zich tijdig aan te passen aan de (versnelde) klimaatverandering zodat de schade beperkt wordt. Op nationaal niveau is het doel om in 2050 Nederland klimaatbestendig en waterrobuust ingericht te hebben. Gemeentelijke maatregelen

12 Draagvlak (en ook reikwijdte) zijn termen uit de economische geografie, en komen voort uit de zogenoemde centrale-plaatsentheorie van Christaller. Volgens de theorie is er een verband tussen de grootte van een centrale plaats en de grootte van het verzorgingsgebied, de bevolking en het inkomen in dit gebied. Hoe groter de centrale plaats, hoe groter de verscheidenheid aan functies en hoe groter ook het verzorgingsgebied van die plaats.

13 Klimaatakkoord, Den Haag, 28 juni 2019.

14 Gemeente Leeuwarden, 'Leeuwarder Energieagenda 2021-2024; Daadkracht en Dialoog'.

15 Zie: www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/circulaire-economie/nederland-circulair-in-2050.

op dit terrein zijn onder meer een uitvloeisel van het nationale Deltaprogramma en interbestuurlijk programma "*Samen aan de slag voor het klimaat*".[16]
De gemeente Leeuwarden wil al in 2035 een klimaatadaptieve gemeente zijn. Het gaat om het tegengaan van negatieve effecten en het voorkómen van schade:

- Schade door wateroverlast in natte omstandigheden zoveel mogelijk voorkomen.
- Watertekort en hittestress door droge en hete weersomstandigheden zo lang mogelijk voorkomen.
- Het bewustzijn van de burger vergroten.

Juist in de binnenstad kunnen – als gevolg van het versteende karakter – relatief sterke klimaatproblemen optreden, zoals hittestress (zie het kader hieronder). Behalve de vergroening van de openbare ruimte zou een vergroening van de ruimtes achter de panden, dus in particuliere binnentuinen, ook bij kunnen dragen aan doelstellingen van klimaatadaptatie.
Eigenaren zouden gestimuleerd kunnen worden om daar waar kansen zijn, de verstening aan te pakken.

De strategie van de gemeente Leeuwarden is om duurzaamheidsmaatregelen samen te laten gaan met investeringen in de circulaire economie en daarmee de lokale economie en werkgelegenheid te versterken. De gemeente werkt daarbij met een campus-aanpak waarbij investeringen in kennis, innovatie en netwerken centraal staan. De gemeente richt zich met de campus-aanpak – de stad als campus - onder meer op water, agrofood, duurzame energie en media en innovatie.

16 Zie: https://ruimtelijkeadaptatie.nl.

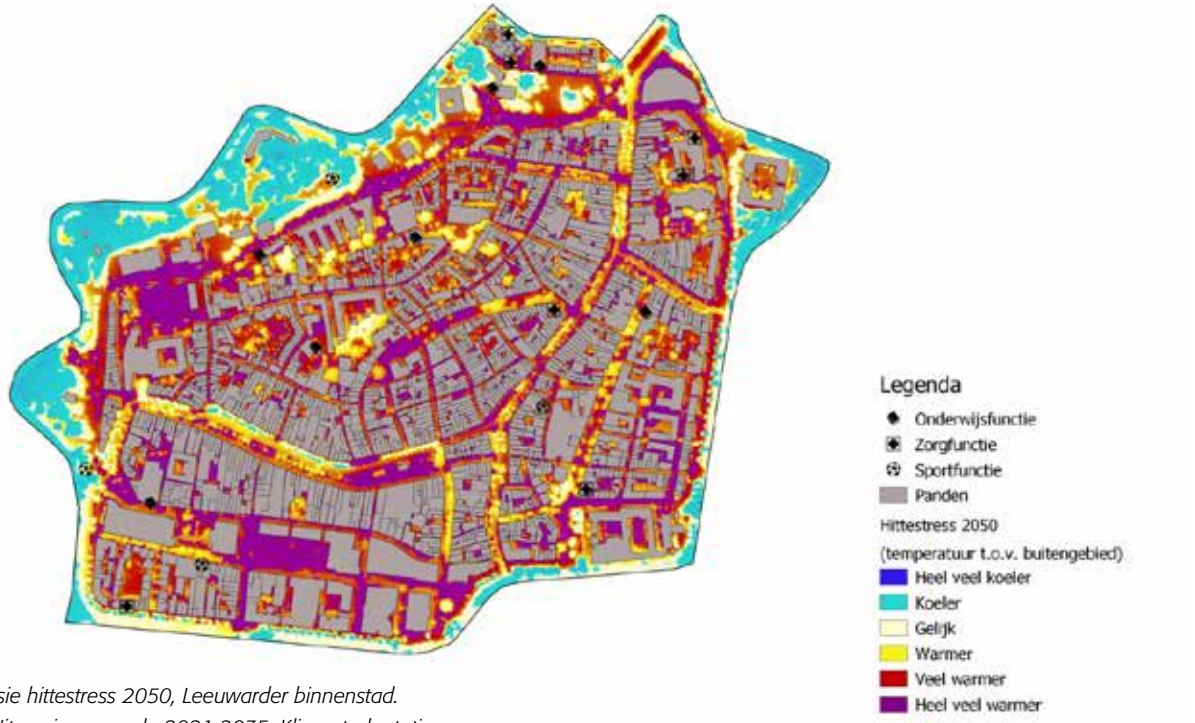

Impressie hittestress 2050, Leeuwarder binnenstad.
Bron: Uitvoeringsagenda 2021-2035, Klimaatadaptatie

Noord-Nederland: focus op innovatie en ruimtelijke plannen

Op noordelijk niveau zijn er plannen gericht op duurzaamheid en innovatie. De Research- en Innovatie Strategie voor Noord-Nederland (RIS3) gaat over de transities op het gebied van energie, circulaire economie, zorg en digitalisering. Het doel van RIS3 is om de kansen die transities bieden, te vertalen naar nieuwe ontwikkelkansen en slimme specialisaties.[17] Op die manier wordt bijgedragen aan *smart specialisation* – één van de innovatiestrategieën van de EU. De kracht van Noord-Nederland is volgens RIS3 dat veel bedrijven, kennisinstellingen en overheden elkaar al kennen en er korte lijnen zijn. De noordelijke strategie is ook gericht op internationalisering.

Op noordelijk niveau wordt ook gewerkt aan een gezamenlijk Omgevingsvisie. Noordelijke thema's in die visie zijn:
1) Duurzaam economisch groeipotentieel, 2) Ruimte voor Klimaatadaptatie, 3) Energietransitie, 4) Sterke, gezonde, en bereikbare steden en regio's en 5) Toekomstbestendig landelijk gebied.

In een breder verband en op de langere termijn is er het Deltaplan Noord-Nederland dat een rol speelt bij het (investerings) programma dat een nieuw kabinet gaat ontwikkelen. Het Deltaplan is een integraal plan voor bereikbaarheid, wonen en werken in het noorden. In het Deltaplan gaat het om meer woningen – 220.000 woningen in Friesland, Groningen, Drenthe en Flevoland - en meer inwoners voor Noord-Nederland, die een economische impuls moeten geven. Het plan voor een snelle spoorverbinding – de Lelylijn – is er onderdeel van.

Ruimtelijke plannen

In Leeuwarden zijn er belangrijke ruimtelijke plannen voor de komende jaren. Zo wordt er gewerkt aan de ontwikkeling van het gebied rond het nieuwe Cambuurstadion en aan de uitbreiding van De Centrale.

17 Research- en Innovatie Strategie voor Slimme Specialisatie (RIS3) voor Noord-Nederland. Programmaperiode 2021-2027. concept april 2020, p. 21-22.

"De binnenstad biedt een mix van bijzondere detailhandel, diensten, horeca, leisure, cultuur, cultureel erfgoed, wonen en vermaak. Een aantrekkelijke mix voor de Leeuwarders, maar zeker ook voor alle Friezen en voor het groeiende aantal toeristen van elders. We zetten in op een binnenstad die ook internationaal bekend is en bezocht wordt. Op een binnenstad met ruimte voor initiatieven en ondernemerschap. Op een binnenstad met duurzame distributie van goederen die goed bereikbaar is, maar zoveel mogelijk in de volgorde 'voet, fiets, OV, auto'. En op een binnenstad die steeds meer mogelijkheden biedt voor aantrekkelijke woonvormen en een binnenstad die vergroent".[1]

1 Leeuwarden in 2028. De aftrap voor een Leeuwarder Omgevingsvisie (augustus 2019).

Relevant voor de binnenstad daarbij is hoe die gebieden, die een ander profiel hebben, verbonden kunnen worden met de binnenstad.[18] Ook is de gemeente bezig met plannen voor stedelijke vernieuwing. De gemeente is verder bezig met het opstellen van de gemeentelijke Omgevingsvisie. Daarin worden ook ambities voor de binnenstad meegenomen:

18 Zie Bovenregionale verzorgingsfuncties Visie profilering Leeuwarder binnenstad, de Centrale en WTC-ontwikkeling (sept. 2018).

Er is een ontwikkelkader voor het Amelandskwartier vastgesteld. In het Amelandskwartier is sprake van verstopte monumenten en "sleets geraakte" ruimtelijke kwaliteit. Het binnengebied is erg versteend. Dit gebied moet volgens het ontwikkelkader worden voorzien van een kwaliteitsimpuls. De gemeente heeft zelf weinig eigendom in dit gebied. De kwaliteitsimpuls moet daarom worden bewerkstelligd door initiatieven van bewoners/ondernemers/ ontwikkelaars. Er zijn concrete initiatieven om wooneenheden te realiseren rondom het Bonifatiusplein. Dit is een mooie kans om het plein zelf ook aan te pakken. Er zijn plannen om het Bonifatiusplein te vergroenen en de aanwezige parkeergelegenheid af te waarderen. Door daarbij de relatie Sint-Bonifatius kerk te leggen kan kwalitatieve meerwaarde worden gecreëerd.

Ten aanzien van wonen in het centrum is nieuw/aanvullend beleid in de maak. Zodra dat is vastgesteld wordt de impact ervan verwerkt in het uitvoeringsprogramma rond de binnenstad.

Een grootschalig en recent plan betreft de Spoorzone. De ontwikkeling van de Spoorzone hangt samen met het Deltaplan Noord-Nederland en het uitgangspunt dat Leeuwarden net als Groningen eind- en beginstation is van de Lelylijn. In het gebied zijn de plannen onder meer gericht op ondergrondse kruisingen spoor-water, verdieping van het spoor Leeuwarden-Groningen, en de ontwikkeling van station Werpsterhoek. Daarmee wordt de bereikbaarheid versterkt en ontstaan er kansen voor verbetering van de kwaliteit van de omgeving, onder meer door de verbinding met water en groen. Wonen is onderdeel van de Spoorzone.

Het Spoordok-gebied, vlakbij de binnenstad gelegen, geeft ruimte aan duurzame, groene en innovatieve woningen. Het Spoordok wordt complementair aan de binnenstad. Een plek waar "de stad als Campus" een gezicht en een plek moet krijgen. Een plek die een alternatief kan vormen voor de Prinsentuin als groen verblijfsgebied. Om Spoordok goed te laten functioneren en één geheel met de binnenstad te laten zijn, zijn kwalitatief hoogwaardige (en groene) verbindingen tussen binnenstad en Spoordok noodzakelijk. Deze gebieden zijn momenteel volop in ontwikkeling en bieden kansen voor nieuwe vormen van stedelijkheid voor Leeuwarden. Ze voegen een nieuw verhaal toe aan de bestaande binnenstad.

Impressie Amelandskwartier

Binnen de Spoorzone is ook de recente ontwikkeling van de Media Innovatie Campus (Mica) van start gegaan. De campus moet een broedplaats worden voor studenten van diverse media- en creatieve opleidingen van het mbo en hbo.

Samengevat: er komt veel op de stad af en dus ook op de binnenstad. Alle ruimtelijke (beleids)plannen hebben te maken met duurzaamheid, innovatie, meer groen, en het vergroten van de aantrekkingskracht van de stad. En vooral ook met meer wonen en een betere verbinding met de regio en met de Randstad. Alle beleidsplannen en ruimtelijke projecten hebben een positieve invloed op het aantal inwoners, de economische slagkracht en dus de welvaart en de bereikbaarheid van de stad.
Al die toekomstige ontwikkelingen dragen bij aan een groter draagvlak en dus economische vitaliteit van de binnenstad. Voorwaarde is dat de binnenstad het toenemende draagvlak kan bedienen met voldoende aanbod van winkels, horeca en andere voorzieningen, met voldoende kwaliteit. Ook zal de binnenstad aangehaakt moeten zijn op (wensen van) nieuwe bewoners en moeten nieuwe woongebieden goed bereikbaar zijn voor een binnenstadsbezoek.

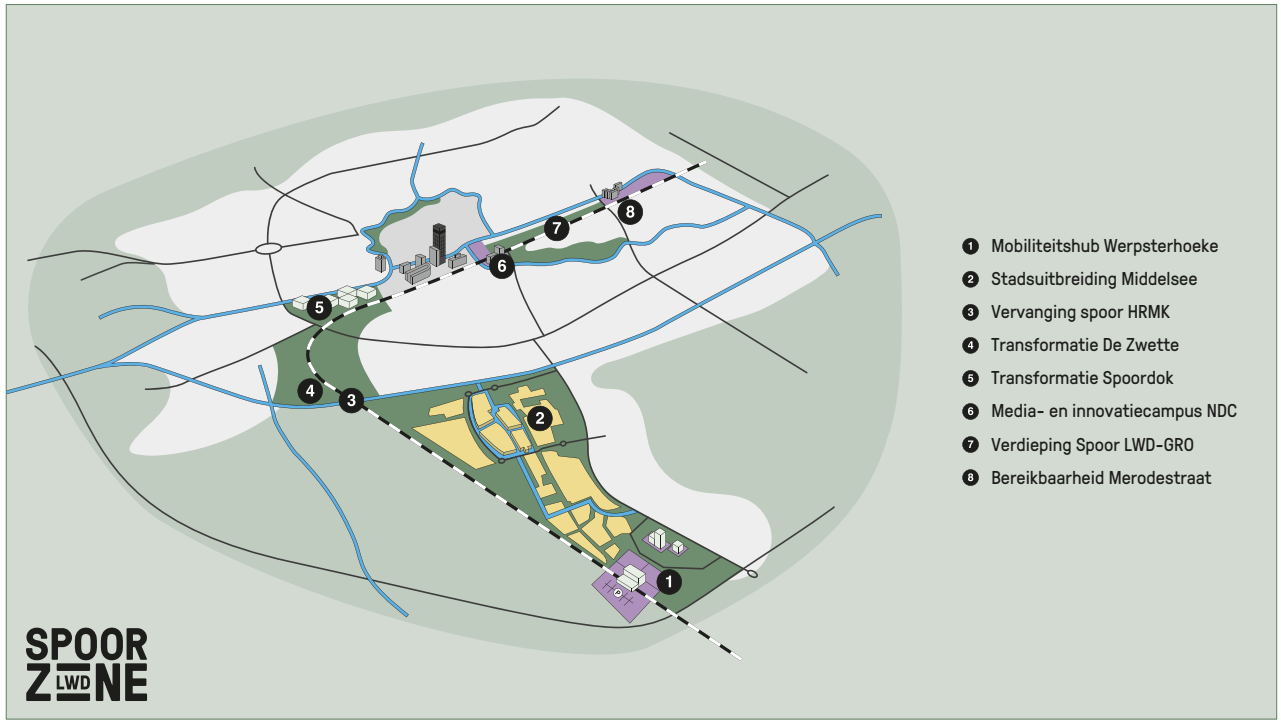

Het gaat primair om faciliteiten voor ontmoeting en uitwisseling die de kern vormen van de hedendaagse stad en een belangrijke opgave voor ruimtelijk beleid zijn. De sterkste steden zijn de meest veelzijdige steden: veelzijdig qua economische structuur maar vooral ook qua aanbod van voorzieningen voor interactie, voor ontmoeting en uitwisseling. Het hele palet van 'interactiemilieus' -van festivalterrein en musea tot campussen en congrescentra geeft de stad kleur. De kwaliteit van deze milieus in de brede zin is van betekenis voor de economische betekenis van steden: het bepaalt hun aantrekkelijkheid als vestigingsmilieu en reisbestemming. Om de goede positie van de historische binnenstad als belangrijk interactiemilieu te behouden en te versterken richten we ons op het handhaven en intensiveren van de huidige compactheid.

Spoorzone

2020-2035

1. Mobiliteitshub Werpsterhoeke
2. Stadsuitbreiding Middelsee (750 woningen)
3. Vervanging spoorbrug HRMK

2020-2040

4. Transformatie Spoordok
5. Innovatiecampus NDC (Mica)
6. Verdieping spoor Leeuwarden-Groningen
7. Bereikbaarheid bedrijventerreinen Merodestraat

2035-2050

8. Kansen transformatie de Zwette

2.3 Onderscheidendheid en focus

Een (binnen)stad moet zich onderscheiden op haar identiteit

Leeuwarden heeft zich met LF2018 'op de kaart gezet'. De stad heeft zich gepresenteerd als een stad waar iets te beleven valt. De sfeer en uitstraling van de binnenstad was voor bezoekers van buiten de regio vaak een positieve verrassing. Leeuwarden heeft zich onderscheiden met LF2018. (Zie het kader Lonely Planet).

Lonely Planet

"Welcome to Leeuwarden:
An unexpected combination of style, gritty back alleys, cafe-lined canals and urban renewal, Friesland's capital is well worth a visit. Its superb trinity of museums and inventive cultural projects left over from a fabulous year as European Capital of Culture in 2018 are fascinating to explore. A continuous flow of cyclists ride happily along the broad paths that flank the city's canals, whose tunnels are atmospherically illuminated purple at night. Stick around and sample some of the northern hospitality, easily found in Leeuwarden's many bars and cafes throbbing with fun-loving Liwwadders (as people from Leeuwarden are officially known)."

Onderscheidendheid is van belang. In het aantrekken van bezoekers – zowel van dichtbij als van buiten de regio – is onderscheidendheid in relatie tot de trend van meer beleving en de stad als ontmoetings- en verblijfruimte steeds van groot belang. 'Iets unieks hebben' wat het bezoeken van een stad waard is, is een belangrijk element in motieven van bezoekers. De behoefte aan het unieke hangt samen met het verschuiven van het bezoekdoel van kopen naar beleven en ontmoeten (naast kopen). Beleven en ontmoeten worden aantrekkelijker als de stad daartoe

uitnodigt. Bijvoorbeeld door de kwaliteit van de inrichting van de stad (verblijfskwaliteit met meer groen, ontmoetingsplaatsen, bankjes), het aanbod aan functies (retail en daarnaast juist ook cultuur, horeca en leisure) en ook in de marketing (meer gericht op beleving).

Een onderscheidende kwaliteit betreft ook de aantrekkelijkheid van de binnenstad voor wonen. Het gaat dan om onderscheidenheid in de kwaliteit van woningen – bijvoorbeeld oude historische panden of hofjes - en het wonen in een binnenstedelijke omgeving met de reuring en binnenstadsvoorzieningen die daarbij horen.

Onderscheidendheid moet bij voorkeur worden gebaseerd op wat een stad ook daadwerkelijk te bieden heeft. In marketingtermen: de merkbelofte moet overeenkomen met de klantervaring. Of, met andere woorden: de merkbelofte moet je kunnen waarmaken. Dat betekent dat de onderscheidendheid dicht bij het werkelijke aanbod en het werkelijke karakter van de stad moet staan. Het moet als het ware uitgaan van de identiteit of het DNA van de stad? De legacy van LF2018 is een kans: als grote en kleine evenementen en ander activiteitenaanbod goed aansluit bij de identiteit van de (binnen)stad, is dat een sterke propositie op het terrein van versterken van beleving. Daarmee kan de binnenstad opvallen en zich onderscheiden. Maar wat is het DNA van de Leeuwarder binnenstad?

Leeuwarden streefbeelden in gemeentelijke beleidsdocumenten (voorbeelden):

- Leeuwarden place to be and buy
- De meest gastvrije city- en regiotrip van Nederland
- De huiskamer van Friesland
- Prachtige historische, binnenstad
- Top-evenementenstad
- (European) Capital of Water Technology
- Vitale kwaliteitsplek voor ontmoeting, verblijf, beleving en vermaak
- Leeuwarden plek (broedplaatsen) voor jonge makers

Spoordok: wat maakt aanbod Leeuwarden onderscheidend?

- Inbreiding–hoogstedelijk, duurzaam
- Kwaliteit behouden en bieden –evenwicht groen-wonen-werken-ontspannen
- Gezondheid –schone lucht –ruimte –platteland dichtbij
- Stad en dorpen
- Stad als campus; regio als proeftuin
- Ongedeelde stad

Identiteit en 'DNA'

Leeuwarden heeft zich de laatste jaren vaak beroepen op een beeldmerk of thema dat de stad kenmerkte. In marketing en in beleidsdocumenten zijn veel streefbeelden van wat Leeuwarden zou (moeten) zijn langs gekomen. In eerdere onderzoeken zijn ook sterke punten van Leeuwarden benoemd (zie kader 'sterke punten van de binnenstad').

Het Koopstroomonderzoek (uit 2017) geeft een feitelijk beeld van de binnenstad van Leeuwarden:

"Een aantrekkelijk winkelcentrum met een onderscheidend karakter en een volledig dagelijks en niet-dagelijks aanbod (afgestemd op de regionale positie in het Noorden van het land). Horeca, leisure, dienstverlening en mixfuncties (blurring concepten) versterken de positie van het centrum en dienen volledig te worden ondersteund."

Sterke punten van de binnenstad (uit Stad&Co (2020)/BBO (2017)

- Compacte binnenstad met compleet aanbod
- Lokaal ondernemerschap (uniek aanbod)
- Karakteristieke historie (ruim 600 monumenten)
- Claim als Cultuurhoofdstad (stadsbreed uitrollen)
- Iepen mienskip (betrokken en gastvrij)
- Sterke centrumfunctie door geïsoleerde ligging
- Historische gebouwen binnenstad
- Een compacte binnenstad waarbinnen je alles kan doen en bezoeken en alles op loopafstand is. Goede en leuke winkels met breed, divers aanbod
- Evenementen voor iedereen (niet alleen 'high culture' maar ook bloemetjesmarkt). Diversiteit van festivals
- Interessante architectuur, zoals Fries museum
- De 'menselijke maat': de stad heeft een aantrekkelijke 'niet te grote en niet te kleine schaal'

In het kader van deze Binnenstadsagenda 2021-2028 is met veel personen gesproken die betrokken zijn bij de binnenstad. Uit die gesprekken kwamen onder meer de volgende beelden naar voren.

- *De compactheid van de stad waarin alles beloopbaar is, is een sterk (unique) selling point en moet behouden blijven.*
- *Wees onderscheidend/uniek: laat ook in de binnenstad iets zien van innovatie, iets nieuws.*
- *Leeuwarden kan zich goed profileren als een stad waar lokaal op cultureel gebied altijd iets te vinden is.*
- *Dat je in de binnenstad alle soorten onderwijs hebt, is een sterk punt dat je moet laten zien. Het vergroot het beeld van levendigheid en reuring; dat is je identiteit.*
- *Identiteit heeft te maken met historie, water, groen en wellicht ook circulair. Maar ook juist met dingen voor elkaar krijgen en organiseren op basis van mienskip.*
- *Verbinding stad-platteland: uniek dat het platteland direct 'om de hoek' is met groen en water.*

Wat betrokkenen van de binnenstad vinden:

- Bereikbaarheid vanuit station is nu 'top'. Mooie entree naar de binnenstad.
- De stad is echt mooier geworden en mede door LF2018 is er weer een zekere mate van trots.
- Leeuwarden is echt een prachtige stad.
- Toeristen geven aan: "we wisten niet dat het zo mooi was".
- Hier krijgen we dingen voor elkaar door samen te werken – dat is mienskip
- De binnenstad is de laatste jaren verbeterd
- De binnenstad van Leeuwarden heeft karakter en is een mooi podium.
- De stad wordt steeds leuker.
- Uniek is dat het platteland direct om de hoek is met veel groen en water.
- Leeuwarden = reuring op een relaxte schaal
- Leeuwarden heeft ook nu al een compleet en divers aanbod voor beleving.
- De A1 locatie van Leeuwarden is nu goed en heeft een goede sfeer en uitstraling. Het aanbod is gedifferentieerd en dat werkt goed.

In de gesprekken is ook aangegeven dat nadrukkelijk moet worden gekeken naar daadwerkelijke onderscheidendheid. "*Het hebben van een historische binnenstad is niet genoeg. Daar zijn er meer van.*" Als er al een 'rode lijn' te ontwaren is wat betreft uniciteit, dan heeft die ten eerste te maken met de groene en waterrijke omgeving. Friesland wordt gekenschetst als een groene en waterrijke regio en juist de verbinding tussen de regio en Leeuwarden op die thema's geeft de stad iets onderscheidends. De gemeente Leeuwarden is actief op het gebied van klimaatadaptatie en vergroening. Vergroening van de binnenstad kan enorm versterkend zijn voor de functie van beleving en ontmoeting.

De gemeente Leeuwarden heeft krachtige ambities op het gebied van duurzaamheid en circulariteit en wordt op die gebieden vaak gezien als een koploper. Groen en duurzaam zijn thema's waarop de Leeuwarder binnenstad zich kan profileren en onderscheiden. De duurzame en circulaire ambities zouden juist ook zichtbaar moeten zijn in de binnenstad. De binnenstad is immers in zekere zin 'het uithangbord' van de stad. Duurzaamheid en 'circulair' zijn thema's die in het verlengde liggen van groen en water.
Verder kan worden gesteld dat levendigheid en reuring als kenmerken van de stad worden gezien, maar dan wel op een passende kleine schaal die aansluit op het DNA van Leeuwarden. De levendigheid komt deels uit grootse evenementen, maar juist ook (en vooral) uit de veelzijdigheid en diversiteit van de binnenstad. Diversiteit en onderscheidendheid is er op het gebied van cultuur ook t.a.v. meertaligheid. Binnen de grenzen van de binnenstad is als het ware een breed en divers aanbod te vinden en de diversiteit is als een deel van het DNA te beschouwen.

De kracht zit verder vooral in het organiserend vermogen 'van onderop' wat ook is te beschouwen als een deel van het DNA. Leeuwarden en Friesland kennen een relatief kleine schaal met korte verbindingen die flexibel en hecht samenwerken mogelijk maken. Het vertrouwen dat partijen in elkaar hebben, is een belangrijke eigenschap die samenwerking versterkt.[19] Het gaat ook om gemeenschapszin (*mienskip*) die zich uit in het ervaren van gedeelde belangen en het gevoel dat samen optrekken noodzakelijk is.

Onderscheidendheid in deelgebieden

De onderscheidendheid en het unieke van de binnenstad ligt ook in de aard en de kansen die er zijn voor verschillende deelgebieden. Zonder een precieze afbakening te maken, kunnen zes deelgebieden worden onderscheiden met alle hun eigen sfeer en karakter.

19 Friesland wordt wel gezien als een 'high trust society'. Een high trust society kent een hoge mate van vertrouwen in (interpersonele) relaties waardoor interacties minder gebaseerd hoeven te zijn op (extern opgelegde) contractueel vastgelegde, hiërarchische regels, en meer op een zeker mate van (morele) consensus.

De binnenstad zou gestoeld moeten worden op de kernelementen van de identiteit of het DNA. Het zijn als het ware de 'sterke benen' waar de binnenstad op staat. Het behoud van die kracht is belangrijk. Dat de stad sterktes heeft, geeft ook aanleiding om vooral uit te gaan van die sterktes: 'doe waar je goed in bent'. Acties, projecten en programma's kunnen als het ware afgemeten worden aan de mate waarin ze in lijn zijn met dat DNA, dan wel of ze bijdragen aan het versterken van die identiteit.

Noordwest/Prinsentuin

Het noordwestelijk deel van de binnenstad omvat de kern van de historische binnenstad met veel oude panden en deels gevestigd op de drie terpen van Leeuwarden. Het karakter van het deelgebied wordt vooral gevormd door de uitstraling van talrijke monumentale panden. De algemene ontwikkelrichting van dit gebied is vooral wonen, kwaliteit van de ruimtelijke en woonomgeving. Voor niet-inwoners moet het gebied de uitstraling van verrassende ontdekkingen hebben. De Prinsentuin moet wat betreft functie en gebruik passen bij dit kwaliteitsbeeld en een hoog kwaliteitsniveau hebben.

Harmoniekwartier

Dit deelgebied omvat één van de centrale uitgaansgebieden van de binnenstad. Het karakter van het deelgebied wordt vooral gevormd door het drukke Ruiterskwartier en de drukke Prins Hendrikstraat, en grote beeldbepalende gebouwen zoals de Harmonie, Neushoorn en het gerechtshof. De toekomst voor dit gebied heeft ten eerste te maken met de functie van uitgaansgebied (nachthoreca). De ambitie zou ook moeten zijn om het Mata Hariplein een bruisende duurzame groene uitgaansplek te maken. De ingang via het water verdient het om weer hersteld te worden. En het maken van een langzaam verkeersverbinding met het te ontwikkelen Spoordok gebied.

Centraal winkelgebied

Dit deelgebied omvat het centrale (A1) winkelgebied met de Nieuwestad, het Waagplein, Oosterstraat, (Over de) Kelders, Peperstraat, Wirdumerdijk en de oostelijke kant van het Ruiterskwartier waar een nieuwe winkelstraatzijde is gecreëerd. Leegstand in dit gebied is vrij stabiel mede door functieverandering en mogelijk intensivering van tijdelijke invulling. Het centraal winkelgebied blijft het gebied met de drukste loopstromen. Het goed faciliteren hiervan in combinatie met meer oog voor de verblijfskwaliteit, ontmoetingsfuncties en groen bepalen de toekomstige ontwikkeling.

Noordoost/Amelandskwartier
Dit deelgebied omvat het noordoostelijk deel van de binnenstad. De Voorstreek verandert langzaam aan van karakter. Aan de Voorstreek is de leegstand van winkels merkbaar en dat leidt tot functieverandering. Het karakter van het deelgebied wordt vooral gevormd door de grachten langs de Voorstreek en de Tuinen. Daarnaast is de Sint-Bonifatiuskerk beeldbepalend. Voor de toekomst is in dit gebied functieverandering richting meer wonen bepalend, en zal er geïnvesteerd worden in verdere vergroening en ruimtelijke kwaliteit.

Oosterstraten/Blokhuispoort
Dit deelgebied omvat de (Nieuwe) Oosterstraat, de Druifstreek, de Nieuweweg en het Beursplein. Het is een gebied met uiteenlopende functies. Het karakter van het deelgebied wordt vooral gevormd door de aanwezigheid van de Blokhuispoort. Als openbare ruimte met een multifunctionele mix trekt dit veel bezoekers. De Nieuwe Oosterstraat heeft een actieve winkeliersvereniging die sterk heeft ingezet op een groene uitstraling van de straat en duurzaamheid. Het gebied heeft een verrassend karakter door kleine straatjes en de uitstraling van met name de Blokhuispoort. De ambities voor dit gebied hebben te maken met behoud en versterking van de diversiteit aan functies die het gebied nu ook al heeft van winkelen tot wonen en openbare voorzieningen.

Stationsgebied/Stadsentree
Dit deelgebied omvat het station en het shared space gebied voor het station, en de gebieden ten noorden en ten noordoosten daarvan die naar de binnenstad lopen. Het betreft twee belangrijke binnenstadsentrees waar recent stevig is geïnvesteerd in de openbare ruimte. Naast de functie van ‘entree’ is de functie van dit gebied vooral werklocatie. Er zijn kantoren en kantoortorens. Het grootste deel van de ca. 3.500 arbeidsplaatsen in de zakelijke en financiële diensten is hier gevestigd. Met de vestiging van de RUG/Campus Fryslân in het Beursgebouw heeft ook het (wetenschappelijk) onderwijs een plaats gekregen. In de toekomst zal vooral de ontwikkeling van de Spoorzone van invloed zijn op maatregelen in dit gebied.

3. AMBITIES

In dit hoofdstuk worden, op basis van de eerdere genoemde visie en de voorgaande analyse van waar de binnenstad nu staat, ambities voor de binnenstad benoemd. De ambities worden hier op drie niveaus gepresenteerd. Daarmee is er een keuze in de gewenste omvang en reikwijdte van (nieuwe) maatregelen, acties en projecten.

Lange termijn focus: thema's die passen bij identiteit/DNA

In de gesprekken die in het kader van deze agenda 2021-2028 zijn gevoerd, is vaak gezegd dat lange termijn focus nodig is. Kern daarvan is dat de koers van het beleid voor de langere termijn wordt vastgelegd op een aantal thema's die passen bij de identiteit van de stad. Die identiteit, het DNA, is beschreven in het vorige hoofdstuk en heeft te maken met historie, water en groen en met duurzaamheid en circulair. En ook met 'dingen voor elkaar krijgen', en organiseren op basis van *mienskip*. De lange termijn focus moet dus liggen op:

- Groen en water/verbinding met de regio.
- Circulair/duurzaamheid (waaronder duurzame mobiliteit/een autoluwe binnenstad).
- Beleving en 'reuring' door veelzijdigheid en diversiteit. En ook de sfeer van de historische binnenstad.
- Organisatiekracht van onderop (mienskip).

Groen en water/verbinding met de regio hebben alles te maken met sterke kwaliteiten van Leeuwarden. Leeuwarden is als hoofdstad van Friesland omringd door water, groen en landelijkheid. Het is zaak die verbinding te gebruiken en te versterken en de landelijkheid als het ware de stad in te trekken. De Leeuwarder binnenstad is van oudsher "blauw" door aanwezigheid van veel water. Behalve dat er meer vergroend moet worden, is behoud en versterking van die bestaande blauwe kwaliteit cruciaal. Dat kan door het verbeteren en uitbreiden van waterverbindingen naar/van buiten het centrum; denk aan Potmarge en Vliet. Geen binnenstadse projecten, maar wel het benutten van aanpalende kansen. Zo ontstaat een unieke combinatie van landelijke rust en uitstraling in een bruisende binnenstad, met groene ontmoetingsplekken, activiteiten op en langs het water, een kwalitatief aangenaam woonklimaat en een goede bron voor ondernemerschap en mienskip. Door blijvend in te zetten op duurzaamheid, waaronder duurzame mobiliteit/een autoluwe binnenstad, en circulariteit wordt voldaan aan de wensen van toekomstige bewoners, ondernemers en bezoekers, en kan de binnenstad zich profileren. Veelzijdigheid en diversiteit zijn thema's die passen bij de aard en schaal van de stad. Een al langer bestaand idee, waar ook middels moties aandacht voor is gevraagd, is de oostelijke vaarroute met een beweegbare Prins Hendrik brug. Zo'n alternatieve staande mastroute kan zorgen voor meer reuring in de (binnen)stad en potentie voor de recreatieve en toeristische economie. Gezien de wisselwerking van zo'n route met de belangrijke wegverbindingen is een nadere verkenning van de bijdrage aan de economische vitaliteit van de binnenstad benodigd. Zowel in de Mobiliteitsvisie 2019-2050 als de Watervisie die momenteel wordt ontwikkeld is de oostelijke vaarroute een thema.

Huidige beleid/huidige maatregelen

Er gebeurt al veel in de binnenstad en er zijn veel acties en plannen die op stapel staan (zie ook hoofdstuk 4). Naast het beleid dat er al is voor de binnenstad, gaat het ook om de recente maatregelen uit de sociaal-economische investeringsimpuls. De ambities voor de binnenstad in deze agenda bouwen daar op voort.

Draagvlak

In het kader van deze agenda is met een groot aantal betrokkenen uit de binnenstad gesproken. Een conclusie daaruit is dat er draagvlak is voor veel van de huidige acties en plannen voor de korte termijn en dat die dus zeker moeten worden doorgezet. Wel is het zaak om op een aantal terreinen nu al een extra stap te zetten, om het 'tempo' en de focus te behouden. Het gaat daarbij met name om activiteiten en ontwikkelingen rond inrichting, vergroening en 'autoluw'.

Drie ambitieniveaus

Het is zinvol om naar ambities te kijken op verschillende niveaus, teneinde te kunnen kiezen wat voor de binnenstad het belangrijkste wordt geacht. Welke ambitieniveaus zijn te onderscheiden en op welke termijn zijn die ambities redelijkerwijs te realiseren? De ambitieniveaus die hierna zijn geformuleerd, zijn mede gebaseerd op de trends en ontwikkelingen die op Leeuwarden afkomen, en ook op de gesprekken die in het kader van de agenda met betrokkenen zijn gevoerd.
De ambitieniveaus zijn geen concrete beleidsopgaven, maar moeten worden gezien als richtingen voor waar de Leeuwarder binnenstad kan staan. De keuze voor een bepaald ambitieniveau betekent de keuze voor een bepaald maatregelenpakket.

De ambitieniveaus sluiten elkaar overigens niet uit, maar liggen in elkaars verlengde. De acties en maatregelen uit bijvoorbeeld niveau A worden bij niveau B uitgebreid, versneld, meer structureel gemaakt enz. De maatregelen van ambitieniveau B komen als het ware bovenop die van A. De maatregelen van ambitieniveau C komen als het ware bovenop die van A en B. In het algemeen geldt bovendien dat hoe hoger het ambitieniveau hoe meer budget met de maatregelen is gemoeid.[20]

Ambitieniveaus

- **A: Basis op orde 'PLUS'**
  - 'Extra'/versnelling op korte termijn
- **B: Maximaal benutten van aanwezige sterktes**
  - Potentieel van 'sterke benen' maximaal benutten
  - Organisatiekracht optimaal benutten
- **C: Groei en onderscheidendheid**
  - Investeren in thema's, organisatie en 'profiel'
  - Een unieke en onderscheidende binnenstad

20 Over mogelijke budgettaire gevolgen is een indicatieve tabel in de bijlagen opgenomen.

Ambitieniveau A: Basis op orde 'PLUS'

Bij dit ambitieniveau ligt de nadruk op het versnellen en intensiveren van maatregelen en acties die al in gang zijn gezet. De opdracht is als het ware: voer de zaken uit die in de planning staan en versnel en intensiveer op korte termijn acties waar dat mogelijk is. Aan dit ambitieniveau kan op korte termijn worden gewerkt binnen bestaande middelen (2022); er is relatief weinig extra geld en organisatie voor nodig. Qua organisatie gaat het wel om een programmatische integrale aanpak, wat overigens ook een voorwaarde is voor de ambitieniveaus B en C.

Investeringen bij dit ambitieniveau betreffen bijvoorbeeld (in hoofdstuk 4 wordt meer in detail per deelgebied ingegaan op maatregelen, acties en plannen):

- **Beleving en inrichting:** meer (verrassende) tijdelijke kunstuitingen, creëren van aantrekkelijke verblijfsplekken en leuke/spannende selfielocaties (te beginnen bij de Oldehove), en beleefbaar maken van de historie (mee wandelroutes, *storytelling*, belichting e.d.);
- **Groen en water:** versnellen van investeringen in meer groen in de vorm van meer bomen en groene gevels, en minimaal twee groene ontmoetingsplekken: bij de Waag en het Beursgebouw (RUG/Campus Fryslân);
- **Mobiliteit en autoluw:** huidige autoluwplannen worden gerealiseerd en waar mogelijk uitgebreid, en dat geeft kansen voor groene herinrichting van de betreffende straten en pleinen, meer fiets parkeerplekken, en meer aandacht voor voetgangers en toegankelijkheid;
- **Wonen:** in kaart brengen van potentieel te transformeren panden en transformatiegebieden, en aanscherpen van beleid in de vorm van meer aandacht voor goed en duurzaam onderhoud van de monumentale gebouwde omgeving, betere scheiding tussen wonen en andere functies, en het behoud, restaureren en herbestemmen van bijzonder erfgoed; doorzetten van plannen voor wonen in de binnenstad.
- **Kunst en cultuur:** bovenop BOSK 2022 en andere voorgestelde kunstprojecten intensiveren van tijdelijke kunstuitingen en kleinschalige evenementen.

Ambitieniveau B: Maximaal benutten van aanwezige sterktes

Maximaal benutten van aanwezige sterktes betreft een ambitie waarbij je zo goed mogelijk zoekt naar de verdieping en versteviging van waar de Leeuwarder binnenstad al sterk in is. Met andere woorden: maak zoveel mogelijk gebruik van de aanwezige 'rijkdom' en zet die maximaal in om de binnenstad (nog) aantrekkelijker te maken. Dit is in zekere zin de ambitie waarbij de binnenstad zo dicht mogelijk tegen de eigen identiteit en het 'DNA' aankruipt. De ambitie benut maximaal het eigen karakter, en de 'eigenheid' van de stad.

Bij dit ambitieniveau worden de bestaande sterktes – de 'sterke benen' - van de binnenstad maximaal benut. Meer dan in ambitieniveau A gaat het om een sterke focus op groen en water/ verbinding met de regio, duurzaamheid/circulair, en beleving en 'reuring' door veelzijdigheid en diversiteit. Het gaat er om die sterktes – meer dan nu het geval is - structureel goed te organiseren en op die manier budgettaire en organisatorische slagkracht te geven. Het gaat in dit ambitieniveau dus om structureel, meer en beter te investeren op de eigen 'DNA-waarden'. Het versterken van de organisatiekracht (met gebruikmaking van *mienskip*) moet dan nog beter worden benut. Aan dit ambitieniveau kan ook al relatief snel worden gewerkt, maar vraagt wel om meer investeringen, ook in organisatiekracht. Investeringen bij dit ambitieniveau (bovenop de ambities van niveau A) betreffen bijvoorbeeld:

- **Beleving en inrichting:** veilige en aantrekkelijke stegen, speel- en beweegplekken in de binnenstad, eenheid in (uitstraling) straatmeubilair en openbare ruimte, passend bij de identiteit.
- **Groen en water:** ruimte voor groen in de binnenstad zoveel mogelijk benutten, zowel horizontaal (groenzones) als verticaal (bomen, groene gevels, 'hangende tuinen'), en nog meer nieuwe groene ontmoetingsplaatsen ontwikkelen, aansluiten op het thema groen. Verbinding met het water door meer toegang tot het water te creëren, onder meer via terrassen.
- **Mobiliteit en autoluw:** autoluwe plannen doorontwikkelen voor meer straten en pleinen, een derde fietsenstalling (en handhaving op fietsparkeren), en beleid voor stadsdistributie gericht op duurzaam en circulair; langzaam-verkeerverbindingen over water.

- **Wonen:** vergroening en verduurzaming van woningen, actief beleid gericht op functieverandering (met name op de Voorstreek).
- **Kunst en cultuur:** aansluiting bij Triënnales, en het meer structureel maken van de organisatiekracht en programmering op het gebied van kunst en cultuur, met bijvoorbeeld (meer) inzet op winterprogrammering.

Ambitieniveau C: Groei en onderscheidendheid

Bij de ambitie 'Groei en onderscheidenheid' wordt nog een extra stap gezet: de binnenstad moet niet alleen 'goed' zijn, maar zich op haar sterke punten ook duidelijk onderscheiden. De ambitie gaat uit van een sterke onderscheidendheid of 'uniciteit' van de stad. Dat geeft de meeste potentie voor het aantrekken van meer bezoekers en dus groei. Ambitieniveau C houdt in dat de stad in alle sterke thema's excelleert en uniek wil zijn.

Leeuwarden profileert zich in dit ambitieniveau sterk op basis van groen en water/verbinding met de regio, duurzaamheid/circulair, beleving en 'reuring' door veelzijdigheid en diversiteit. Kunst en cultuur spelen bij al die thema's een belangrijke rol. Leeuwarden heeft in dit scenario één van de aantrekkelijkste binnensteden om te wonen, te werken en te ondernemen van het land. En een binnenstad waar altijd wat gebeurt. Organisatie en marketing versterken dit ambitieniveau met een sterke focus op de onderscheidenheid van Leeuwarden. Het is een gedurfd ambitieniveau, waarbij voorwaardelijk is dat alles en iedereen deze focus heeft.

Dit ambitieniveau vraagt meer investeringen, organisatie en profiel, maar levert (uiteindelijk) ook 'naam en faam' op en een stevige basis voor groei en de toekomst. Investeringen bij dit ambitieniveau (bovenop de ambities van niveau A en B) betreffen bijvoorbeeld:

- **Beleving en inrichting:** uniek profiel rond beleving en aantrekkelijke routes door de binnenstad, een lichtplan voor de hele binnenstad, "beleefbaar maken" van de oude stads- en waterpoorten, verschillende steegjes, straten en pleintjes met een unieke uitstraling die bezoekers trekken;
- **Groen en water:** optimale verbinding met het water waardoor langs en op de grachten door de hele binnenstad plaatsen zijn waar bezoekers dichtbij het water kunnen komen, in de vorm van steigers, plateaus op het water, trappen naar het water, en terrassen op en aan het water. Er kunnen verder plekken met water in de binnenstad worden gecreëerd, geïnspireerd op plekken waar in het verleden water stroomde in de stad. In dit verband is ook de oostelijke vaarroute van belang. Daardoor ontstaat verbinding met de waterrijke regio en wordt aantrekkelijkheid voor watertoeristen van buiten de stad vergroot. Dit geeft tevens een impuls aan de watersport sector. Voor de hele binnenstad ligt de focus op vestigingsbeleid dat bedrijvigheid rondom de thema's groen,water, circulair en *mienskip* stimuleert.

- **Mobiliteit en autoluw:** de hele binnenstad is autoluw binnen de parkeerring, en stadsdistributie is duurzaam en circulair (op termijn: de binnenstad alleen toegankelijk voor elektrische vervoer en vaartuigen). Autoluw betekent niet een geheel voor auto's afgesloten gebied, maar een gebied waar bewoners en bedrijven gevestigd binnen het autoluwe gebied welkom zijn (middels inrijdontheffingen en parkeervergunningen om te kunnen parkeren) en bevoorradingsverkeer tijdens venstertijden. Koppeling met autoloos wonen en inzet op deelmobiliteit.
- **Wonen:** hofjes geven een aantrekkelijk woonaanbod, en versterken het bijzondere historische karakter van de stad, en er is een optimale aansluiting op de woonplannen rond de Spoorzone.
- **Kunst en cultuur:** extra investeringen in onderscheidende kunst en culturele projecten; gerichte acquisitie van evenementen, passend bij en versterken van het profiel van Leeuwarden als hoofdstad.
- Een totale programmering en marketing met een sterke focus op water, groen, circulair en gebouwd op *mienskip*.

In de toekomst is de binnenstad:

- **Dé plek voor wonen, werken en ondernemen.**
  Een plek met diversiteit en kwaliteit van woningen, een goede vestigingsplek voor bedrijven, en een binnenstad met een aantrekkelijk ondernemingsklimaat.
- **Een plek met sfeer, reuring en beleving**
  Een binnenstad waar er reuring en beleving is met aansprekende evenementen en kunstuitingen van internationale allure.
- **Sterk klimaatadaptief**
  Bij de inrichting ligt de focus op klimaatadaptatie.
- **Duurzaam en groen**
  De hele binnenstad is autoluw (er zijn 30 km/uur zones waar nog wél gereden moet worden). De vrijgekomen ruimte wordt vergroend, veel plaatsen zijn vergroend in het kader van het voorkómen van wateroverlast en hittestress, voer- en vaartuigen in de binnenstad zijn zoveel mogelijk op groene energie.
- **Optimaal verbonden met water**
  Overal waar mogelijk wordt verbinding met het water gemaakt en hersteld (o.a. oostelijke vaarroute, zitplaatsen, terrassen).

De drie ambitieniveaus geven richting aan voor waar de Leeuwarder binnenstad kan staan in de toekomst. De ambitieniveaus liggen in elkaars verlengde. De keuze voor een zeker ambitieniveau, bepaalt de gewenste omvang en reikwijdte van (nieuwe) maatregelen, acties en projecten. In het volgende hoofdstuk worden de maatregelen en acties meer concreet beschreven.

Ipe Brouwerssteeg - Ambitieniveau C

4. MAATREGELEN EN ACTIES

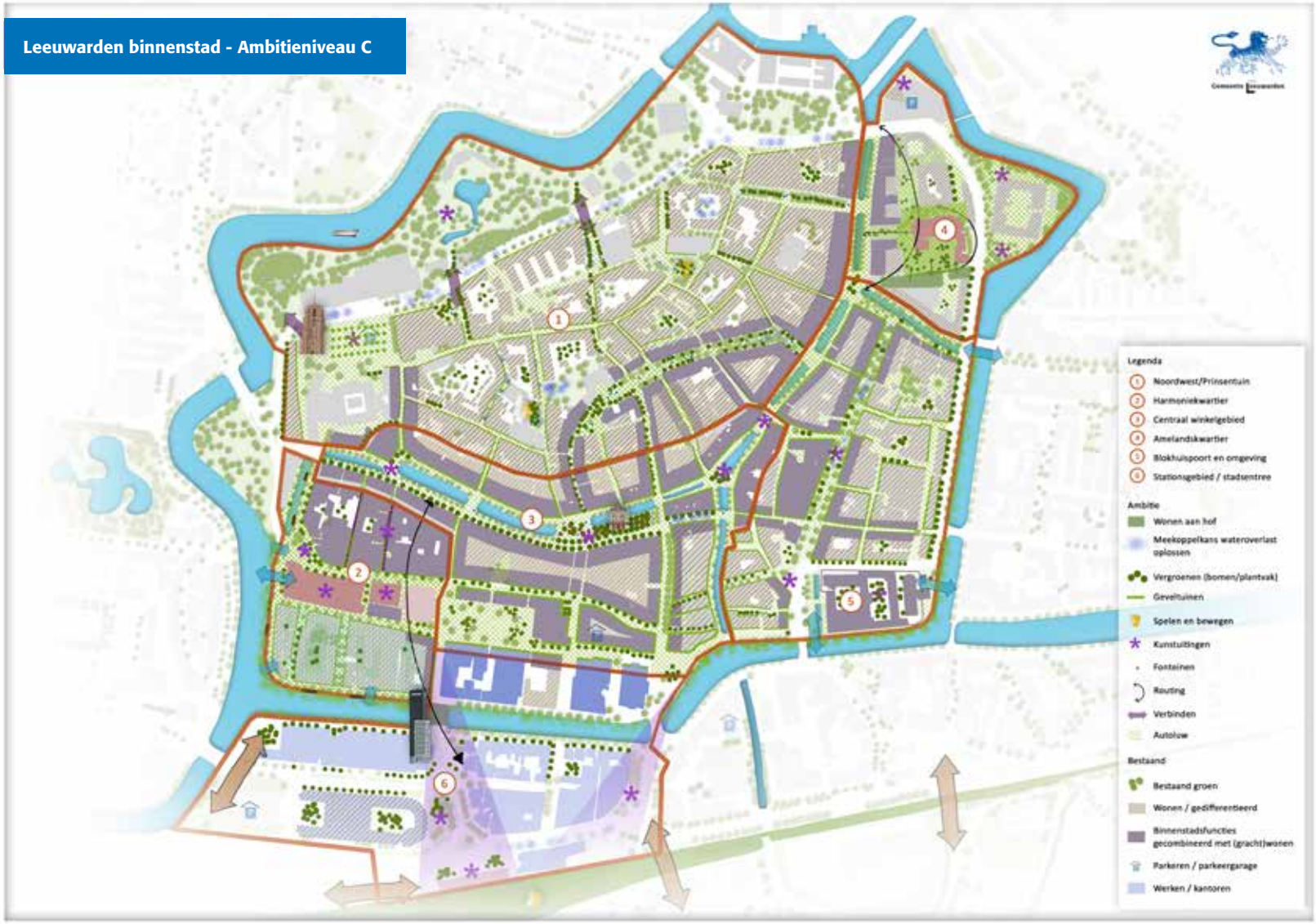

Westerplantage - Ambitieniveau C

In dit hoofdstuk worden de acties en maatregelen per ambitieniveau meer in detail beschreven. De acties en maatregelen worden afgezet tegen wat er nu al gebeurt: maatregelen die nu in uitvoering zijn of op korte termijn in uitvoering komen (vastgesteld beleid). Gedetailleerde uitwerking van maatregelen per deelgebied is vindbaar in bijlage C.

4.1 Uitgangspunten acties en maatregelen

Voortbouwen op bestaande visies en uitvoering

Er zijn verschillende, door de raad vastgestelde beleidsvisies en beleidsnotities waarin maatregelen staan die ook de binnenstad betreffen (zie het kader hiernaast). De maatregelen die nu in uitvoering zijn of op korte termijn in uitvoering komen, hebben deels te maken met 'heel, veilig en schoon' en deels met al vastgestelde ambities zoals autoluw en 'Fiets op 1'.

Beleidsvisies en -nota's

- Lichtplan Leeuwarder binnenstad (augustus 2015)
- Bovenregionale verzorgingsfuncties Visie profilering Leeuwarder binnenstad, de Centrale en WTC-ontwikkeling (sep 2018)
- Nota broedplaatsen: creatieven in het hart van innovatie 2018 e.v. (februari 2019)
- Aanpak Economische ontwikkeling 2019-2022 Van visie naar uitvoering (mei 2019)
- Visienota evenementen gemeente Leeuwarden (jul 2019)
- Omgevingsvisie Gemeente Leeuwarden (augustus 2021)
- Mobiliteit 2019 - 2050 Leeuwarden (december 2019)
- Inclusie Agenda Leeuwarden. Iedereen doet mee in de gemeente Leeuwarden! (januari 2020)
- Visienota cultuur Gemeente Leeuwarden (februari 2020)
- Ontwikkelkader Amelandkwartier (juni 2020)
- Kom mee naar buiten! Beleid voor Spelen en bewegen in de gemeente Leeuwarden (juli 2020)
- Visie Bezoek Leeuwarden 2025 "Citytrip en Frieslandbeleving in één" (november 2020)
- Fiets op 1, Leeuwarden vitale fietsstad (december 2020)
- Uitvoeringsagenda Klimaatadaptatie (januari 2021)
- Volkshuisvestingsvisie 2021. Leeuwarden: ongedeeld en vitaal! (februari 2021)
- Uitvoeringsplan autoluwe binnenstad Leeuwarden (maart 2021)
- Retailvisie Gemeente Leeuwarden Visie en beleid (concept; april 2021)

Investeringen en beleid

De Binnenstadsagenda 2021-2028 is een investeringsprogramma. Bij de acties en maatregelen ligt de nadruk op investeringen in de openbare ruimte. Het gaat dan bijvoorbeeld om investeringen in inrichting, groen, water, en kunst en cultuur – gebieden waar de gemeente nadrukkelijk een primaire rol heeft. Op andere terreinen zal er minder sprake zijn van investeringen, maar van beleid dat belangrijke gevolgen heeft voor de inrichting van de openbare ruimte. Denk met name aan de maatregelen rond

autoluw, die in de kern bestaan uit regelgeving en handhaving, maar grote gevolgen hebben voor de openbare ruimte. Hetzelfde geldt bijvoorbeeld ook voor wonen, waar de gemeente bestemmingsplannen en kaders vaststelt, maar het vaak gaat op private investeringen. De investeringen in deze agenda kunnen dus niet los worden gezien van de rol van de gemeente in de vorm van kadersteller, vergunningverlener en handhaver. Ook ondersteuning van grote producties/'blockbusters' voor tentoonstellingen in de musea moeten in dat kader benoemd worden.

Koppelkansen

Beleid

Koppelkansen liggen er op diverse beleidsterreinen met bijvoorbeeld Rijk, Provincie en Wetterskip. Te denken valt aan onder andere koppeling met de versnellingsopgave rond landelijke woningbouw doelstellingen, economische vitaliteit van de binnenstad (o.a. Friese Retailaanpak en het economisch herstelprogramma van het ministerie van EZK), concessie openbaar vervoer en programma's op het vlak van klimaatadaptatie en energietransitie.

Ruimtelijke investeringen/groot onderhoud

Er zijn met name koppelkansen bij ruimtelijke investeringen, bijvoorbeeld rond groot onderhoud. Bij alle acties en maatregelen zal moeten worden bekeken of en, zo ja, hoe die acteis en maatregelen zijn te combineren en eventueel samen kunnen vallen met opgaven voor groot onderhoud. Dat leidt tot efficiency zowel in termen van tijdsplanning als budget. Immers, op die wijze hoeft een straat niet binnen en aantal jaren opnieuw 'op de kop' en kan een deel van het gereserveerde onderhoudsbudget aangewend worden. Koppelkansen zijn er mogelijk ook bij het veiligheidsvraagstuk en aansprakelijkheid rond de Chinese keien op de Nieuwestad. Vanuit vergroening of mogelijke herinrichtingen kan dat vraagstuk eventueel ook bij de kop gepakt worden.
Voor de komende vijf jaar staat er geen groot onderhoud gepland aan bijvoorbeeld bestrating en/of riolering in de binnenstad. Groot onderhoud biedt dus voor de aankomende jaren niet direct een aanleiding om ook andere doelen in de binnenstad te kunnen verwezenlijken. Echter, per project kan en zal er wel bekeken kunnen en moeten worden of er een combi met groot onderhoud mogelijk is. Dat betekent dat dan het groot onderhoud in de tijd naar voren moet worden gehaald. Dat is bijvoorbeeld denkbaar bij herinrichting (zoals bij het Ruiterskwartier) of het instellen van autoluwe gebieden.

4.2 Maatregelen voor de hele binnenstad

In de tabellen hierna zijn de maatregelen weergegeven per ambitieniveau zoals deze gelden voor de gehele binnenstad (maatregelen per deelgebied zijn vindbaar in bijlage C). Er is geen gedetailleerde doorrekening van de maatregelen opgenomen. Wel is een indicatieve tabel over de budgettaire gevolgen in de bijlagen (bijlage D) opgenomen. In de tabellen zijn de maatregelen gerangschikt naar hoofdthema's (Beleving en inrichting, Groen en water, Mobiliteit en autoluw, Wonen, en Kunst en cultuur. Per hoofdthema zijn maatregelen die met elkaar te maken hebben of op eenzelfde type maatregel verschillende ambitieniveaus betreft, zoveel mogelijk op één regel (rij) weergegeven.

Voor de hele binnenstad geldt ook dat bij alle maatregelen veiligheid een belangrijke randvoorwaarde is, net als toegankelijkheid en inclusiviteit. Ook geldt dat een groot deel van de maatregelen samenhangen met handhaving, wat dus ook een belangrijk thema is voor realisatie van de agenda.

Het uiteindelijk wenkend perspectief voor de binnenstad (ambitie C) kan worden samengevat in de volgende maatregelen:
Overall maatregelen;

- Gehele binnenstad autoluw (met ontheffingen en parkeervergunningen voor bewoners en bedrijven) in de volgende collegeperiode.
- Uitvoeren maatregelen klimaatadaptatie (wateroverlast, hittestress, vergroening) binnenstad.
- Inzet op top-events (o.a. Triënnales Arcadia) en top-kunst.
- Verbinding met water (stadsgrachten) en met waterrijke regio (o.a. oostelijke vaarroute).

Specifieke maatregelen;

- Optimale, aantrekkelijke en belevingsvolle verbindingen realiseren tussen binnenstad en Prinsentuin.
- Metamorfose gebied Ruiterskwartier-Westerplantage tot culturele stadspoort.
- Groene herinrichting Ruiterskwartier, Waagplein en rond Beurs.
- Groene, belevingsvolle en verkorte verbinding maken tussen westzijde binnenstad en het grensverleggend Spoordok.

Hierna volgen de maatregelen per ambitieniveau (in de bijlagen is van de maatregelen ook een budgetindicatie opgenomen).

Blokhuispoort - Ambitieniveau C

In de tabel zijn de maatregelen weergegeven per ambitieniveau. De ambitieniveaus liggen in elkaars verlengde, dat wil zeggen dat de maatregelen van ambitieniveau B als het ware bovenop die van A komen. De maatregelen van ambitieniveau C komen als het ware bovenop die van A en B. Per hoofdthema zijn maatregelen die met elkaar te maken hebben of op eenzelfde type maatregel verschillende ambitieniveaus betreft, zoveel mogelijk op één regel (rij) weergegeven

THEMA	HUIDIGE MAATREGELEN/PLANNEN/ PROJECTEN (IN UITVOERING)	AMBITIENIVEAU A	AMBITIENIVEAU B	AMBITIENIVEAU C
BELEVING EN INRICHTING	Spelen en bewegen: faciliteren van speel-, beweeg- en gezondheids-initiatieven van bewoners in de openbare ruimte. Bij nieuwbouwplannen en inbreidingsprojecten ruimte reserveren door openbare beweeg- en speelvoorzieningen vroegtijdig in de planontwikkeling mee te nemen:*		De vrijgekomen ruimte die ontstaat bij het autoluw maken invullen met speel- en beweegplekken.*****	Free runners/hardloop parcours door binnenstad.
	Reguliere handhaving.	Op alle beleidsterreinen waar mogelijk handhaving intensiveren.		
		Leuke selfielocaties. Onder meer de historische monumenten lenen zich voor ('Instagrammable') selfielocaties. Geef die aan en promoot ze.		
		Beleefbaar maken van de historie door meer wandelroutes, storytelling, belichting e.d.		Uniek profiel rond beleving en aantrekkelijke routes door de binnenstad, een lichtplan voor de hele binnenstad, verschillende steegjes, straten en pleintjes met een unieke uitstraling die bezoekers trekken.
			Veilige en aantrekkelijke stegen, met eenheid in uitstraling	
			Straatmeubilair en openbare ruimte, passend bij de identiteit.	
			Bewegwijzering in binnenstad meertalig: Nederlands, Frysk, English.	
			Versterken kwaliteit/ zichtbaarheid historische gevels/monumentale gebouwen door stimuleren opknappen van gevels en belichting.	

THEMA	HUIDIGE MAATREGELEN/PLANNEN/ PROJECTEN (IN UITVOERING)	AMBITIENIVEAU A	AMBITIENIVEAU B	AMBITIENIVEAU C
GROEN EN WATER	De vrijgekomen ruimte die ontstaat bij het autoluw maken, invullen met groen.	Versneld en uitgebreid vergroenen van ruimte die ontstaat bij het autoluw maken.	Vergroenen van ruimte die ontstaat bij het autoluw maken van extra straten.*****	Optimaal vergroenen van ruimte die ontstaat bij het autoluw maken van extra straten.*****
	Geveltuinen stimuleren en faciliteren, bomen en groenperken aanleggen, schaduweilanden bij scholen en zorginstellingen (Waagplein, Ruiterskwartier, Zaailand, Nieuwestad, Wirdumerdijk).	Versnellen van investeringen in meer groen in de vorm van meer bomen en groene gevels, en groene ontmoetingsplekken.	Ruimte voor groen in de binnenstad zoveel mogelijk benutten, zowel horizontaal (groenzones) als verticaal (bomen, groene gevels, 'hangende tuinen'), en nog meer nieuwe groene ontmoetingsplaatsen ontwikkelen, aansluiten op het thema groen.	
	Maatregelen klimaatadaptatie: wateroverlast knelpunten oplossen, en hittestress voorkómen; werkzaamheden in de binnenstad, waarbij straten opnieuw worden ingericht en het riool wordt aangepakt i.v.m. hittestress (met name Schoenakersperk, Groeneweg en Bollemansteeg)	Koppelkansen groot onderhoud verder verkennen.		Proeftuin circulariteit op thema groen/water.
		Maatregelen gericht op waterbeleving/ beleving binnenstad vanaf water (bijvoorbeeld: 'moonlight-cruise, miniature people on water, enz.)		
			Verbinding met het water door meer toegang tot het water te creëren, onder meer via terrassen.	
				Optimale verbinding met het water waardoor langs en op de grachten door de hele binnenstad plaatsen zijn waar bezoekers dichtbij het water kunnen komen, in de vorm van steigers, in de binnenstad plateaus op het water, trappen naar het water, en terrassen op en aan het water. Realisatie oostelijke vaarroute. Hiermee wordt ook de aantrekkelijkheid voor watersport toeristen van buiten de stad vergroot, en verbinding gerealiseerd met de waterrijke regio.
				Bijzondere markeringen maken van locaties voor land-waterverbindingen. Markante plekken zijn de voormalige waterpoorten.
				Voor de hele binnenstad focus in vestigingsbeleid op bedrijvigheid dat groen, water, circulair en mienskip stimuleert.

THEMA	HUIDIGE MAATREGELEN/PLANNEN/ PROJECTEN (IN UITVOERING)	AMBITIENIVEAU A	AMBITIENIVEAU B	AMBITIENIVEAU C
MOBILITEIT EN AUTOLUW	Autoluw (1e fase): bebording, inrichting en toegangsbeleid**	Evaluatie autoluw fase 1 en voorstel fase 2 (camera, handhaving, uitbreiding).	Nieuwe autoluwe straten toevoegen.	De hele binnenstad autoluw maken (met ontheffingen en parkeervergunningen voor bewoners en bedrijven, en aandacht voor gevolgen voor parkeren.
			Ruimte die ontstaat bij het autoluw maken van extra straten ook gebruiken voor fietsparkeren.*****	
	Structureel overleg werkgroep toegankelijkheid.	Meer aandacht voor voetgangers en toegankelijkheid		
		Meer oplaadpunten bij het water.		
			Langzaam-verkeerverbindingen over water.	
			Stadsdistributie gericht op duurzaam en circulair: bevoorrading: duurzaam en elektrisch heeft voorrang.	Stadsdistributie is duurzaam en circulair (op termijn: de binnenstad alleen toegankelijk voor elektrische vervoer en vaartuigen).
			Derde openbare fietsenstalling (en handhaving op fietsparkeren).	
WONEN	Wonen in binnenstad: kwaliteitsimpuls wonen in de binnenstad***	In kaart brengen van potentieel te transformeren panden en transformatiegebieden, en aanscherpen van beleid in de vorm van: meer aandacht voor goed en duurzaam onderhoud van de monumentale gebouwde omgeving, betere scheiding tussen wonen en andere functies, en het behoud, restaureren en herbestemmen van bijzonder erfgoed; doorzetten van plannen voor wonen in de binnenstad.	Actief beleid gericht op functieverandering (met name op de Voorstreek).	Kwalitatief hoogwaardig wonen in hofjes; hofjes geven een aantrekkelijk woonaanbod, en versterken het bijzondere historische karakter van de stad.
		Onderzoek naar langere termijn ruimtelijke aspecten t.b.v. nieuw ruimtelijk masterplan.		
			Vergroening en verduurzaming van woningen.	
				Optimale aansluiting van het bijzondere woon-, werk-, studeer- en verblijfsgebied Spoordok met de binnenstad.

THEMA	HUIDIGE MAATREGELEN/PLANNEN/ PROJECTEN (IN UITVOERING)	AMBITIENIVEAU A	AMBITIENIVEAU B	AMBITIENIVEAU C
KUNST EN CULTUUR	Kunstproject De Baren (cultureel project dat zich concentreert op en tussen de 3 terpen in de binnenstad waarop Leeuwarden is ontstaan; onderdeel van Arcadia***).			Ook literaire kunstuitingen organiseren.
	BOSK (2022): het bos 'wandelt' gedurende 100 dagen door de binnenstad en elk deelgebied wordt een aantal dagen 'aangedaan'. (onderdeel van Arcadia****).			Extra investeringen in onderscheidende culturele projecten.
	Geen leges voor evenementen (tijdelijk).			
	Kunst in openbare ruimte (Writers block, 3d street art en verkenning pilot/1e fase Ipe Brouwerssteeg) blockbusters en evenementen.	Uitvoering kunstprojecten (zie huidig) en intensiveren van tijdelijke kunstuitingen en kleinschalige evenementen.	Versnelling uitvoering kunstprojecten.	Hoogwaardige (internationale) kunst in de openbare ruimte realiseren met een hoge publiekstrekkende waarde. O.a. Ipe Brouwerssteeg.
	Beleid gericht evenementenmix die Leeuwarden regionaal, nationaal en internationaal de status verschaft van topevenementenstad in Noord-Nederland.	Verkenning inkoop van grotere (gratis) toegankelijke events of festivals.	Aansluiting bij Triënnales (2025 en 2028), en het meer structureel maken van de organisatiekracht en programmering op het gebied van kunst en cultuur, met bijvoorbeeld inzet op winterprogrammering.	Gerichte acquisitie van evenementen, passend bij en versterken van het profiel van Leeuwarden als culturele hoofdstad.

* Er is een overzicht van huidige speel- en beweegplekken (https://gem-lwd.maps.arcgis.com/apps/opsdashboard/index.html#/e08b280d41ef4e26ae281a297fb0c81f). Een bewonersinitiatief kan bij de gemeente aangemeld worden met via www.leeuwarden.nl/bewonersinitiatieven. Principe: 'ja-mits'. Er wordt dan binnen de gemeente een contactpersoon aangewezen die de initiatiefnemers begeleidt en wegwijs maakt.

** Autoluw betekent een gebied waar bewoners en bedrijven gevestigd binnen het autoluwe gebied welkom zijn (middels inrijdontheffingen en parkeervergunningen om te kunnen parkeren) en bevoorradingsverkeer tijdens venstertijden.

*** 100-150 kwalitatief goede woningen per jaar toevoegen aan binnenstad, op basis van minimaal 65 bvo per wooneenheid, gericht op het midden- en hoger segment. Ook is het in beleid vastgesteld dat hier ruimte is voor het toevoegen van zelfstandige studenteneenheden (<30 m2 bvo). Focus op woonkwaliteiten voor de bewoners (groen, sport, privacy, buitenruimte, licht, geluid)

**** Het programma van Arcadia 2022 wordt begin 2022 gepresenteerd, dat deels in de binnenstad zal plaatsvinden.

***** Met behoud van voldoende plekken voor vergunninghouders en laadplekken.

De Stem van Leeuwarden

De resultaten van de respondenten van de Stem van Leeuwarden liggen over het algemeen in lijn met de maatregelen die hiervoor zijn genoemd (zie het tekstblok hierna). Bij een deel van de respondenten, deels inwoners van de binnenstad, lijkt er wat meer nadruk te liggen op handhaving.

Via de participatiewebsite www.destemvanleeuwarden.nl zijn bijna 100 ideeën en opmerkingen vanuit het publiek opgehaald. Qua "stemmers" gaat het om een diversiteit aan mensen die in de binnenstad wonen, maar ook mensen die van daarbuiten komen en betrokken zijn bij onze binnenstad en mogelijkheden voor verbetering aangeven.

Uitkomsten De Stem van Leeuwarden

- Voor een volledig autoluwe binnenstad lijkt volop draagvlak o.b.v. De Stem van Leeuwarden. i.v.m. het autoluw maken, maakt een deel van de respondenten zich zorgen om een beschikbare plek in één van de garages.Er wordt wel direct aangegeven dat er dan zorg voor handhaving nodig is.
- Verzoeken om handhaving komen sowieso veelvuldig voor bij de respondenten; het gaat dan om handhaving van verkeerd geplaatste fietsen; een ontwikkeling die hand over hand toeneemt, maar ook van foutief of ongeoorloofd geparkeerde auto's, handhaving op bestemmingsverkeer, laden en lossen buiten aangegeven tijden en van geluidsoverlast door muziek, brommers, scooters e.d. Eén van de voorgestelde en vaker genoemde maatregelen is om meer fietsenstallingen, ook op straat, aan te bieden.
- Meer groen in de binnenstad en meer speelgelegenheden spreekt ook overduidelijk uit de stemmen.
- Veel opmerkingen worden gemaakt over de toename van vuil op straat en over volle en vieze afvalbakken. Meer inzet daarop heeft de goedkeuring van velen.
- Wonen i.p.v. winkels kan ook op veel steun rekenen. Wel is er een nadrukkelijke voorkeur om vrijgekomen panden niet 'vol te stampen' met (te)kleine studentenhuisvesting, maar eerder voor wat riantere of mogelijk luxueuzere appartementen te gaan.
- Wellicht niet door heel veel stemmers aangeven, maar wel in het oog springend, is het in oude glorie herbouwen van één of meer oude stadspoorten, om onze toch al rijke monumentale binnenstad nog meer allure te geven; zeker en juist bij de stadsentrees.
- De uitdijende terrassen, mogelijk gemaakt om in de coronatijd de horeca tegemoet te komen, vinden velen (vooral bewoners) geen blijvertje. Of als het dan toch 'moet', geconcentreerd op plekken waar bewoners daar minder permanent hinder van ondervinden.
- De schreeuwerige reclames op prachtige historische panden worden als erg storend en ontsierend gezien; stemmers zien graag dat daar met meer historisch besef passende reclame op wordt geplaatst.
- Over de vele koffieshops die onze binnenstad rijk is verschillen de meningen. Sommigen willen alles verbannen naar één van de industrieterreinen, anderen geven aan dat het vooral het (luidruchtige, snelle) autoverkeer er naar toe is dat vooral de overlast geeft en dat daar wat aan gedaan moet worden.
- Het benutten van leegstaande winkelpanden voor culturele uitingen of andere bijzondere en minder commerciële en voor publiek aantrekkelijke invullingen wordt ook regelmatig genoemd.

Ook de mening van kinderen over de binnenstad is belangrijk!

We hebben onze kinderburgemeester Thirza en loco kinderburgemeester Zara gevraagd mee te denken hoe de binnenstad voor kinderen nog mooier kan worden.
De meiden nemen deze taak natuurlijk serieus en hebben een rondje door de binnenstad gelopen om ter plaatse te kijken hoe het ervoor staat. De wandeling ging over het Ruiterskwartier, de Nieuwestad, het Oldehoofsterkerkhof.

Wat Thirza en Zara opvalt is dat kleur veel doet. Meer kleur zoals muurschilderingen en groen van bomen en bloemen maakt dat de saaie plekken vrolijk worden. Daar worden kinderen dan ook weer vrolijk van.

Verder valt op dat er weinig plek is om te spelen of om juist even te chillen op een bankje bij wat groen. Een (overdekte) speelhoek zou de binnenstad leuker maken. Het grote lege plein bij de Oldehove zou je daar heel goed voor kunnen gebruiken. Maak daar een tijdelijke speelplek als er geen evenementen zijn. Zo iets vult de functie van winkelen en terrassen in de binnenstad goed aan. Want dat moet zeker zo blijven! En de leuke evenementen moeten zeker weer georganiseerd worden. Gezellig.

De binnenstad moet ook leuk zijn om te wonen. Nieuwe huizen bouwen moet je goed over nadenken vinden Thirza en Zara. Het moet wel passen tussen de mooie gebouwen die er al staan. En denk aan de troep die mensen maken. Zorg voor meer prullenbakken.

En wat kinderen zeker leuk zullen vinden is een stadswandeling of rondvaart voor kinderen en bordjes met ‘wist je datjes’ op speciale plekken zodat je meer komt te weten over de geschiedenis van Leeuwarden.

Volop goede ideeën voor de agenda binnenstad om mee aan de slag te gaan! Thirza en Zara: super bedankt!

5. ORGANISATIE EN MARKETING

5.1 Organisatie

In de voorgaande hoofdstukken is de binnenstadsagenda 2021-2028 inhoudelijk uitgewerkt. De uitvoering van en regie op deze agenda ligt primair bij ons als gemeente. Uiteraard is hier een goede interne en externe organisatie voor nodig. Intern betreft de gemeentelijke organisatie zelf en extern is de organisatie van het veld. We beschrijven in dit hoofdstuk kort de resultaten van de analyse en geven dan per ambitieniveau de wenselijke ontwikkelingsrichting van deze organisaties.

Externe organisatie: 'het veld'

Organisatie is een thema geweest tijdens de focusgroepen die we hebben gebruikt om input op te halen voor deze binnenstadsagenda. De kracht van de organisatie, zowel intern als extern, is medebepalend voor de uitvoeringskracht die nodig is om de binnenstadsagenda daadwerkelijk uit te voeren. In 2020 is organisatie en marketing nadrukkelijk onderwerp geweest in een analyse van bureau Stad&Co. Die analyse ging over het huidige binnenstadsmanagement, de marketing van de stad en de verbinding en doorgroei van beiden. Uit de focusgroepen komen de volgende zaken naar voren:

- Het organiserend vermogen van onderop staat soms onder druk; het kan met name moeilijk zijn om ondernemers op straatniveau te betrekken. Er wordt steeds meer met coalitions of the willing (zij die willen) gewerkt.
- De laagdrempeligheid en verbindingen die er zijn, worden enorm gewaardeerd. Tussen ondernemers, tussen binnenstadmanagement en ondernemers en met de gemeente.
- Er is geen behoefte aan meer (bestuurlijke) lagen en een 'hoog-over' strategie.

Deze belangrijke constateringen leiden niet tot het verder vergroten, verstevigen of het toevoegen van bestuurlijke lagen in de organisatie om hiermee een meer strategische aanpak te creëren. Juist het koesteren van de laagdrempeligheid kan gezien worden als belangrijke pijler van de mienskip en als onderscheidend kenmerk van Leeuwarden gezien worden. Wel is duidelijk dat er versterking (uitbreiding) van het Binnenstadsmanagement nodig is. En ook dat het organiseren van de betrokkenheid van ondernemers en andere partijen in de binnenstad blijvend aandacht verdient.

Interne organisatie: de gemeente

Het contact tussen stakeholders in de stad en de gemeente wordt door velen overwegend als goed ervaren. "De lijnen zijn kort." De gemeente is begaan met het reilen en zeilen van en in de binnenstad, getuigt ook deze binnenstadsagenda. Wel is er een enorme diversiteit aan doelstellingen die verschillende projecten (en afdelingen) hanteren, waardoor niet altijd duidelijk is waaraan gewerkt wordt en vooral ook waarom. Kijken we naar andere steden van een vergelijkbare omvang, dan valt op dat veel andere steden een integraal binnenstadsprogramma, zoals deze agenda, hebben en hier ook een centrale (programma) sturing voor hebben georganiseerd.

5.2 Citymarketing

De marketing voor het bezoek aan Leeuwarden voor bewoners, bezoekers en toeristen voert de gemeente zelf uit. Met het portal Visit Leeuwarden is er afgelopen twee jaar een overzichtelijk en compleet platform gecreëerd als basis voor campagnes met als doel mensen naar Leeuwarden te trekken en Leeuwarden nog meer top of mind te krijgen. Het portal geeft een mooi beeld van de kracht en veelzijdigheid van Leeuwarden en maakt zichtbaar wat er te doen is in en rondom Leeuwarden op het gebied van recreatie en toerisme, winkelen, eten & drinken, overnachten, cultuur en evenementen. Andere organisaties doen ook zelf eigen marketing zoals hotels en musea.

In de focusgroepen die zijn gehouden is benadrukt dat marketing pas zin heeft als die gebaseerd is op een goed (inhoudelijk) programma. Programmering is dus belangrijk. Kansrijke marketing gaat uit van een goede programmering, waarmee wordt geborgd dat er een integrale en samenhangende aanpak komt die goed aansluit op de identiteit en het DNA van de stad. Dat vraagt om regie in de organisatie van de marketing.[21]

21 Ook in het Stad&Co rapport wordt meer regie aanbevolen.

5.3 Ambitieniveaus voor organisatie en marketing

Ook voor de onderwerpen organisatie en marketing kunnen we kijken naar wat de verschillende ambitieniveaus vragen op dit gebied. De maatregelen zoals geschetst in hoofdstuk 4 moeten samengaan met investeringen in organisatie en marketing. Met name de marketing zal steviger moeten worden neergezet naar gelang het ambitieniveau hoger is. Vanzelfsprekend leidt het hoogste ambitieniveau ook tot de hoogste kosten en inzet. Overigens is de gemeente niet primair verantwoordelijk voor de externe organisatie, maar kan deze wel (voor een deel) faciliteren in haar ontwikkeling ten dienste aan een nog sterkere (binnen)stad.

Deelgebied Organisatie en Marketing

THEMA	HUIDIGE MAATREGELEN/PLANNEN/ PROJECTEN (IN UITVOERING)	AMBITIENIVEAU A	AMBITIENIVEAU B	AMBITIENIVEAU C
INTERNE ORGANSIATIE	Accountmanagement	Regelmatig ambtelijk binnenstadsoverleg o.b.v. de agenda. Inzet op programmamanagement.	Programmamanager aanstellen die regie houdt.	Programmamanager met programma middelen en – doelen.
EXTERNE ORGANISATIE	Binnenstadsmanagement	Breder inzetten binnenstadsmanagement met sterkere koppeling met cultuur, onderwijs en vastgoed, en met uitbreiding capaciteit.	Uitbreiding en versteviging van binnenstadmanagement met cultuurmakelaar en matchmaker vastgoed.	• Eigenaren organiseren • BSM lange termijn agenda parallel aan binnenstadsagenda maken en uitvoeren.
MARKETING	Visit Leeuwarden	Verbinding tussen programmering in de stad en de marketing, en tussen binnenstadsmanagement en marketing binnenstad, versterken en structureel maken (budget en organisatiekracht).	• Aansluiting zoeken bij NBTC campagnes en campagnes musea. • Vermarkten/ campagnes *instagrammable* locaties/routes. • Verhogen structureel marketingbudget passend bij ambities.	• Strategisch marketingplan in combinatie met publiek/ private middelen en aansturing. • Extra marketing (middelen) met focus op onder meer place to be, 'dé citytrip', de extra inzet op kunst en cultuur, en groen, water, historie en circulair. • Programmering en marketing met een sterke focus op water, groen, circulair en gebouwd op *mienskip*.

Bijlage A: Deelnemers focusgroepen/interviews

Deelnemers/geïnterviewden

Peter de Boer	Wijkpanel Binnenstad		Leontien Oortwijn	Wijkpanel binnenstad
Klaas Yde Haarsma	Royal Haskoning		Klaas Zwart	Onafhankelijk voorzitter Stichting Binnenstadsmanagement
Klaas Halma	FRL Post		Hendrik Fokkema	Makelaardij Hoekstra, algemeen
Hilda Snippe	Werkgroep Toegankelijkheid		Eric van Bijleveld	NIMA, Nederlands Instituut voor marketing
Serge Hollander	Directeur Neushoorn		Baukje de Vries	eigenaar Paddy o'Rien, Leeuwarder Ondernemers Fonds
Jonathan Offereins	Harmonie		Martijn Schouten	Restaurant Walrus
Paul Giezen	Popfabriek		Johannes Klaversma	Restaurant Walrus
Anne Madrid Y Lopez	Westerkerk		Eileen Blackmore	BeeStreet Leeuwarden
Johan de Vries	Westerkerk		Leontien Oortwijn	Wijkpanel Binnenstad
Andrea Möller	Media Art		Henk Leutscher	Stadsgids stadswandelingen
Rene Storm	Proloog		Albert Postma	NHL Stenden, professor of leisure & tourism futures
Sara de Vries	Leerbedrijf gerund door MBO en HBO Studenten		Sjoerd Span	Idenza Schoenen, Wirdumerdijk, eigenaar
Jeane Vermaas	NHL Stenden, link met Stadstuin Potmarge/BOSK		Kris Callens	Directeur Fries Museum
Sjoerd Nota	Docent NHL/Stenden		Roald Schmidt	Bureau Schmidt ingenieurs/adviesbureau
Piet Bouma	RUG/CF		Herman Schreuder	Eigenaar Post Plaza
Anne Geert Asjes	Projectmanager commercieel vastgoed AM		Siep Koelmans	Winkeliersvereniging Voorstreek
Pauline Everts	Werkgroep Toegankelijkheid		Jan Paul Beverwijk	Pathé
Peter Veldman	Leyten (vastgoedontwikkelaar)			

Thema's focusgroepen

Kwaliteit van de verblijfsruimte - inrichting	Duurzame mobiliteit (fietsen, duurzame stadsdistributie, OV)
Compacte binnenstad en deelgebieden	Kunst en cultuur, Legacy 2018
Multifunctionele mix (horeca en wonen)	Onderwijs
Kwaliteit van de verblijfsruimte – beleving	Herkenbaar merk/ positionering – marketing
Kwaliteit van de verblijfsruimte – groen	Eigenaarschap en organisatie – Binnenstadsmanagement

Bijlage B: Gevolgen coronacrisis

Krimp en banenverlies

De coronacrisis raakt sectoren heel verschillend. De huidige crisis raakt sommige sectoren heel hard, zoals de luchtvaart, de recreatiesector en de horeca, terwijl er andere sectoren zijn die juist sterk groeien. Zo wordt verwacht dat de werkgelegenheid in de zorg, het openbaar bestuur, en bijvoorbeeld bij post en koeriersdiensten toeneemt (UWV, 2020).[22] De impact van de coronacrisis is dus heel gevarieerd, en zeker niet negatief voor alle sectoren.

Consumentenuitgaven detailhandel en horeca

Wel is het zo dat de krimp wordt vooral veroorzaakt door een daling van consumentenuitgaven, wat winkels en horeca in binnensteden relatief hard treft. De toegevoegde waarde van de handel, vervoer en horeca lag bijna 7% lager dan een jaar eerder. Door de aanhoudende lockdown had de horeca (vooral hotels, restaurants, cafés en catering) te maken met een grote krimp. Het effect van de maatregelen tegen de verspreiding van het coronavirus was ook zichtbaar bij de bedrijfstak cultuur, recreatie en overige diensten: een daling van meer dan een derde.[23]

Vooruitzichten

De uiteindelijke economische neergang als gevolg van de coronacrisis is in Nederland echter relatief beperkt met een krimp van 2,8%.[24] Inmiddels wijzen de nieuwste ramingen op herstel van de economie. De economie groeit in 2021 en 2022 naar verwachting met ruim 3% per jaar. De werkloosheid blijft in 2022 beperkt tot 4,1%.[25] Dat wordt vooral verklaard door het feit dat veel sectoren eigenlijk weinig last hebben van de coronamaatregelen, en doordat de daling van consumentenuitgaven voor een belangrijk deel uitstel van die uitgaven zijn en niet een structureel verlies.

Internetverkopen

Over het algemeen wordt verwacht dat de impuls die de coronacrisis heeft gegeven aan internet aankopen (e-shopping) de trend, die er sowieso al was, richting meer internetverkopen verder heeft versterkt.[26] Die trend zet zich dus door en is versneld door de coronacrisis. Daarvan profiteerden de al bestaande webwinkels. De detailhandel als geheel zag de internetverkopen in een jaar tijd met 85% toenemen; zogenoemde multichannel detailhandel (winkels die naast fysieke verkopen ook deels via internet verkopen) zagen de internetverkopen meer dan verdubbelen (met een factor 2,2[27]). Voor detailhandel in binnensteden betekent dat nog sterker met online verkopen rekening moet worden gehouden.

Prognoses economie

Thuiswerken

Ook online (thuis)werken heeft door corona een impuls gekregen. De verwachting is dat thuiswerken met name bij kantoorbanen (zakelijke diensten) in elk geval voor een deel zal blijven. Ook daar is sprake van een corona-effect in de vorm van een versnelling van een trend die er al was. Dat beperkt de werkgelegenheid in binnensteden. Voor binnensteden is dat relevant omdat banen in de binnenstad ook leiden tot bezoeken van werknemers, en omzet voor detailhandel en horeca. Het is overigens niet duidelijk of de trend ook zal leiden tot een daling van die omzet.

22 UWV (2020). UWV Arbeidsmarktprognose 2019-2020. Amsterdam: UWV Arbeidsmarktinformatie-en advies.

23 Bron: https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2021/20/economie-krimpt-met-0-5-procent-in-eerste-kwartaal-2021.

24 Zie https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2021/20/economie-krimpt-met-0-5-procent-in-eerste-kwartaal-2021,

25 Zie https://www.cpb.nl/juniraming-2021

26 Bron: CBS (https://www.cbs.nl/nl-nl/cijfers/detail/83867NED?dl=2327A; mei 2021).

27 Omzetstijging tussen eerste kwartaal van 2020 en 2021 van bijna 60% (bron: CBS - https://www.cbs.nl/nl-nl/cijfers/detail/83867NED?dl=2327A; mei 2021).

Bijlage C: Maatregelen per deelgebied

De visie op de ontwikkeling van de binnenstad (hoofdstuk 2 en 3) én de algemene maatregelen voor de hele binnenstad zoals die hiervoor zijn genoemd, kunnen vertaald worden naar enkele concrete maatregelen *per deelgebied*. Er worden zes deelgebieden onderscheiden, die qua inrichting, aard en functie van elkaar verschillen. De verschillen en de grenzen tussen deelgebieden zijn niet 'hard' maar geven de accenten van een deelgebied aan. De deelgebieden geven, met andere woorden, alleen een globale aanduiding van de kenmerken en maatregelen voor dat gebied. Voor elk deelgebied wordt een overzicht gegeven (in tabelvorm) van de maatregelen/ plannen/projecten per ambitieniveau. De deelgebieden zijn:

1. Noordwest/Prinsentuin
2. Harmoniekwartier
3. Centraal winkelgebied
4. Noordoost/Amelandskwartier
5. Oosterstraten/Blokhuispoort
6. Stationsgebied/Stadsentree

Van elk deelgebied wordt een kleine karakterschets gegeven in termen van (een oordeel over) de huidige stand ten aanzien van functies (wonen, winkels, horeca enz.), beleving en inrichting, groen en water, en mobiliteit en autoluw.

Noordwest/Prinsentuin

Het noordwestelijk deel van de binnenstad omvat de kern van de historische binnenstad met veel oude panden en deels gevestigd op de drie terpen van Leeuwarden. De nadruk wat betreft functies ligt in dit deel op wonen, maar dit deelgebied kent daarnaast ook bestuursfuncties (gemeentekantoor, stadhuis, provinciehuis), kennis- en onderwijsfuncties (Olde Nije, Stedelijk Gymnasium, Fryske Akademy, Tresoar), museale functies (Historisch Centrum Leeuwarden, Princessehof, Natuurmuseum, OBE) en culturele functies (Theater Romein/Westerkerk). Het Oldehoofsterkerkhof en de Prinsentuin worden gebruikt voor dagrecreatie en evenementen. De Prinsentuin is ook passantenhaven. De Eewal heeft naast wonen een hotelfunctie (Stadhouderlijk Hof en Het Anker) en horecafunctie (waaronder ook koffieshops). De retailfunctie zit voornamelijk in de St. Jacobsstraat en de Kleine Kerkstraat.

Het karakter van het deelgebied wordt vooral gevormd door de uitstraling van talrijke monumentale panden (waaronder stadhuis, Oldehove, Sint Anthony Gasthuis, Boshuisengasthuis, Grote of Jacobijner kerk, Infirmerie en Westerkerk). Het is onderdeel van het beschermd stadsgezicht. Het deelgebied wordt gekenmerkt door een afwisselende mix aan straten, steegjes en pleinen. Dit deelgebied kent wat het bebouwde deel betreft weinig groen, maar de Prinsentuin vormt juist hét binnenstadsgebied met veel groen en aansluiting op water. Bij de nieuwbouw van de Olde Nije wordt een groene schooltuin aangelegd.

De Prinsentuin is voor de watersport een passantenhaven met een bijzondere uitstraling. De jachthaven vergt voorzieningen voor de passanten. In de Prinsentuin is horeca en er worden (kleinschalige) evenementen georganiseerd. Ook zijn er woonblokken. Tegelijkertijd heeft de Prinsentuin ook een algemene recreatieve functie. Met name jongeren maken gebruik van het park bij mooi weer. De verschillende functies vragen om een goede afweging van het gebruik en de inrichting van de Prinsentuin.

Dwars door het deelgebied loopt een belangrijke verkeersader – Boterdiep/Groeneweg - die onderdeel is van de parkeerring. De parkeerring (of binnenring) maakt het mogelijk om de gebieden binnen de ring autoluw te kunnen maken, en is belangrijk om de garages te kunnen ontsluiten en als route voor het busverkeer. Onder het Oldehoofsterkerkhof is een parkeergarage. M.b.t. de Groeneweg kan nog worden opgemerkt dat bij sommige grootschalige evenementen de weg ook wordt afgezet om zo nog groter terrein te kunnen creëren.

Juist in dit deelgebied wordt de stap naar een formele autoluwe status gezet. Onder meer Eewal, Gouverneursplein, Grote Hoogstraat en Speelmanstraat worden autoluw gebied. Het gaat om een duidelijk te omsluiten gebied waar autoluwe maatregelen worden ingevoerd. Om het gebied autoluw te maken, komt betaald parkeren ter plaatse van de Eewal en Wortelhaven na de zomer te vervallen.[28] De eerste fase (bebording, inrichting en toegangsbeleid) wordt in september 2021 uitgevoerd.

Toekomstige ontwikkeling

De algemene ontwikkelrichting van dit gebied is vooral wonen, kwaliteit van de ruimtelijke en woonomgeving. Voor niet-inwoners moet het gebied de uitstraling van verrassende ontdekkingen hebben. De Prinsentuin moet wat betreft functie en gebruik passen bij dit kwaliteitsbeeld en een hoog kwaliteitsniveau hebben.[29] Het Doeleplein wordt herontwikkeld.
In de tabel hierna staan maatregelen, plannen en projecten ingedeeld naar ambitieniveau.

28 Alleen vergunninghouders kunnen daar dan nog parkeren. Voor bezoekers zijn voldoende alternatieven op loopafstand. Zij kunnen in de nieuwe situatie gebruik maken van (bij voorkeur) de parkeergarages rond het gebied (o.a. Zaailand, Oldehove en Hoeksterend) of kort straatparkeren (bijvoorbeeld op de Voorstreek, Tuinen, Nieuweburen, Doelestraat/plein, Groeneweg en rond het Natuurmuseum).

29 De functie, het gebruik en aanpassingen van de inrichting van de Prinsentuin worden in een ontwikkelplan nader uitgewerkt.

Deelgebied Noordwest/Prinsentuin: maatregelen/plannen/projecten

THEMA	AMBITIENIVEAU A	AMBITIENIVEAU B	AMBITIENIVEAU C
BELEVING EN INRICHTING	Intensiveren handhaving in met name Grote Hoogstraat tegen verrommeling/afval.	Een natuurspeeltuin op de locatie bij de Grote kerk.	Gevels/muren opknappen en inrichten Bagijnestraat.
	Versneld en uitgebreid herinrichten Eewal en omgeving met straatmeubilair (zit- en ontmoetingsplaatsen)	Als ook de St. Jacobsstraat autoluw wordt: andere inrichting meer als voetgangersgebied.	Betere verbinding tussen Prinsentuin en centrum.
	Functie van Prinsentuin optimaliseren met voorzieningen in lijn met het op te stellen ontwikkelplan Prinsentuin (sanitair jachthaven)	Inrichten van groene verblijfsplekken in de buurt van de Prinsentuin, zoals op het Oldehoofsterkerkhof; extra verblijfsplekken vormen 'overloop' voor Prinsentuin, en moeten daar grote drukte voorkomen.	Zorg in overleg met horeca ondernemers voor openbare toiletten (voor passanten en recreanten) in/rond Prinsentuin die passen bij uitstraling met hoge kwaliteit. Nieuw Havenkantoortje achter Tresoar met semi-openbare toiletten voor de dag recreant /bezoeker van de Prinsentuin. Bouw een nieuw groen en duurzaam sanitair gebouw voor de Haven. Dit met zonnepanelen en groene gevels.
	Tijdelijke kunstuitingen zoals 3D-stoeptekeningen (populaire selfielocaties) op Oldehoofsterkerkhof.	Versterken kwaliteit/ zichtbaarheid historische gevels/ monumentale gebouwen door stimuleren opknappen van gevels en belichting.	
	Fotoplek bij de Oldehove à la Toren van Pisa.		
GROEN EN WATER	Versneld en optimaal oplossen wateroverlastknelpunten Eewal/ Wortelhaven en St. Anthonystraat..	Vergroenen Oldehoofsterkerkhof met bomenrijen (schaduw) met name vanwege hittestress, rekening houdend met functie van evenementenlocatie.	Groene verbinding creëren tussen Prinsentuin en centraal winkelgebied, zoals St. Jacobsstraat, Pijlmakersstraat, Schoenmakersperk.
		Elektrische laadpalen voor watersport, in elk geval bij Prinsentuin (en aan de Westerplantage)	Eewal en St-Jacobsstraat vormen deel van groen lint door binnenstad.
MOBILITEIT EN AUTOLUW	Evaluatie autoluw fase 1 en voorstel fase 2 (camera, handhaving, uitbreiding.	Voorgenomen onderhoud Groeneweg combineren met vergroening.	
WONEN		Nachtcafés verdwijnen uit Grote Hoogstraat en meer woonfunctie.	De Grote Hoogstraat wordt woongebied.
			Kwalitatief hoogwaardig wonen in hofjes; het gebied kent plekken waar stille woonplekken 'aan de achterkant' kunnen worden gecreëerd/ opgewaardeerd.

THEMA	AMBITIENIVEAU A	AMBITIENIVEAU B	AMBITIENIVEAU C
KUNST EN CULTUUR	Met kunst en cultuuruitingen de terp in dit deelgebied tonen (uitvoering project de Baren).	Programmering muziek en theater in Prinsentuin, kleinschalig en passend bij kwaliteit de Prinsentuin.	Meer kunst van niveau in de openbare ruimte realiseren van omvang en niveau dat het ook publiekstrekker kan worden (kunstroute), bijvoorbeeld in Prinsentuin.
	Programmering Westerkerk, gericht op taal, muziek, theater en crossovers.	Projecties op Oldehove (zoals in 2018)	

Harmoniekwartier

Dit deelgebied omvat één van de centrale uitgaansgebieden van de binnenstad. Dat betreft met name het westelijk deel van het Ruiterskwartier en de Oude Doelesteeg met (nacht)cafés. Op dit moment wordt er gebouwd aan het nieuwe bioscoopcomplex aan het Ruiterskwartier (opening najaar 2021). Aan de westzijde is het Harmoniecomplex met daar tegenover Neushoorn. Wat betreft functies is de kern van het gebied dus horeca en uitgaan. Er wordt echter ook gewoond aan de relatief stille straten aan de zuidkant en de Willemskade (noordzijde).

Het karakter van het deelgebied wordt vooral gevormd door het drukke Ruiterskwartier en de drukke Prins Hendrikstraat, en grote beeldbepalende gebouwen zoals de Harmonie, Neushoorn en het gerechtshof. Het Ruiterskwartier is fiets- en voetgangersgebied. Bij de Harmonie is een verbinding met het water door een steiger. Aan de Westerplantage staat het oude sanitair gebouw voor de haven, dat aan vervanging toe is. Met de vestiging van Neushoorn heeft het Mata Hariplein zich de laatste jaren steeds meer ontwikkeld tot een plein met gezellige terrassen. Kenmerkend zijn ook de steegjes tussen het Ruiterskwartier en de Nieuwestad (Haniasteeg en Ipe Brouwerssteeg), die nu nog een weinig uitnodigend karakter hebben. Voor de Ipe Brouwerssteeg is in dat verband al een uitgewerkt kunstproject in ontwikkeling..

Tot voor kort reden er veel bussen dwars door dit deelgebied over de Prins Hendrikstraat en het Ruiterskwartier. De bussen naar NHL Stenden Hogeschool rijden op de terugweg nu niet meer door de binnenstad maar via de stadsring. Binnenstadslijn 9 is komen te vervallen (vanwege zeer beperkt gebruik). Er zijn plannen voor verdere beperking op het Ruiterskwartier: streeklijnen rijden vanaf januari 2022 niet meer langs en de stadsdienst alleen nog beperkt. Het streven is om zoveel mogelijk het busverkeer uit dit deelgebied weg te halen. Dat biedt kansen voor versterking van de verblijfsfunctie/-kwaliteit ten koste van de verkeersfunctie. Het Ruiterskwartier is al langere tijd geen doorgaande verkeersader voor autoverkeer meer. Tussen de Westerplantage en Harmonie zit de ingang om vanaf het water, het Schavernek en de Nieuwestad op te varen.

Toekomstige ontwikkeling

Dit gebied kan zich ontwikkelen tot uitgangsgebied en ‘culturele entree’ van de stad. Met onder meer de Harmonie, Neushoorn en Pathe, en aan het Zaailand het Slieker is dit het gebied waar het culturele aanbod is. De ambities voor dit gebied hebben ten eerste te maken met de functie van uitgaansgebied (nachthoreca) en ‘grootschalig vermaak’, met name op het Ruiterskwartier. Van belang is verder dat de voetgangersstromen vanuit bioscoop en theater veilig en prettig zijn. De ambitie zou ook moeten zijn om het Mata Hariplein een bruisende duurzame groene uitgaansplek te maken. In het gebied waar vooral gewoond wordt zou de nadruk moeten liggen op vergroening en de verbinding met het water. De ingang via het water verdient het om weer hersteld te worden in volle glorie. Het “beleefbaar maken” van de oude stadspoort het Schavernek met daarin alle voorzieningen voor passanten en recreanten tijd kan een mooie waterentree en verbindende schakel zijn in dit gebied. Ook een langzaam verkeer verbinding met het in ontwikkeling te nemen Spoordok gebied is cruciaal.

Deelgebied Harmoniekwartier: maatregelen/plannen/projecten*

THEMA	AMBITIENIVEAU A	AMBITIENIVEAU B	AMBITIENIVEAU C
BELEVING EN INRICHTING	Laat uitbreiding van terrassen toe op het Mata Hariplein.	Zorg in overleg met horeca ondernemers voor openbare toiletten in/rond Ruiterskwartier die passen bij uitstraling met hoge kwaliteit.	
	Maak stegen tussen het Ruiterskwartier en Nieuwestad schoon/heel/veilig.	Gebruik de stegen tussen Ruiterskwartier en Nieuwestad als interessante, mooie doorloopjes.	
	Maak op korte termijn een plan voor een levendige inrichting van het Ruiterskwartier, waarbij rekening wordt gehouden met grote stromen bezoekers (de Harmonie, bioscoopcomplex).		
GROEN EN WATER	Groene gevels met name op Ruiterskwartier.	Het Mata Hariplein kan verder vergroend worden, met name met schaduwrijk groen (klimaatadaptatie)/Vergroening van Ruiterskwartier passend bij uitgaanspubliek.	Groene wandel- en fietsboulevard langs Willemskade (aansluitend op museumhaven/Beursplein)
	Maak openbare steiger bij het sanitairgebouw aan de Westerplantage voor Praamvaart suppers, gondel en sloepen.	Langs Willemskade/Westerkade aanpassingen aan kade met trappen/steigers zodat het water op meerdere plaatsen bereikbaar is.	Ruiterskwartier en Mata Hariplein hebben een groene uitstraling, die voor een logische doorloop/verbinding naar het water zorgen.
	Oplaadpunten bij het water (Westerplantage).	Maatregelen gericht op waterbeleving/beleving binnenstad vanaf water (bijvoorbeeld: 'moonlight-cruise, miniature people on water, enz.)	Water zichtbaar/beleefbaar maken door meer fonteinen/waterspeelplekken/waterbeleving Westerplantage verbinden met het Mata Hariplein
	Praamvaart nieuwe openbare steigers bieden bij de Westerplantage (en bij de Nieuwe weg). Steigers aan de Nieuwestad benutten voor sloepen en suppers.	Vergroening van woonstraten.	Natuurvriendelijker kademuren
			Beweegbare voetganger en fietsbrug over de ingang Museum Haven
			Creëer een nieuwe entree (Nieuwestad, Vrouwenpoortbrug, spoordok of Zaailand) de stad in. Op de Westerplantage het huidige sanitair gebouw vervangen door een nieuwe stadspoort (mooi ontwerp /programma van eisen, kan ook met een kunstzinnige knipoog zijn maar ook breng het oude terug want een poort (waterpoort van het Schavernek) was er vroeger ook)n het nieuwe gebouw/ poort, een deel sanitair voor de haven en een semi-openbaar toilet voor de dagrecreant.

THEMA	AMBITIENIVEAU A	AMBITIENIVEAU B	AMBITIENIVEAU C
MOBILITEIT EN AUTOLUW	Onderzoek oplossing laatste buslijn Ruiterskwartier.	Breid autoluw uit naar dit deelgebied, ook in woonstraten.	Ook de laatste (stads)bussen verdwijnen uit dit deel van de binnenstad (in samenspraak met de busconcessie 2024).
		Maak gratis fiets/-busvervoer tussen WTC/Cambuurgebied en binnenstad	Langzaam-verkeersverbinding tussen Spoordok en Harmonie/ Ruiterskwartier, met een brug over de westzijde van de Museumhaven; vergroening van deze verbinding om er ook een aangename verbinding van te maken waar onderweg wat te beleven en te zien is.
WONEN			Kwalitatief hoogwaardig wonen in hofjes; het gebied kent plekken waar stille woonplekken 'aan de achterkant' kunnen worden gecreëerd/opgewaardeerd.
KUNST EN CULTUUR	kunstproject Ipe Brouwerssteeg***	Zomers 'buiten'-programmering op Mata Hariplein.	Meer kunst van niveau in de openbare ruimte, bijvoorbeeld op het Mata Hariplein en Ipe Brouwerssteeg.

* Op basis van Regeling Tijdelijke Uitbreiding Terrassen (tot 1/1/2022).

** Bussen uit binnenstad:
- alle bussen naar de NHL/Stenden op de terugweg niet meer door de binnenstad maar via de stadsring;
- binnenstadslijn (lijn 9) is komen te vervallen;
- afsluiting Ruiterskwartier op do t/m zo van 16:00-01:00
- mogelijke aanpassing spitsafsluiting bruggen van 16:00-18:30 ipv 18:00 uur op do t/m vr;
- Omleiding van alle bussen op do t/m zo van 16:00 tot einde dienst

*** Ipe Brouwerssteeg kunstproject (verkenning naar eerste fase/pilot dit jaar).

Centraal winkelgebied

Dit deelgebied omvat het centrale (A1) winkelgebied met de Nieuwestad, het Waagplein, Oosterstraat, (Over de) Kelders, Peperstraat, Wirdumerdijk en de oostelijke kant van het Ruiterskwartier waar een nieuwe winkelstraatzijde is gecreëerd. Dit deelgebied wordt gedomineerd door de retailfunctie. Hier wordt ook - op het Zaailand - de wekelijkse markt gehouden (soms op de Nieuwestad/ Wirdumerdijk). Het winkelaanbod in dit gebied is breed. Er is sprake van enige leegstand; met name in het Winkelcentrum Zaailand. Daarnaast is er een belangrijke horecafunctie, met name aan de noordkant van de Nieuwestad (de 'zonnige' kant). Mede ingegeven door de coronacrisis zijn hier de terrasmogelijkheden verruimd. Aan het Zaailand is in dit gebied het Fries museum (en filmhuis Slieker gevestigd). De woonfunctie is in dit gebied beperkt; er wordt gedeeltelijk boven winkels gewoond (deels in de vorm van studentenwoningen, maar ook volwaardige appartementen, zowel aan de noord- als zuidzijde van de Nieuwestad). Aan het Zaailand zijn appartementen gebouwd boven de nieuwe winkels. Specifiek in de Weerd is ook wonen op de begane grond mogelijk. Aan het Naauw wordt een hotel gerealiseerd. Er zitten in het gebied twee kleine supermarkten. Het karakter van dit deelgebied is typisch winkelgebied. Op zaterdagen en zondagmiddagen kan het er druk zijn met bezoekers. Op dagen en tijden dat de winkels niet open zijn, kan het gebied juist stil en relatief verlaten zijn. Karakteristiek zijn de oude grachten en pijpen die centraal liggen en één van de '***unique selling points'*** van de binnenstad vormen. Ook het Zaailand is met de investeringen die daar een aantal jaren geleden zijn gedaan en de komst van horeca en terrassen karakteristiek voor het gebied.

Er is in dit deel van het kernwinkelgebied sprake van leegstand. Leegstand is (exclusief verbouw) optisch over een langere periode vrij stabiel tot licht dalend. Dit komt mede door functieverandering en mogelijk intensivering van tijdelijke invulling. Inclusief verbouw is een stijging zien; vrij veel panden zijn in verbouw. Op de Nieuwestad wordt detailhandel soms vervangen door een horecafunctie, in 2017 81 panden in gebruik voor detailhandel, 77 in 2021 en 11 horeca in 2017 tegen 16 in 2021. Bij de Wirdumerdijk zien we deze functieveranderingen niet tot veel minder. Er is sowieso verlies aan panden met de functie detailhandel onder meer op het Zaailand (o.a. Winkelcentrum Zaailand) van 20 naar 14 detailhandelspanden in gebruik, Kelders minus 4 panden met functie detailhandel, Nieuwestad van 81 panden naar 77 en Peperstraat minus panden.[30]
Dit deel van de binnenstad is autoluw (volgens de bebording is in dit gebied niet al het verkeer welkom); het gebied is wel voor bestemmingsverkeer toegankelijk.

Toekomstige ontwikkeling

Het centraal winkelgebied blijft het gebied met de drukste loopstromen. Het goed faciliteren hiervan in combinatie met meer oog voor de verblijfskwaliteit, ontmoetingsfuncties en groen geven de toekomstige ontwikkeling. Het kan zijn dat het, als gevolg van de ontwikkelingen in de retail, centraal winkelgebied kleiner en compacter in omvang wordt. Voor retailers kan worden gekeken naar het verder toelaten van mogelijkheden van zogenoemde *blurring;* grensvervaging tussen retailfuncties.

30 Bron: gemeente Leeuwarden.

Deelgebied Centraal winkelgebied: maatregelen/plannen/projecten*

THEMA	AMBITIENIVEAU A	AMBITIENIVEAU B	AMBITIENIVEAU C
BELEVING EN INRICHTING	Groene verblijfsplaatsen/ zitplekken aan/gericht op water Nieuwestad	Versterken kwaliteit/zichtbaarheid historische gevels/ monumentale gebouwen door stimuleren opknappen van gevels en belichting met name aan Nieuwestad.	
	Culturele en sportevenementen, zoals: kaatsen op het Zaailand en sloeprace door grachten.		
	Groene verblijfsplaatsen/ zitplekken aan/gericht op water; terrassen op steigers Nieuwestad		
GROEN EN WATER	Groene gevels en meer bomen op Nieuwestad, Wirdumerdijk en elders.		
	Meer groen (bomen) op Zaailand.		
MOBILITEIT EN AUTOLUW		Bevoorrading: duurzaam en elektrisch heeft voorrang in centraal winkelgebied.	
WONEN			Wonen boven winkels aantrekkelijk en onderscheidend maken.
KUNST EN CULTUUR			Meer kunst van niveau in de openbare ruimte, bijvoorbeeld op de Nieuwestad.

Noordoost/Amelandskwartier

Dit deelgebied omvat het noordoostelijk deel van de binnenstad. Kern van het gebied wordt gevormd door de Voorstreek die mee een aanlooproute naar het centrale winkelgebied vormt. De Voorstreek verandert langzaam aan van karakter. Aan de Voorstreek is de leegstand van winkels merkbaar en dat leidt tot functieverandering. Private investeerders zetten (winkel)panden om naar appartementen en studio's. Wonen op de begane grond is hier volgens het bestemmingsplan veelal mogelijk, waar dat niet het geval is wordt meestal meegewerkt aan verkleuring. Aan de Nieuweburen en de Tuinen is de retailfunctie inmiddels in de minderheid. Juist in dit overgangsgebied tussen wonen en winkels vindt er ook wel overlast plaats, bijvoorbeeld rond studentenhuisvesting. Er is beperkt horecafunctie aanwezig (waaronder enkele koffieshops). Met name in de Korfmakersstraat en aan de Tweebaksmarkt is ook horeca gevestigd (restaurant, hotel, cafés). Aan Tweebaksmarkt zit onderwijs in de Kanselarij en is het provinciehuis gevestigd.

In dit deel van de binnenstad wordt gewoond, veelal in appartementen aan bijvoorbeeld de (gedempte) Keizersgracht. In de kleinere straatjes is de woonfunctie dominant en ook aan de Voorstreek is er steeds meer sprake van een woonfunctie. Bijzondere detailhandel/horecaconcepten ter ondersteuning van de woonfunctie kunnen nog steeds landen binnen het Amelandskwartier, mits dit niet concurrerend is met het centrale kernwinkel gebied. De woonfunctie is verder versterkt door woningen in de voormalige gebouwen van het Fries Museum aan de Turfmarkt, en de plannen voor huurappartementen rond de Sint-Bonifatiuskerk. Recent is er een nieuw plan gelanceerd voor Zalen Schaaf. Het plan Agora moet van Zalen Schaaf een ontmoetingsplaats maken met een culturele en maatschappelijke functie. Er zitten in het gebied twee supermarkten en enkele kleinere voedingszaken.

Het karakter van het deelgebied wordt vooral gevormd door de grachten langs de Voorstreek en de Tuinen. Daarnaast is de Sint-Bonifatiuskerk beeldbepalend. Met name de Voorstreek en het gebied aan de Amelandsstraat/Bonifatiusplein verdient enige upgrade. Aan de Amelandsstraat ligt een weinig aantrekkelijk ogende parkeerplaats. In het Amelandskwartier is sprake van een 'sleets geraakte' ruimtelijke kwaliteit en verstening. Er zijn uitgebreide plannen voor een ruimtelijke upgrading van het gebied, gericht op meer groen en minder parkeren. Ook de relatie Sint-Bonifatius kerk en omgeving moet bijdragen aan kwalitatieve meerwaarde. De Tweebaksmarkt is nu een karakteristieke, brede laan met veel groen en statige gebouwen. Het beeld van de Tweebaksmarkt wordt op dit moment echter ook sterk bepaald door het straatparkeren.

Ook in dit deel van het winkelgebied is sprake van leegstand. Het totaal aantal horeca- en detailhandelspanden in de binnenstad neemt af door functieverandering. Met name op de Voorstreek is dat vaak omzetting naar een andere functie dan horeca of detailhandel. Er is sowieso verlies aan panden met de functie detailhandel op de Voorstreek, van 45 panden in 2017 naar 32 in 2021.31

De Noorderweg, Hoeksterpad, Nieuwekade en Oosterkade is onderdeel van de parkeerring.32 Dat deel van de weg heeft een overduidelijke verkeersfunctie en is daardoor weinig uitnodigend voor binnenstadsbezoekers, zeker als voetgangers. Door de verkeersfunctie is er vanuit de binnenstad geen goede verbinding met de aan het water gelegen kades en het gebied rondom de Amelandsdwinger. Dit is echter wel wenselijk. In de plannen voor het Amelandskwartier wordt parkeren op het parkeerterrein op het Bonifatiusplein 'afgewaardeerd' ten behoeve van een groene inrichting. Waar mogelijk zal hierbij in een later stadium de link richting het water (rondom de kazerne) worden gemaakt.

Toekomstige ontwikkeling

Voor de toekomst is in dit gebied functieverandering richting meer wonen bepalend, en zal er geïnvesteerd worden in verdere vergroening en ruimtelijke (verblijfs)kwaliteit.[33] Naast wonen moet er ook aandacht zijn voor andere functies die het gevarieerde karakter van het gebied behouden en versterken.

31 Bron: gemeente Leeuwarden.

32 De parkeerring (of binnenring) maakt het mogelijk maakt om de gebieden binnen de ring autoluw te kunnen maken, en is belangrijk om de garages te kunnen ontsluiten en als route voor het busverkeer.

33 Onderdeel is ook Herontwikkeling oude KPN-locatie (200 studentenwoningen).

Deelgebied Noordoost/Amelandskwartier: maatregelen/plannen/projecten*

THEMA	AMBITIENIVEAU A	AMBITIENIVEAU B	AMBITIENIVEAU C
BELEVING EN INRICHTING	Versneld en optimaal uitvoeren maatregelen ontwikkelkader Amelandskwartier.	Versterken kwaliteit/zichtbaarheid historische gevels/ monumentale gebouwen door stimuleren opknappen van gevels en belichting, met name aan Voorstreek en de Tuinen.	
GROEN EN WATER	Versneld en optimaal uitvoeren maatregelen ontwikkelkader Amelandskwartier.		Verbinding water de Tuinen/ Oosterstadsgracht met Vliet.
	Groene gevels op Voorstreek.		
MOBILITEIT EN AUTOLUW	Versneld en optimaal uitvoeren maatregelen ontwikkelkader Amelandskwartier.	Bevoorrading: duurzaam en elektrisch heeft voorrang op Voorstreek.	
WONEN	Versneld en optimaal uitvoeren maatregelen ontwikkelkader Amelandskwartier.		Kwalitatief hoogwaardig wonen in hofjes; het gebied kent plekken waar stille woonplekken. 'aan de achterkant' kunnen worden gecreëerd/opgewaardeerd.
KUNST EN CULTUUR			Meer kunst van niveau in de openbare ruimte realiseren van omvang en niveau dat het ook publiekstrekker kan worden (kunstroute), bijvoorbeeld op de Amelandspijp, Nieuweburen.

Oosterstraten/Blokhuispoort

Dit deelgebied omvat het gebied rond de Blokhuispoort. Het omvat de (Nieuwe) Oosterstraat, de Druifstreek, de Nieuweweg en het Beursplein. Het is een gebied met uiteenlopende functies. De Blokhuispoort heeft een openbare functie met de openbare bibliotheek, een horecafunctie (café, restaurant en hostel), onderwijsfunctie (mbo, hbo) en een zakelijke functie als vestigingsplaats voor (kleine) bedrijven. Ook culturele organisaties houden hier kantoor. De (Nieuwe) Oosterstraat heeft vooral een winkelfunctie en vormt een aanlooproute naar het centrale winkelgebied. Een bijzondere functie in dit gebied is de prostitutie aan de Weaze. In veel grote steden is juist een ontwikkeling gaande om (raam)prostitutie vanuit de binnenstad naar gebieden aan de rand van de stad te verplaatsen.[34]

Het karakter van het deelgebied wordt vooral gevormd door de aanwezigheid van de Blokhuispoort. Als openbare ruimte met een multifunctionele mix trekt dit veel bezoekers. De Nieuwe Oosterstraat heeft een actieve winkeliersvereniging die sterk heeft ingezet op een groene uitstraling van de straat en duurzaamheid. Het gebied heeft een verrassend karakter door kleine straatjes en de uitstraling van met name de Blokhuispoort.

Met name het deel Nieuweweg, Keizersgracht en Oosterkade heeft een belangrijke verkeersfunctie (parkeerring).35 De Nieuweweg kan druk zijn omdat het ook de ontsluiting vormt van de parkeergarage onder het Zaailand. Er rijden ook relatief veel stads- en streekbussen over deze route. De (Nieuwe) Oosterstraat is voetgangersgebied en sluit aan op het centrale winkelgebied.

Toekomstige ontwikkeling

De ambities voor dit gebied hebben te maken met de behoud en versterking van de diversiteit aan functies die het gebied nu ook al heeft van winkelen tot wonen en openbare voorzieningen.

34 Zo is in Utrecht de raamprostitutie verschoven van de Hardebollenstraat, pal in de binnenstad, naar net buiten de stad. de Hardebollenstraat is nu een levendig winkelstraatje.

35 De parkeerring (of binnenring) maakt het mogelijk maakt om de gebieden binnen de ring autoluw te kunnen maken, en is belangrijk om de garages te kunnen ontsluiten en als route voor het busverkeer.

Deelgebied Oosterstraten/Blokhuispoort: maatregelen/plannen/projecten*

THEMA	AMBITIENIVEAU A	AMBITIENIVEAU B	AMBITIENIVEAU C
BELEVING EN INRICHTING	Groene verblijfsplaatsen/ zitplekken aan/gericht op water langs Blokhuispoort.		
GROEN EN WATER		Meer aanlegsteigers rond Blokhuispoort.	Verbeteren verbinding met Potmarge, verbouw brug met 1,50m doorvaarthoogte in Zuidergrachtswal.
		Vergroening binnenpleinen van Blokhuispoort.	
		Groene wandel- en fietsboulevard langs museumhaven/ Beursplein/Nieuwe Weg/Oosterkade (aansluitend op Willemskade).	
MOBILITEIT EN AUTOLUW		Watertaxi tussen De Centrale en binnenstad.	
WONEN			
KUNST EN CULTUUR			Meer kunst van niveau in de openbare ruimte realiseren van omvang en niveau dat het ook publiekstrekker kan worden (kunstroute), bijvoorbeeld op de Druifstreek of het Blokhuisplein.

Stationsgebied/Stadsentree

Dit deelgebied omvat het station en het shared space gebied voor het station, en de gebieden ten noorden en ten noordoosten daarvan die naar de binnenstad lopen. Het betreft twee belangrijke binnenstadsentrees waar recent stevig is geïnvesteerd in de openbare ruimte, en – bij het station – ook in een ondergrondse fietsenstalling. De entree vanuit het station is nu een open ruimte met groen, terrassen en de beeldengroep 'Love' van Plensa. Vanuit de entree komt men direct via de Prins Hendrikstraat naar het Zaailand. De andere entree sluit aan op de Schrans en de intensief gebruikte spoorwegovergang en drukke kruising aan het Zuiderplein. Ook hier hebben ruimtelijke aanpassingen plaats gevonden, met name om het fiets- en autoverkeer beter te laten doorstromen.

Naast de functie van 'entree' is de functie van dit gebied vooral werklocatie. Er zijn kantoren en kantoortorens aan met name de Lange Marktstraat en de Willemskade (zuidzijde). De vestiging van de kantoren hangt samen met de nabijheid van het bus- en treinstation. Het grootste deel van de ca. 3.500 arbeidsplaatsen in de zakelijke en financiële diensten is hier gevestigd.

Met de vestiging van de RUG/Campus Fryslân in het Beursgebouw heeft ook het (wetenschappelijk) onderwijs een plaats gekregen in de binnenstad. Met het gebouw 058 in het voormalig Aegon pand is bovendien ook de woonfunctie voor studenten vorm gegeven. (Met de locatie Kanaalstraat was er al een woonlocatie vlakbij de binnenstad.) In dit deel van de binnenstad is de woonfunctie sowieso toegenomen door functieverandering. In een aantal voormalige kantoorpanden in de binnenstad heeft al een verandering plaatsgevonden richting appartementen (zoals bijvoorbeeld aan het Zuiderplein, en in het 'Amicitia'-gebouw).

Het karakter van het deelgebied wordt vooral gevormd door het station, de kantoortorens en het monumentale Beursgebouw. De sfeer van het gebied is daarmee het meest zakelijk, werk gerelateerd. Het is bovendien een gebied waar veel verkeer is (auto's, bussen, fietsers en voetgangers).

Toekomstige ontwikkeling

In dit deelgebied is de laatste jaren al veel geïnvesteerd. In de toekomst zal vooral de ontwikkeling van de Spoorzone van invloed zijn op maatregelen in dit gebied.

Deelgebied Stationsgebied/Stadsentree: maatregelen/plannen/projecten*

THEMA	AMBITIENIVEAU A	AMBITIENIVEAU B	AMBITIENIVEAU C
BELEVING EN INRICHTING			
GROEN EN WATER	Ruimte ten zuiden van de beurs (RUG/Campus Fryslân) een mooie groene ontmoetingsplek te creëren aan water. Dit is een schaduwplek bij een van de onderwijsinstellingen.	Vergroening en verbinding met het water aan de Willemskade.	Natuurvriendelijker kademuren Willemskade
			Herijking Prins Hendrik brug op basis van uitkomsten eerdere verkenning (2016-2017). Zie motie van 11 maart 2020 bij de behandeling van de mobiliteitsnota 2019-2050. (Motie Oostelijke Vaarroute en de Prins-Hendrikbrug (aangenomen) - D66 Leeuwarden).
MOBILITEIT EN AUTOLUW			De verbinding tussen Spoordok en station is nu kwalitatief inferieur, en moet een beleving worden die uitnodigt tot een bezoek naar/aan Spoordok. Ook de verbinding naar de zuidzijde van het spoor is essentieel voor Spoordok, en ook voor de verbinding met Mica.
WONEN			
KUNST EN CULTUUR			Meer kunst van niveau in de openbare ruimte realiseren van omvang en niveau dat het ook publiekstrekker kan worden (kunstroute), bijvoorbeeld Zuiderplein of op de route Spoordok - Museumhaven - Weterplantage.

Bijlage D: Maatregelen gehele binnenstad en indicatie budget

THEMA	HUIDIGE MAATREGELEN/ PLANNEN/ PROJECTEN (IN UITVOERING)		AMBITIENIVEAU A	BUDGET INDICATIE*	AMBITIENIVEAU B	BUDGET INDICATIE*	AMBITIENIVEAU C	BUDGET INDICATIE*
BELEVING EN INRICHTING	Spelen en bewegen: faciliteren van speel-, beweeg- en gezondheids-initiatieven van bewoners in de openbare ruimte. Bij nieuwbouwplannen en inbreidingsprojecten ruimte reserveren door openbare beweeg- en speelvoorzieningen vroegtijdig in de planontwikkeling mee te nemen.**				De vrijgekomen ruimte die ontstaat bij het autoluw maken invullen met speel- en beweegplekken.	10-30.000	Free runners/hardloop parcours door binnenstad.	< 10.000
	Reguliere handhaving	0 (regelgeving/ beleid)	Op alle beleidsterreinen, en met name autoluw, zal handhaving moeten worden geïntensiveerd.	0 (regelgeving/ beleid)				
			Focus op leuke selfielocaties binnenstad in besteding marketing budgetten. Onder meer de historische monumenten lenen zich voor ('Instagrammable') selfielocaties.	< 10.000				

THEMA	HUIDIGE MAATREGELEN/ PLANNEN/ PROJECTEN (IN UITVOERING)		AMBITIENIVEAU A	BUDGET INDICATIE*	AMBITIENIVEAU B	BUDGET INDICATIE*	AMBITIENIVEAU C	BUDGET INDICATIE*
BELEVING EN INRICHTING (vervolg)			Focus op beleefbaar maken van de historie binnenstad door meer wandelroutes, storytelling, belichting e.d. in besteding marketing budgetten.	< 10.000			Uniek profiel rond beleving en aantrekkelijke routes door de binnenstad, een lichtplan voor de hele binnenstad, verschillende steegjes, straten en pleintjes met een unieke uitstraling die bezoekers trekken	30-10.000
					Veilige en aantrekkelijke stegen, met eenheid in uitstraling.	< 10.000		
					Straatmeubilair en openbare ruimte, passend bij de identiteit.	10-30.000		
					Bewegwijzering in binnenstad meertalig: Nederlands, Frysk, English.	10-30.000		
GROEN EN WATER	De vrijgekomen ruimte die ontstaat bij het autoluw maken, invullen met groen.		Versneld en uitgebreid vergroenen van ruimte die ontstaat bij het autoluw maken. Versnellen van investeringen in meer groen in de vorm van meer bomen en groene gevels, en groene ontmoetingsplekken.	30-100.000 Middels motie vergroening en SEI-gelden.	Vergroenen van ruimte die ontstaat bij het autoluw maken van extra straten.	30-100.000	Optimaal vergroenen van ruimte die ontstaat bij het autoluw maken van extra straten.*****	100.000-500.000
	Geveltuinen stimuleren en faciliteren, bomen en groenperken aanleggen, schaduweilanden bij scholen en zorginstellingen (Waagplein, Ruiterskwartier, Zaailand, Nieuwestad, Wirdumerdijk)	150.000*****	.					

THEMA	HUIDIGE MAATREGELEN/ PLANNEN/ PROJECTEN (IN UITVOERING)		AMBITIENIVEAU A	BUDGET INDICATIE*	AMBITIENIVEAU B	BUDGET INDICATIE*	AMBITIENIVEAU C	BUDGET INDICATIE*
GROEN EN WATER (vervolg)	Maatregelen klimaatadaptatie: wateroverlast knelpunten oplossen, en hittestress voorkómen.	131.000-194.000****	Koppelkansen groot onderhoud verkennen.	0 (regelgeving/ beleid)	Ruimte voor groen in de binnenstad zoveel mogelijk benutten, zowel horizontaal (groenzones) als verticaal (bomen, groene gevels, 'hangende tuinen'), en nog meer nieuwe groene ontmoetingsplaatsen ontwikkelen, aansluiten op het thema groen.	30-100.000	Proeftuin circulariteit op thema groen/water.	30-100.000
	Werkzaamheden in de Binnenstad, waarbij de Schoenakersperk, Groeneweg en Bollemansteeg opnieuw worden ingericht en het riool wordt aangepakt i.v.m. hittestress.	949.000 (inclusief riool)****						
			Verkennen mogelijkheden (bv. pilot/onderzoek) verbetering waterbeleving/beleving binnenstad vanaf water (bijvoorbeeld: 'moonlight-cruise, miniature people on water, enz.).	< 10.000				
							Optimale verbinding met het water waardoor langs en op de grachten door de hele binnenstad plaatsen zijn waar bezoekers dichtbij het water kunnen komen, in de vorm van steigers, in de binnenstad plateaus op het water, trappen naar het water, en terrassen op en aan het water. Realisatie oostelijke vaarroute. Hiermee wordt ook de aantrekkelijkheid voor watersport toeristen van buiten de stad vergroot, en verbinding gerealiseerd met de waterrijke regio.	> 500.000

THEMA	HUIDIGE MAATREGELEN/ PLANNEN/ PROJECTEN (IN UITVOERING)		AMBITIENIVEAU A	BUDGET INDICATIE*	AMBITIENIVEAU B	BUDGET INDICATIE*	AMBITIENIVEAU C	BUDGET INDICATIE*
GROEN EN WATER (vervolg)					Verbinding met het water door meer toegang tot het water te creëren, onder meer via terrassen.	30-100.000******	Bijzondere markeringen maken van locaties voor land-waterverbindingen. Markante plekken zijn de voormalige waterpoorten.	> 500.000
							Voor de hele binnenstad focus in vestigingsbeleid op bedrijvigheid dat groen, water, circulair en mienskip stimuleert.	0 (regelgeving/ beleid)
							Water zichtbaar/beleefbaar maken door meer fonteinen.	30-100.000
MOBILITEIT EN AUTOLUW	Autoluw (1e fase): bebording, inrichting en toegangsbeleid	582.000	Evaluatie fase 1 en voorstel fase 2 (camera, handhaving, uitbreiding).	0 (regelgeving/ beleid)	Nieuwe autoluwe straten toevoegen.	100- 500.000	De hele binnenstad autoluw maken, samen met investeringen in opvang auto's, parkeren, en aanpassen. autoverkeersroutes met name Westerkwartier, Boterhoek, Groeneweg.	100-500.000
					Ruimte die ontstaat bij het autoluw maken van extra straten ook gebruiken voor fietsparkeren.	<10.000		
	Structureel overleg Werkgroep Toegankelijkheid.		Meer aandacht voor voetgangers en toegankelijkheid.	0 (regelgeving/ beleid)				
			Meer oplaadpunten bij het water.	<10.000	Langzaam-verkeerverbindingen over water.	30-100.000		
					Derde overdekte, beveiligde fietsenstalling (800 plaatsen; handhaving op fietsparkeren)	100-500.000******		
					Stadsdistributie gericht op duurzaam en circulair: bevoorrading: duurzaam en elektrisch heeft voorrang.	30-100.000	Stadsdistributie is duurzaam en circulair (op termijn: de binnenstad alleen toegankelijk voor elektrische vervoer en vaartuigen).	30-100.000
							Koppeling met autoloos wonen en inzet op deelmobiliteit	0 (regel-geving/beleid)

THEMA	HUIDIGE MAATREGELEN/ PLANNEN/ PROJECTEN (IN UITVOERING)		AMBITIENIVEAU A	BUDGET INDICATIE*	AMBITIENIVEAU B	BUDGET INDICATIE*	AMBITIENIVEAU C	BUDGET INDICATIE*
WONEN	Wonen in binnenstad: kwaliteitsimpuls wonen in de binnenstad***		In kaart brengen van potentieel te transformeren panden en transformatiegebieden, en aanscherpen van beleid in de vorm van: meer aandacht voor goed en duurzaam onderhoud van de monumentale gebouwde omgeving, betere scheiding tussen wonen en andere functies, en het behoud, restaureren en herbestemmen van bijzonder erfgoed; doorzetten van plannen voor wonen in de binnenstad.	0 (regelgeving/ beleid)	Vergroening en verduurzaming van woningen.	30-100.000	Kwalitatief hoogwaardig wonen in hofjes; hofjes geven een aantrekkelijk woonaanbod, en versterken het bijzondere historische karakter van de stad	0 (regelgeving/ beleid)
					Versterken kwaliteit/ zichtbaarheid historische gevels/monumentale gebouwen door stimuleren opknappen van gevels en belichting.	100-500.000		
			Onderzoek naar langere termijn ruimtelijke aspecten t.b.v. nieuw ruimtelijk masterplan.	0 (regelgeving/ beleid)				
					Actief beleid gericht op functieverandering (met name op de Voorstreek)	0 (regelgeving/ beleid)		
							Optimale aansluiting van het bijzondere woon-, werk-, studeer- en verblijfsgebied Spoordok met de binnenstad.	> 500.000

THEMA	HUIDIGE MAATREGELEN/ PLANNEN/ PROJECTEN (IN UITVOERING)		AMBITIENIVEAU A	BUDGET INDICATIE*	AMBITIENIVEAU B	BUDGET INDICATIE*	AMBITIENIVEAU C	BUDGET INDICATIE*
KUNST EN CULTUUR	Kunstproject De Baren (cultureel project dat zich concentreert op en tussen de 3 terpen in de binnenstad waarop Leeuwarden is ontstaan; onderdeel van Arcadia****).						Ook literaire kunstuitingen organiseren.	<10.000
	BOSK (2022): het bos 'wandelt' gedurende 100 dagen door de binnenstad en elk deelgebied wordt een aantal dagen 'aangedaan' (onderdeel van Arcadia****).						Extra investeringen in onderscheidende culturele projecten	100-500.000
	Geen leges voor evenementen (tijdelijk).	0 (regelgeving/ beeid)						
	Kunst in openbare ruimte (Writers block, 3d street art en verkenning pilot Ipe Brouwerssteeg) Blockbusters en evenementen.	200.000*****	Uitvoering geplande kunstprojecten (zie huidig) en met focus op binnenstad binnen bestaande middelen intensiveren van tijdelijke kunstuitingen en kleinschalige evenementen in binnenstad.	< 10.000	Versnelling uitvoering kunstprojecten.		Hoogwaardige (internationale) kunst in de openbare ruimte realiseren met een hoge publiekstrekkende waarde. O.a. Ipe Brouwerssteeg.	>500.000
	Beleid gericht evenementenmix die Leeuwarden regionaal, natgionaal en internationaal de status verschaft van topevenementenstad in Noord-Nederland.		Verkenning inkoop van grotere (gratis) toegankelijke events of festivals.		Aansluiting bij Triënnales (2025 en 2028), en het meer structureel maken van de organisatiekracht en programmering op het gebied van kunst en cultuur, met bijvoorbeeld inzet op winterprogrammering.	100-500.000	Gerichte acquisitie van evenementen, passend bij en versterken van het profiel van Leeuwarden als culturele hoofdstad.	30-100.000

* In de tabel zijn de maatregelen weergegeven per ambitieniveau. De ambitieniveaus liggen in elkaars verlengde, dat wil zeggen dat de maatregelen van ambitieniveau B als het ware bovenop die van A komen. De maatregelen van ambitieniveau C komen als het ware bovenop die van A en B. Per hoofdthema zijn maatregelen die met elkaar te maken hebben of op eenzelfde type maatregel verschillende ambitieniveaus betreft, zoveel mogelijk op één regel (rij) weergegeven. De budgetten die genoemd zijn bij de drie ambitieniveaus betreffen schattingen; er is geen exacte kostencalculatie gemaakt. Er is bij de budgetten een indeling gegeven in kostengrootte: 0 (beleid/ regelgeving, < 10.000, 10-30.000, 30-100.000, 100-500.000, > 500.000 euro.

** Er is een overzicht van huidige speel- en beweegplekken (https://gem-lwd.maps.arcgis.com/apps/opsdashboard/index.html#/e08b280d41ef4e26ae281a297fb0c81f). Een bewonersinitiatief kan bij de gemeente aangemeld worden met via www.leeuwarden.nl/bewonersinitiatieven. Principe: 'ja-mits'. Er wordt dan binnen de gemeente een contactpersoon aangewezen die de initiatiefnemers begeleidt en wegwijs maakt.

*** 100-150 kwalitatief goede woningen per jaar toevoegen aan binnenstad, op basis van minimaal 65 bvo per wooneenheid, gericht op het midden- en hoger segment. Ook is het in beleid vastgesteld dat hier ruimte is voor het toevoegen van zelfstandige studenteneenheden (<30 m2 bvo). Focus op woonkwaliteiten voor de bewoners (groen, sport, privacy, buitenruimte, licht, geluid.

**** Het programma van Arcadia2022 wordt begin 2022 gepresenteerd, dat deels in de binnenstad zal plaatsvinden.

***** Uit Projectleaflet Aantrekkelijke binnenstad; daarnaast: 100.000 euro voor marketing (project De meest gastvrij city- en regiotrip van Nederland door het aanjagen van toerisme en winkelend publiek')

****** Afhankelijk is van nog te maken keuzes, en eventuele private exploitatie.

Bijlage E: Achtergrondinformatie

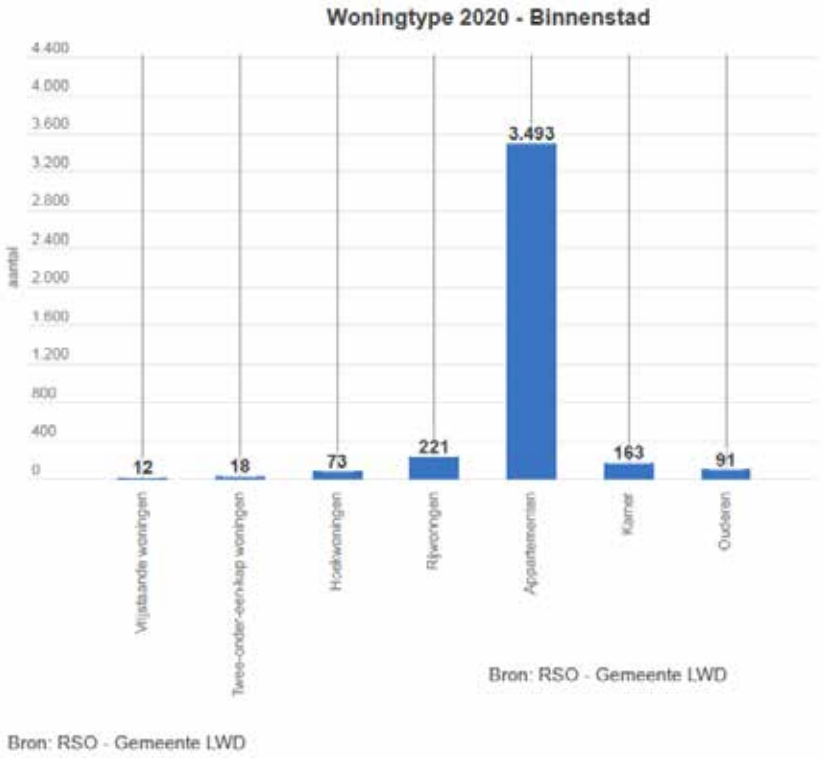

Bron: RSO - Gemeente LWD

Sterke punten van de binnenstad	Wat kan er beter?
Compacte binnenstad met compleet aanbod	Beleving! (buiten winkeltijden, programmering, water)
Lokaal ondernemerschap (uniek aanbod)	Aanzicht en uitstraling (groen, schoon en veilig)
Karakteristieke historie (ruim 600 monumenten)	Terugdringen van leegstand (betrekken vastgoedeigenaren)
Claim als Cultuurhoofdstad (stadsbreed uitrollen)	Bereikbaarheid en mobiliteit (openbaar vervoer, auto en fiets)
Iepen mienskip (betrokken en gastvrij)	Centrumparkeren (auto)
Sterke centrumfunctie door geïsoleerde ligging	Wisselwerking met de regio
	Aantrekken van (cultuur)toerisme

SWOT-analyse binnenstad Leeuwarden, Bron: Stad&CO Binnenstadsmanagement 2.0 (2020)

Detailhandelsaanbod in m² wvo in de grootste kernen van Fryslân

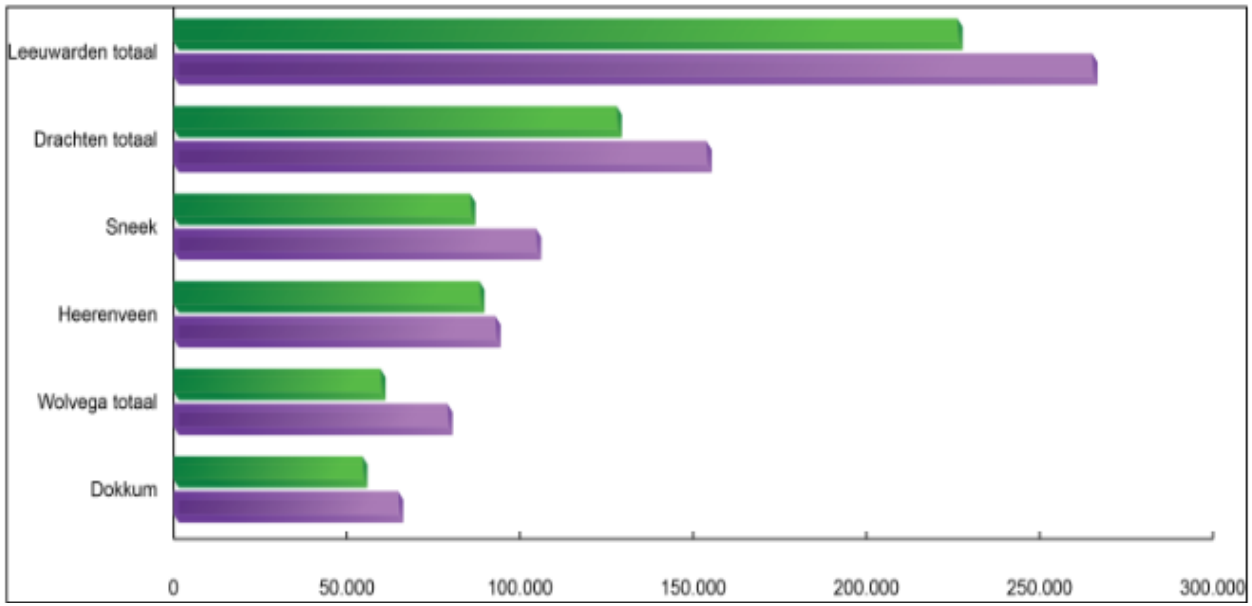

Beoordeling en sterktes

- Historische gebouwen binnenstad
- Goede en leuke winkels met breed, divers aanbod
- Evenementen voor iedereen (niet alleen 'high culture' maar ook bloemetjesmarkt)
- Diversiteit van festivals
- Interessante architectuur, zoals Fries museum
- Een goed en interessant museumaanbod.
- De 'menselijke maat': de stad heeft een aantrekkelijke 'niet te grote en niet te kleine schaal'.
- Een compacte binnenstad waarbinnen je alles kan doen en bezoeken, en alles op loopafstand is.

Bron: BBO

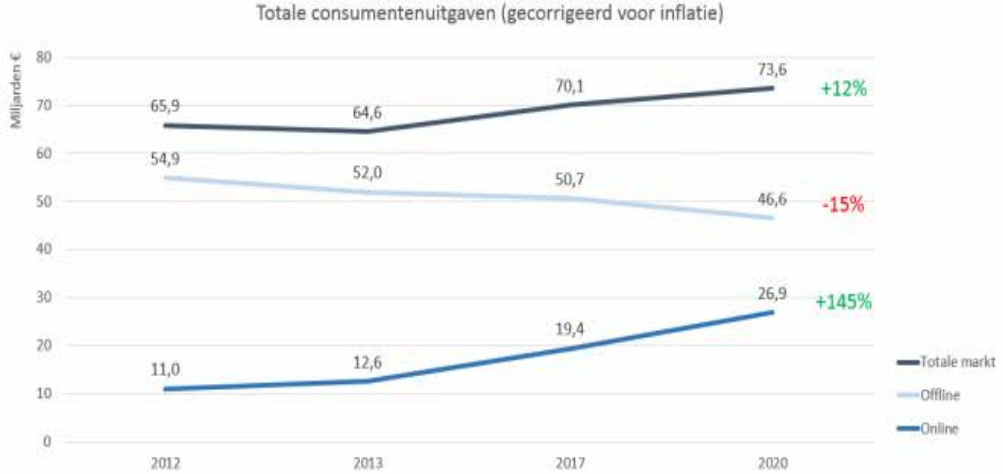

Bron: https://www.frankwatching.com/archive/2014/11/10/36-meer-online-shopping-5-trends-om-daar-op-in-te-spelen/(mei 2021)

Koopstromenonderzoek
Het Koopstromenonderzoek geeft informatie over de relatieve positie van de Leeuwarder winkels (zie Broekhuis Rijs Advisering (2017), *Koopstromenonderzoek Provincie Fryslân. Leeuwarden centrum, Leeuwarden Schrans, Leeuwarden Winkelpark de Centrale, kern Grou.* Zuidhorn). De Leeuwarder binnenstad doet het wat omzet en bestedingen betreft relatief bovengemiddeld: "De dagelijkse sector lijkt op basis van het aantal m² winkels en de omzet redelijk te functioneren, hoewel het aanbod aan de royale kant is. Ook de niet-dagelijkse sector lijkt redelijk te functioneren. Met een relatief sterk aanbod in de branche Mode & Luxe kent de kern de nodige aantrekkingskracht op de regio. Het centrumgebied lijkt het hierin goed te doen. Het aanbod is groot, maar het functioneert naar behoren".
Het Koopstromenonderzoek geeft ook inzicht in het oordeel van bezoekers over de binnenstad en de relatieve positie van de Leeuwarder binnenstad ten opzichte van andere kernen in Fryslân. Over het algemeen is de waardering voor het winkelgebied van Leeuwarden-centrum "vrij goed". Een aantal conclusies uit het Koopstromenonderzoek op basis van een vergelijking met 39 andere kernen in Fryslân:

- Wat betreft de kwaliteit van de winkels en het aantal winkels scoort het centrum van Leeuwarden vergeleken met de andere onderzochte kernen in de provincie op of net boven het gemiddelde. Het aanbod aan daghoreca krijgt een ruime voldoende.
- De bezoekers van de binnenstad komen onder meer om te shoppen. Het doelgericht doen van aankopen in de niet-dagelijkse sector is voor veel bezoekers een specifiek doel. Hiermee scoort de binnenstad van Leeuwarden hoger dan alle overige winkelgebieden. Daarnaast komen ook nog veel bezoekers voor de horeca.
- De combinatie van winkels is vooral voor de bezoekers van buiten Leeuwarden een belangrijke

Bron: BBO (Koopstromenonderzoek 2017)

Bijlage F: Impressies toekomstbeelden binnenstad

In deze integrale agenda binnenstad zijn op diverse plekken in de tekst impressies van kaart- en straatbeelden opgenomen. Deze impressies symboliseren de denkrichting in relatie tot de verschillende ambitieniveaus zoals beschreven in de agenda. Impressies van kaart- en straatbeelden dienen daarbij als voorbeeld voor vergelijkbare plaatsen in de binnenstad. De impressies zijn uitdrukkelijk géén uitgewerkte ontwerpplannen, gerelateerd aan het specifieke straatbeeld of deelgebied van de binnenstad. Een overzicht van impressies:

Grote Kerkstraat - Huidig beeld

A

B

C

Lange Pijp - Huidig beeld

A

B

C

Westerplantage - Huidig beeld

A

B

C

Blokhuisplein - Huidig beeld

A

B

C

Oldehove - Huidig beeld

A

B

C

Waagplein - Huidig beeld

A

B

C

Ipe Brouwerssteeg - Huidig beeld

A

B

C

Grote Hoogstraat - Huidig beeld

A

B

C

Harmoniekwartier - Huidig beeld

A

B

C

Stationsgebied - Huidig beeld

A

B

C

Nieuwestad - Huidig beeld

A

B

C

Nieuwestad - Huidig beeld

A

B

C

Amelandskwartier - Huidig beeld

A

B

C

Nieuweweg - Huidig beeld

A

B

C

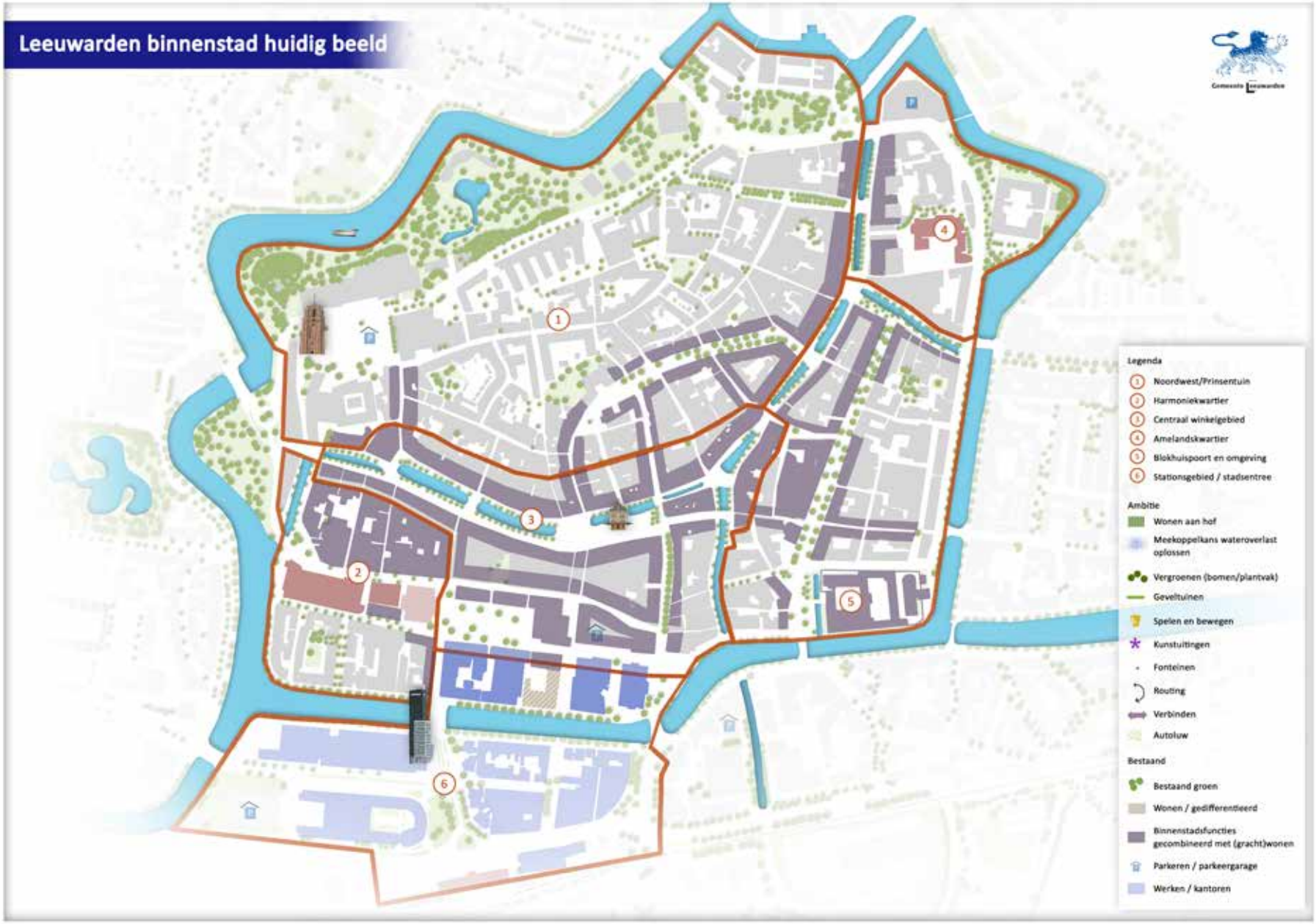
Leeuwarden binnenstad huidig beeld
Gemeente Leeuwarden
Legenda
1 Noordwest/Prinsentuin
2 Harmoniekwartier
3 Centraal winkelgebied
4 Amelandskwartier
5 Blokhuispoort en omgeving
6 Stationsgebied / stadsentree
Ambitie
Wonen aan hof
Meekoppelkans wateroverlast oplossen
Vergroenen (bomen/plantvak)
Geveltuinen
Spelen en bewegen
Kunstuitingen
Fonteinen
Routing
Verbinden
Autoluw
Bestaand
Bestaand groen
Wonen / gedifferentieerd
Binnenstadsfuncties gecombineerd met (gracht)wonen
Parkeren / parkeergarage
Werken / kantoren

Leeuwarden binnenstad - Ambitieniveau A

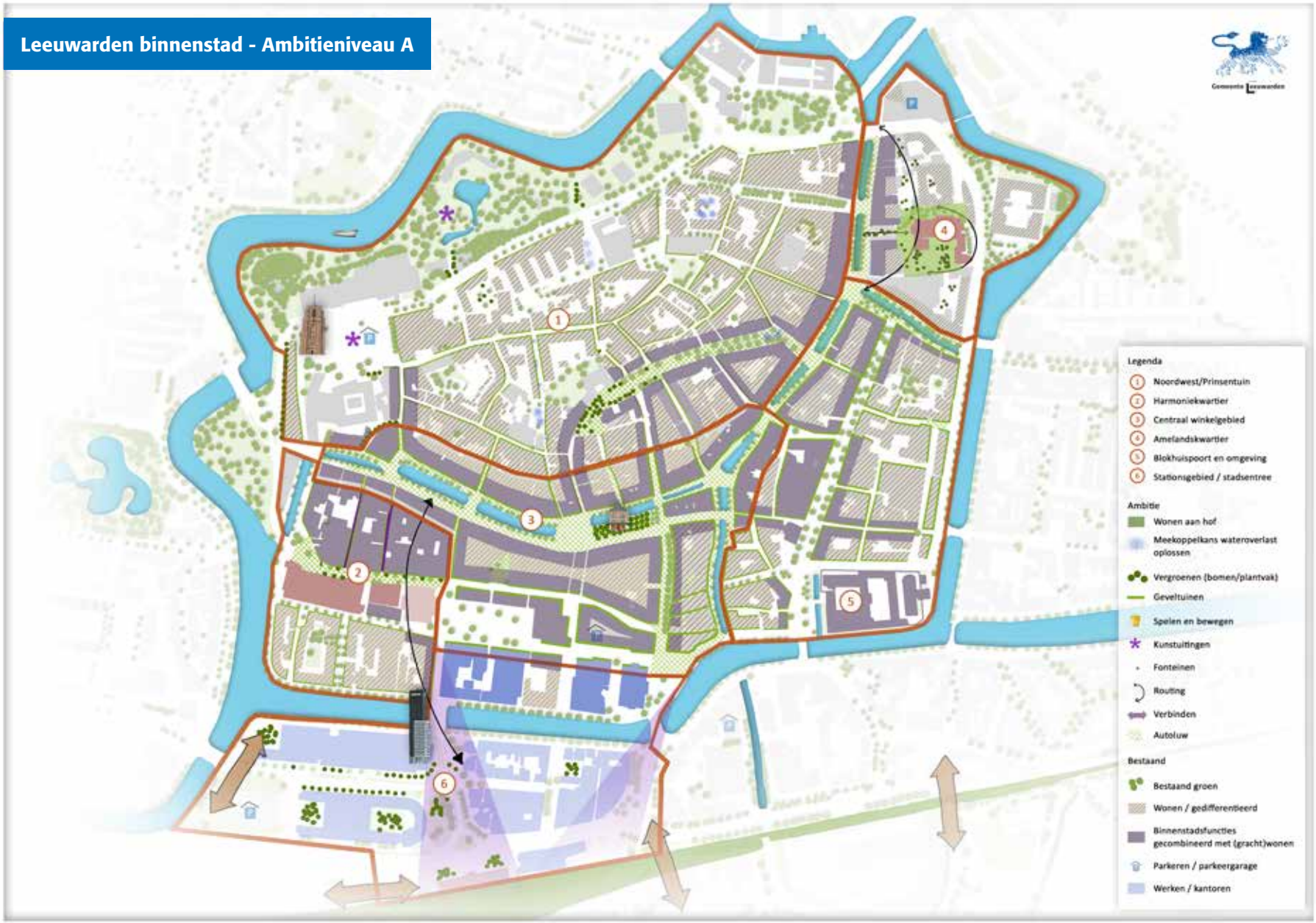

Leeuwarden binnenstad - Ambitieniveau B

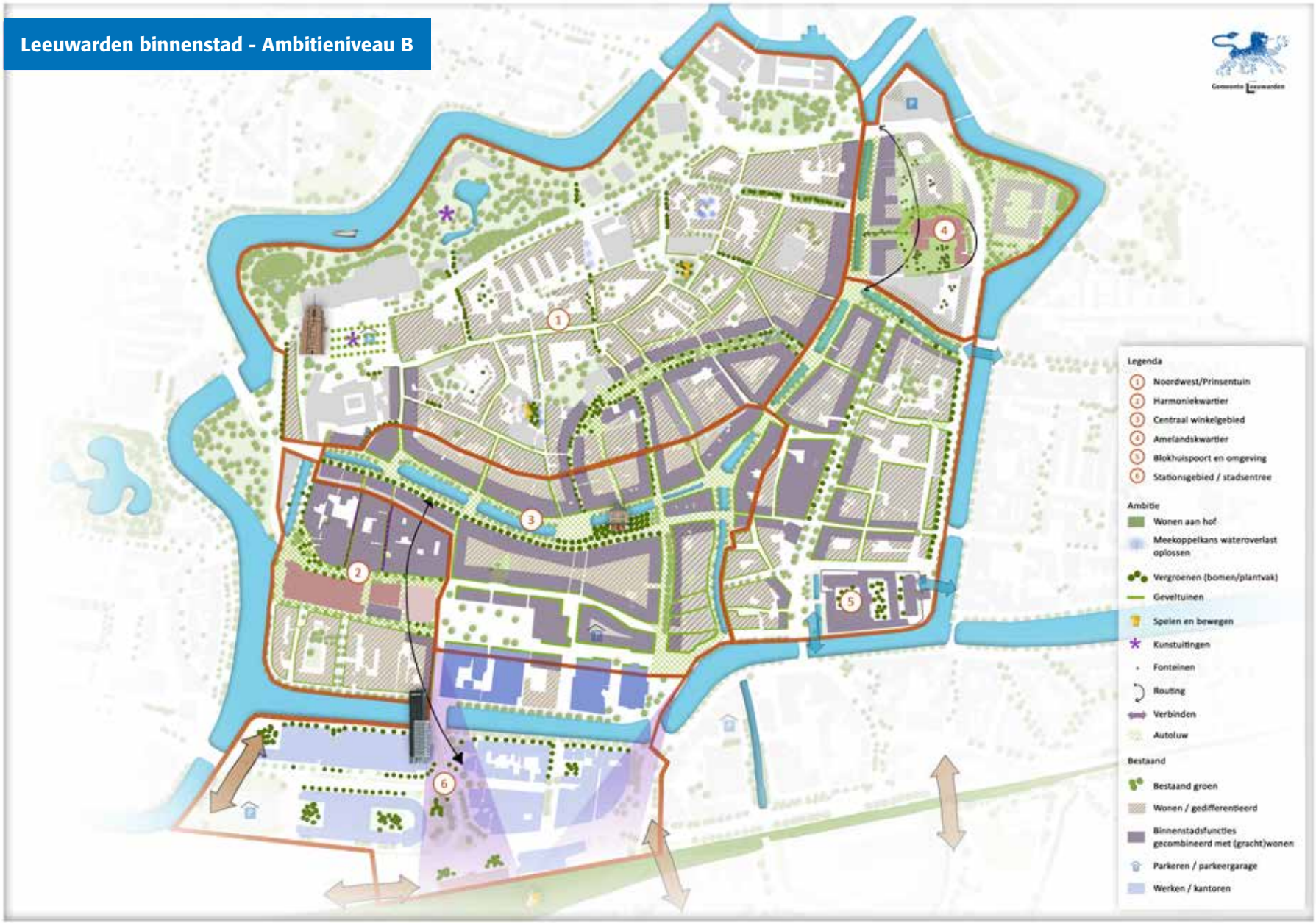

Leeuwarden binnenstad - Ambitieniveau C

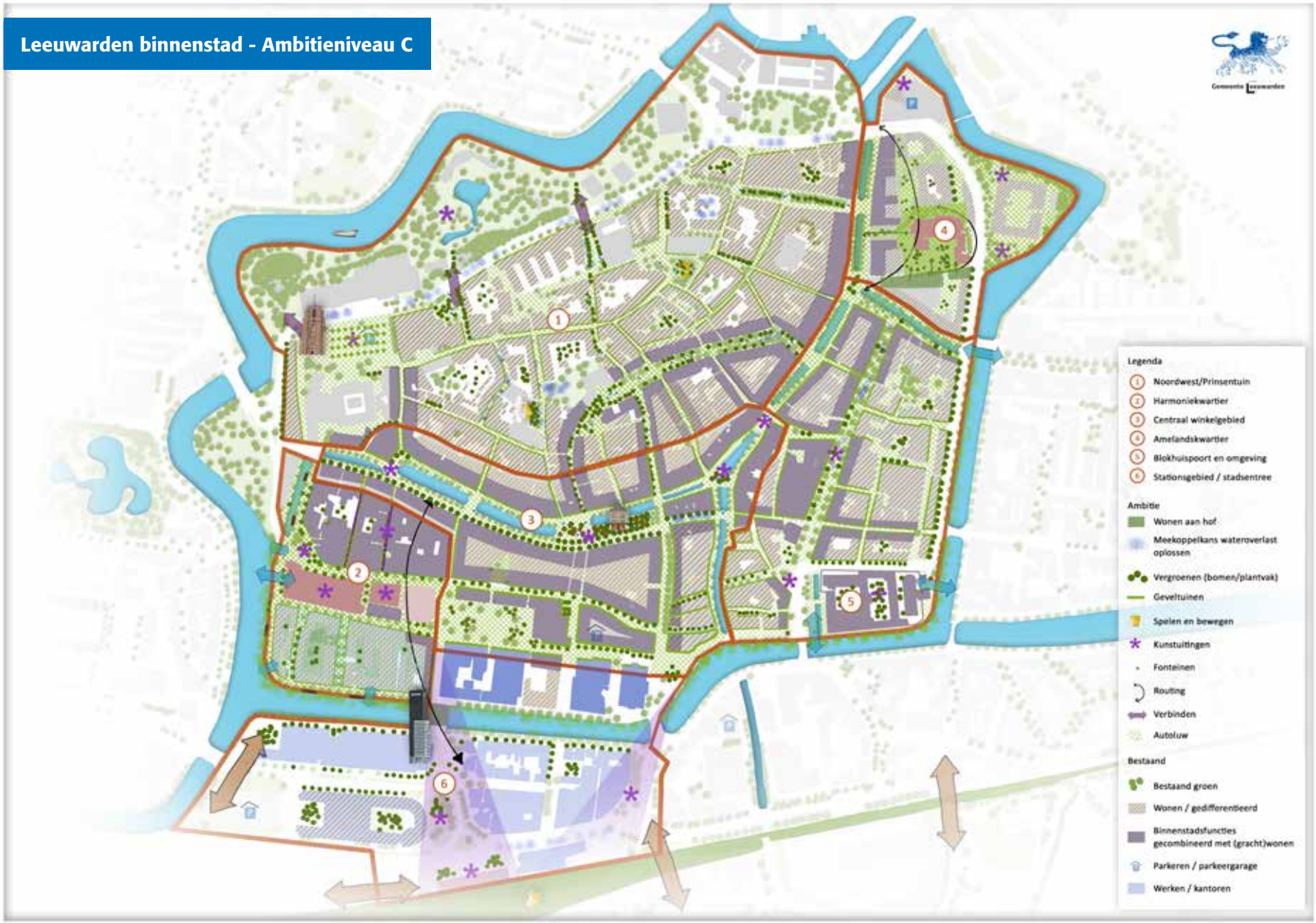

Gemeente Leeuwarden

RO visuals

BBO
bureau voor beleidsonderzoek

vosjan